

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE ÇİN'İN EKONOMİ POLİTİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
İSHAK GELİR**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH EROL**

VAN-2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Özgür ÖZBEK tarafından hazırlanan “YENİDÜNYA DÜZENİ’NDE ÇİN’İN EKONOMİ POLİTİĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: İktisadi Gelişme-Uluslararası İktisat Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: İktisat Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir Koçlar Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (Tarih)

İshak GELİR

Yüksek Lisans Tezi

İSHAK GELİR

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat, 2021

YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE ÇİN'İN EKONOMİ POLİTİĞİ

ÖZET

Soğuk Savaş dönemin son bulmasıyla dünya yeni bir evreye girer. Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılan bu dönem, birçok özelliği ile önceki dönemlerden farklılık arz etmektedir. İdeoloji ve siyasi yakınlığın kendine yer bulduğu önceki dönemin aksine bu dönemde ekonomi, kazan-kazan, pazar bulma, enerji ihtiyacını karşılama gibi kavramlar ön plandadır. Bu değişim dünyanın öncekinden tamamen farklı bir mecrada yol aldığını göstermektedir. Burada ilişkiler çeşitlenmiş, karşı kutuplarda yer almak, yerini kompleks ilişkilere bırakmıştır. Bu ilişki biçimi giderek trend kazanmış, uluslararası alanda bu işbirliği tarzı geçerli olmuştur.

Yukarıda betimlenen ve Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılan dönemde bazı ülkelerin öne çıktığı görülmektedir. Öncesinde ülke içinde ve dışında ekonomi, hukuksal, teknoloji, politika ve altyapı gibi hamlelerle hazırlık yapan bu ülkeler Yeni Dünya Düzeni içerisinde avantajlı duruma gelirler. Bu ülkelerden biri Çin'dir. İmparatorluk geçmişi, geleneğe bağlılığı, jeopolitik konumu, nüfus yoğunluğu gibi faktörlerden beslenen Çin, ekonomide, teknolojiye, politikada önemli teşebbüslerde bulunur. Özellikle 1980'den itibaren gerçekleştirdiği ekonomi, altyapı ve diğer alanlardaki hamlelerle güçlü bir figür olarak ortaya çıkan Çin, buralardan devşirdiği güçle uluslararası alanda ekonomi politik anlamda etkin olmaya başlar. Öncelikle komşu ülkelerle geliştirilen ilişkiler daha sonra bölgesel düzeyde gerçekleştirilir. Bu esnada diğer ülke ve kıtalarla ilişki kurmaya çalışan Çin, işbirliğini inşa etmek ve geliştirmek için temkin politikası ve yumuşak güç gibi kavramlardan yararlanır. Ekonomi gücün de sağladığı olanaklarla Çin, dünya politikasında ciddi manada söz

sahibi olur. Böylece Çin, ekonomi politik anlamda dünya devletleri tarafından dikkatle izlenir.

Bu çalışmada Yeni Dünya Düzeni bağlamında yükselen bir güç olarak Çin'in kuruluşu, yaslandığı argümanlar, gerçekleştirdiği hamleler, uluslararası alandaki ilişkileri: en önemlisi ekonomi politik referansları ve etkinliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Yeni Dünya Düzeni, ekonomi politik, güç, işbirliği.

Sayfa Sayısı: ix+85

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Abdullah EROL

M.Sc. Thesis

İSHAK GELİR

**VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

February, 2021

CHINA'S POLICY OF ECONOMY IN THE NEW WORLD ORDER

ABSTRACT

The world entered a new phase after the Cold War era finished. This period, which is called the New World Order, differs from the previous periods with its own features. In the previous era, ideological and political affinities were considered important. However, in this era concepts such as economy, win-win, finding a market and meeting energy needs are at the forefront. This change shows that the world moves on a completely different course than before. In this era, relations are diversified, and being at an opposite pole has been replaced by complex relationships. This mode of relationship has gradually gained a trend, and the new cooperation mode has been prevalent in the international arena.

In the New World Order, it is seen that some countries came to the fore. In the new era, these countries have advantages by undergoing changes in economy, law, technology and infrastructure both at home and abroad. China is one of these countries. Factors such as having imperial past, loyalty to tradition, geopolitical position and population density enable China to take important initiatives in economy, technology and politics. China emerged an economically and politically powerful figure in the international arena by gaining power in the fields such as economy and infrastructure especially since 1980. First, China developed relationships with neighbour countries, and then it carried out them at the regional level. Meanwhile, China uses concepts such as caution policy and soft power to establish and develop cooperation with other countries and continents. Chinese economic power provides it with opportunities that become an important power in world politics. Thus, China is carefully followed by the other states in terms of political economy. This study examines the establishment of China as a rising power in the context of the New World Order, the arguments rested

on, the moves made. It also investigates its relations in the international arena: most importantly, the effectiveness of its political economy.

Key words: China, New World Order, Political economy, Power, Cooperation

Quantity of Page: ix+85

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Abdullah EROL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÖN SÖZ.....	viii
GİRİŞ	1
1. YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ÇİN’İ HAZIRLAYAN ETMENLER.....	12
1.1. Bir Ülke Bir Devrim: Çin Halk Cumhuriyeti’nin Kuruluşu.....	12
1.2. Kültür Devrimi	13
1.3. 1949-1978 Arası Ekonomi	13
1.4. 1978-1992 Arası Deng Dönemi	16
1.5. 1980-1990 Arası Uluslararası Konjonktür ve Sermayenin Yeni Liman Arayışı	19
1.6. İç Siyasetteki Gelişmeler ve Komşularla İlişki	21
1.7. Geleneğin Etkisi	22
1.8. Birleşmiş Milletlere ve Diğer Uluslararası Örgütlere Üyelik.....	23
2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE ÇİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ	26
2.1.1990-2000 Yılları Arası Dünyadaki Konjonktürel Durum	26
2.2. 1990-2000 Yılları Arası Çin’in Ekonomi Politikası.....	30
2.3. 2000’den Günümüze Kadar Dünyadaki Konjonktürel Durum	31
2.4. 2000’den Günümüze Çin’in Ekonomi Politikası.....	32
3. EKONOMİ POLİTİK BAĞLAMINDA ÇİN’İN DÜNYA ÜLKELERİYLE İLİŞKİSİ	37
3.1. Çin-ABD İlişkileri	37
3.2. Çin’in Asya Politikaları.....	38
3.2.1.Şanghay Beşlisi ve İş Birliği Örgütü.....	42
3.3. Çin ve AB İlişkileri	44
3.4. Çin’in Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkisi.....	48
3.4.1.Çin’in ve Suudi Arabistan İlişkileri.....	54
3.4.2.Çin ve İran ilişkileri.....	56
3.5.Çin’in Afrika Politikası ve Yatırımları.....	59
3.6. Çin’in Diğer Ülkelerle İlişkisi.....	66
4. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE EKONOMİK POLİTİK BAĞLAMINDA ÇİN’İN DIŞ POLİTİKASI	67
4.1. Bir Projeden Öte Ekonomik Politikanın İnşası: Çin ve Çağdaş İpekyolu	69
5. SONUÇ.....	71
KAYNAKLAR.....	82
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖN SÖZ

Geçiş dönemleri, toplumların değişim ve gelişim süreçleri için önemli mihenk taşlarını oluşturur. Kimi toplumlar bu geçiş süreçlerini doğru politika ve ekonomik programlarla gerçekleştirerek olmak istedikleri konuma emin adımlarla ulaşır. Bunları yaparken aynı zamanda değişen ve gelişen dünyada teknolojik ve bilimsel gelişmelere kayıtsız kalmayarak buna adapte olan aynı şekilde güncelliğini koruyan toplumlar / devletler dünya siyasetine yön verme erkine sahip olurlar.

Geçiş sürecini yaşayan toplumlardan biri de Çin, cumhuriyetten komünist sisteme geçiş süreci sosyolojik, kültürel ve politik anlamda Çin toplumu üzerinde bıraktığı etkiler ağır olmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen sonraki yıllarda komünist sistemi, liberal piyasa ekonomisiyle sentezleyerek bu geçiş sürecini doğru plan ve programlarla yaparak önemli bir ivme yakalamıştır. Beni bu tez konusuna yönlendiren, dünya tarihinde önemli medeniyetlerden biri olan Çin'in, yaşadığı toplumsal problemler ve maruz kaldığı işgallere rağmen yeniden nasıl küresel bir güç haline geldiğidir. Yani birtoplumun küllerinden yeniden doğarak dünyanın en büyük 2. ekonomisine ve en önemli siyasi güçlerden biri haline nasıl geldiği konusuydu.

Yüksek lisansa başladığım günden bu yana hiçbir zaman desteğini esirgemeyerek, beni sürekli araştırmaya sevk eden danışman hocam sayın Dr.Öğr. Üyesi Abdullah EROL' a ve aynı şekilde her daim bana yol gösteren, destek olan ve daha fazla bilgi için teşvik eden sayın Dr.Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR'a teşekkürü borç bilirim. Bana okuma arzusunu aşılayan, eğitimin ve bilim ne kadar kıymetli olduğunu eğitim hayatımın her safhasında rol model olarak gördüğüm ve tez aşamasında da yanımda olan abim Yakup GELİR'e ve tez süresince varlığını hissettiren arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya ekonomik, politik ve kültürel anlamda ciddi değişimler geçirir. Yeni Dünya Düzeni adıyla kavramsallaştırılan bu değişim, dünyanın önceki konumundan farklı bir boyuta taşındığına dair sürecin adıdır. Kendine özgü özellikleri olan bu sürecin ülkelerde tezahürü birbirinden farklılıklar içermektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde ülkelerin çeşitli alanlardaki atılımları veya pasif oluşları bu sürece intibak konusunda belirleyici olmuştur. Kim ülkeler tarafından çeşitli alanlarda gerçekleştirilen değişim ve dönüşümlerle bu ülkelerde Yeni Dünya Düzeni'ne uyumun hızlı ve etkili bir biçimde olmasını sağlamıştır. Bu çerçevede Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Avrupa Birliği, Çin ve diğer bazı ülkelerin gerçekleştirdiği hamleler dikkat çekicidir. Bu ülkelerin içerisinde Çin'in sonradan sürece dâhil oluşu, bunu hızlı bir şekilde gerçekleştirmesi, meseleyi tarihsel köklerine yaslandırması, burada kendini konumlandırmaya dönük çabası ve bütün bu unsurlar arasındaki uyum ve birlikteliğin neticesinde birbirini takip eden ve eklenen hamle ve gelişimler Çin'i ayrı bir biçimde değerlendirmenin gerekliliğini ortaya koyar.

Yeni Dünya Düzeni içerisinde Çin'i ayrı kılan gelişmelerin 20. Yüzyılın paradigmasıyla ilişkilendirmek kadar bunu Çin'in tarihinde, kültüründe, geleneksel epistemolojinin insana, aileye ve ulusa bakışında da aramak gerekir. Çünkü bu kavramların ortaklaştığı paydanın oluşturduğu perspektifle bakıldığında Çin'in kültürel, tarihsel, geleneksel temellerin köken itibarıyla çabayı, çalışmayı, ilerlemeyi, çağın olanaklarını deneyimlemeyi ve bunu buluşa dönüştürmeyi önemsedikleri görülür. Bu tez çalışmasında Çin'in ekonomi politiği ele alınacaktır. Çin'in ekonomik ve siyasi güç olmayı nasıl başardığı, 1980'den günümüze bu süreç boyunca hangi politikaları benimsediği ekonomik gelişimi sağlarken aynı zamanda buna paralel olarak küresel arenada nasıl etkin bir siyasi güç olduğu tez konusu olacaktır.

4000 yıllık bir tarihe sahip Çin'in geçmişinde küçük yönetimler ile uzun süre imparatorluk dikkat çekmektedir. Arkeolojik çalışmalara göre M.Ö 2000'de başlayan Çin tarihinde başlangıcından M. Ö. 300'lere kadar küçük devletler hâkimdir (Sdam, 2017: 5) Dönemine göre ileri denilebilecek bu yönetim biçimi sonraki dönemlerde

ortaya çıkacak imparatorluk için bir temel teşkil etmektedir. Çünkü kkde olsa devletleme ile Çin toplumu için düzen, birliktelik, kendini koruma, kültürel ve politik birikimi bir sonraki nesile aktarma anlamına gelmektedir. Çin'in tarihsel belleğindeki devlet olma tasavvuru, yukarıda belirtildiği üzere imparatorluk fikrine evrilmektedir. Nitekim sonraki gelişmeler bunu doğrulayacak bir biçimde gelişir. Kendi aralarında çatışan prensliklere son verilerek imparatorluk kurulur:

“M. . 221’de Qin Hanedanının ilk imparatoru QinShiHuang, Savaşan Devletler Dönemine damgasını vuran bağımsız prenslikler arasındaki düşmanlığa son verdi ve Çin tarihindeki ilk merkezi, birleşik, çok etnik gruplu feodal devlet olan Qin Hanedanı’nı kurdu.(cinkultur.com)

M. Ö. 300 yılında başlayan İmparatorluk, süreç olarak uzun bir zamana tekabül etmenin yanında geniş bir coğrafya ve yoğun bir nüfus üzerine inşa edilmiştir. İmparatorluğu oluşturan paydaşların arasındaki fiziksel ve manevi bağı, sistemin sürekliğini ve kalıcılığını sağlamıştır. Ortaya çıkan bu sonuç, Çin’e yönelik önemli bulgular taşımaktadır. Öncellikle prensliklerden imparatorluğa geçiş ve bunun aynı toprak parçası üstünde gerçekleşmesi Çin’in ulusal tarihi açısında birliği, gücü ve byklği sembolize etmektedir. Bunun birbirini izleyen hanedanlıklar ile devam edişi, Çin toplumu için önemli bir tarihsel deneyim içermektedir. Çünkü Çin’in merkez olduğu bu oluşumlar, o dönemin insanların da olduğu gibi sonrakiler için de millet olma anlamında bilinç sağılar. Bunun geniş bir coğrafya ve yoğun bir nüfusla yoğrulması, millet bilinci ile aidiyet duygusunun pekiştirir.

Modern ağ ncesi olarak bilinen bu dönem 1840’lara kadar devam eder. Yukarıda anlatılanlara ilaveten bu dönem kültürel, siyasi, ekonomi ve ilerleme önemli gelişmelere sahne olur. Kültürel anlamda Çin bu dönem makro düzeyde Çin ulusuna özgü hususiyetler içerirken, mikro düzeyde ise farklı kültürlere ev sahipliği yapar. Bu iki kültür uzun yıllar bir arada oluu, Çin için sonraki dönemler açısında yararlanabilecek bir referans teşkil etmektedir. Her ne kadar modern çağın penceresinden bu dönem emperyal istekler, toprak ele geçirme ve buralarda hüküm sürme şeklinde vasıflandırılrsa da bunun kültürel btnlği ve srekliği sağıladığı görülür. İçerideki iki kültür arasındaki alışveriş, bunların oluşturdugu uyum ve dış kültürlerle etkileşim, Çin açısında önemli olanaklar içerir. Nitekim modern dönemde

kültürel yapının kurulmasında ciddi bir faktör olarak yerini alır. Modern dönemde geleneğe yapılan atıflar ve geleneğin inşa edici olarak algılanışı bu anlamda değerlendirilmelidir.

Siyasi bağlamda imparatorluk dönemi, önemli veriler içermektedir. Öncelikle yönetsel bazda bir birlik söz konusudur. Birçok farklı unsurun oluşturduğu bu birlik, imparatorluk sınırları içerisinde güvende olmayı, dış tehlikelere karşı korumayı gerektirirken, aynı zamanda bazı kavramların yerleşmesine de sebep olur. Bir yönetim biçiminin etrafında birleşmek, mevcut düzenin tanzim ettiği kurallar çerçevesinde bir yaşam inşa etmek karşılaşılan belli başlı kavramlardır. Bunlara ek olarak toplumsal düzeni ilgili kurallar, siyasi literatürün temellendirdiği söylem ve hukuksal boyut, imparatorluk düzenin inşasındaki hiyerarşi, politik zemini oluşturan ifadeler siyasi alanla ilgili diğer argümanlardır. İmparatorluk özelinde tartışılacak bu ifadelerle birlikte uluslararası arenada imparatorlukla özdeşleşen bir siyasi kimlik de söz konusudur. Gücü, siyasi manevra yeteneği, diğer uluslar nezdinde meşrutiyeti ve anlaşmalar siyasi alana dâhil olan politik söylemin unsurlarıdır.

Ekonomi ise imparatorluk sathında en güçlü unsur şeklinde belirir. Motor gücünü teşkil eden ekonomi hem yerelde hem uluslararası arenada politik gücün belirleyicisidir. Yoğun bir nüfus ve geniş bir coğrafya üzerinde gerçekleşen bu ekonomik faaliyetin diğer bir özelliği, giderek trendinin büyümesi, canlı ve dinamikliğidir. Ekonominin ürettiği bu atmosfer, imparatorluğun politik gücünü pekiştirir ve bu gücün ülke ilçesinde yayılıp kökleşmesini sağlar. Ülke içerisinde tablonun dışarıya yansımaları uluslararası alanda onaylanmış meşrutiyet, karşılıklı güven ve işbirliği biçiminde gerçekleşir. Bu dönemin politik sürecinde önemli bir faktör olan ekonomik göstergeler, dış ülkelere hem kültürel alışverişin yapılmasını hem politik yapının taşınmasını ve onlardan alınanlarla tekrar biçimlenmesini doğurmuştur. Şunu da eklemek gerekirse; Çin pazarlarında yoğun olan sirkülasyon, yeni ürünlerin üretimi ve dış pazarlarda satışı imparatorluğun siyasi elini güçlendirmiştir. Bundan dolayı yıllarca süren imparatorluk yönetim gücünün kaynağını bu ekonomik güç oluşturmuştur. Bu ekonomik faktörün arkasında duran en önemli olgu, ülke sathında bazı kavramların yerleşikliğidir. Örneğin vergi verme konusunda diğer uluslara nazaran Çin’de farklı bir bakış söz konusudur:

Çin ulusu, yeryüzünde, İsa'dan önce başlayıp, 20. yüzyıla kadar devamlı olarak, merkezi hükümete çiftçi gelirini vergileme izni veren tek ulus olarak tarih sahnesindedir. Bu geniş ve kırılğan vergi tabanı Batı uluslarındaki hiçbir deneyime benzemez. (Özmen-Buluş, 2017: 19)

İmparatorluk döneminde dikkat çeken diğer bir husus ilerlemedir. İmparatorluğu oluşturan unsurlar arasında ilişki, birbirini bütünleyen süreç, ekonomi ve politik hamleler ve bunların kültür faktörüyle desteklenişi ilerleme şeklinde tezahür etmiştir. Birçok etkenin kaynağını oluşturduğu ilerleme, farklı özellikleriyle görülmüştür. Öncelikle uzun süren bir imparatorluk sistemin devam edişi bu döneme göre ilerleme olarak değerlendirilmelidir. Farklı kültür unsurlarından genel bir fotoğraf oluşturmak ve bunu bir bütünlük biçiminde yansıtmak, ilerlemeyi görünür kılan başkabir husustur. Bunun gibi ekonomik faaliyetler, iç ve dış pazarlardaki mal ve paranın dolaşımı, bunun sistematik devamı, politik argümanların tek merkezde diğer bir deyişle imparatorlukla ilintililiği ilerlemeye dair göstergeler olarak görmek gerekir. Sonuç olarak imparatorluğun kuruluşunda ve uzun bir süre devam etmesinde asıl faktör yukarıda sözü edilen kavramların yansımalarının bir sonucudur.

1912 yılına kadar süren bu imparatorluk döneminin içerisinde modern döneme dâhil edilen 1840 ile 1912 yıllarını ayrı tutmak gerekir. Çünkü bu dönemde yerel yöneticilerin Batı hayranlığı, dirençsizliği Çin'i Batı karşısında savunmasız bırakır. Çin'e getirilen afyon ile Çin'in ekonomik gelişimi engellenir. Ülke feodal ve yarı sömürge bir duruma getirilir. Bu duruma karşı yer yer geliştirilen mücadeleler başarılı olmaz. Çin'in bütün alanlardaki çalışma ve çabası sekteye uğrar. Bu tablo toplumsal zeminde diyalektik bir biçimde milliyetçilik ve komünist eğilimlerin beslendiği bir alan oluşturur. Bu iki akım ülkede giderek derinleşmesiyle kazanılan taraftar ve elde edilen politik zemin, sonraları hakkında ipuçları içermektedir. Çünkü sonraki dönemlerde Batıya karşı uzun süren bir mücadeleye sahne olur.

1912 yılına kadar devam eden fakat 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batının etkisinde kalan imparatorluk dönemi, 1919'dan sonra yerini Yeni Demokratik Devrim'e bırakır. 1919 ile 1949 yılları arasındaki bu dönem, koşulları bakımından bir önceki dönemden farklı bir sonraki dönemi de içinde barındıracak hususiyetler taşımaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bir önceki dönemde ortaya çıkmaya başlayan,

dönemin koşullarından beslenen milliyetçi ve komünist düşünceler bu dönem belirginleşmeye başlar. Özellikle 1917 Rusya'daki Ekim Devrimi'nin etkisiyle komünizm yerleşmeye başlar. Komünist ideolojisinin bir güç odağı haline gelmesiyle milliyetçiler ile komünistler arasında uzun sürecek bir çatışmaya sahne olur. Sürecin buraya evrilmesinde bazı gelişimler dönüm noktası olur. 1919'da ortaya çıkan 4 Mayıs Hareketi ve Shanghai'da toplanan Birinci Ulusal Kongresinde Çin Komünist Partisinin kuruluşu sözü edilen önemli gelişmelerdir. Bu iki gelişmeye 1912 yılından itibaren devlet idaresinin cumhuriyet olmasını da eklemek gerekir.

Çin'de bu gelişmelerin beraberinde uzun yıllar sürecek bir çatışma yaşanır. Güneyde milliyetçilerin kurduğu hükümet ile Kuzeyde komünistlerin mevcut hükümeti arasındaki çatışma 1927 yılında milliyetçilerin lehine sonuçlanır. ChiangKai-Shekliderliğindeki Halk Cephesi tarafından komünistler 1932-1934 yılları arasında yenilgiye uğratılır. Bu esnada 1934'te komünistlerce 1200 km'lik uzun yürüyüş gerçekleştirilir. Yıldızı parlayan Mao, 1935'te Çin Komünist Partisi'nin başına geçer. Çin'deki iç çatışmalar ve 1937'de başlayan Japon işgali ülke için bir yıkım olur. Bu dönemde Mao'nun çalışmaları dikkat çeker. Yaptığı toprak reformu halkın beğenisini alır. Ve gelişme iç savaş sırasında Mao'ya önemli bir avantaj sağlar. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla Japonya'nın çekilmesinden sonra üç yıl süren bir iç savaş yaşanır. İlk dönemlerde Halk Partisi başarılı olmasına rağmen komünistlerin gerilla taktiğine yönelmesiyle komünistler başarılı olur. Çin'in bu dönemine ait gelişmeleri şu şekilde sistematize etmek mümkündür:

Çin halkı, ÇKP'nin önderliğinde 28 yıllık upuzun bir çetin mücadeleyi sürdürmüştü, bu çetin mücadele, dört döneme ayrılabilir. Kuzey Mahalli diktatörlere karşı savaş (1924-1927), Çiftçi Devrimi Savaşı (1927-1937), Japonya'ya karşı Direniş Savaşı (1937-1945) ve Kurtuluş Savaşı (1945-1949). Bu son savaş, ChiangKai-Shek liderliğindeki Kuomintang'ın iktidarına son verdi: Tayvan ve birkaç ada dışında bütün Çin topraklarına hakim oldu. (cinkultur.com)

Çin'in böyle bir sürece girmesinde birçok nedenin içerisinde uzun dönem süren iç çatışmaları, ekonomik istikrarsızlığı, siyasi belirsizliği de göz önünde bulundurmak gerekir. 'İmparatorluğun yıkılışından sonra yaklaşık 40 yıl boyunca ülkede baş gösteren ekonomik, politik olumsuzluk ve kargaşa, yapılmak istenilen çalışmaların

sekteye uğraması: özetle ülkenin güçlü bir merkezi otoriteden yoksun oluşu, bölgesel parçalanma ve sivil savaşlar' 1949 Devrimi'nin gerçekleşmesinden önemli rol oynayan bir sürece tekabül etmektedir (Timurtaş, 2018: 53). Bu değişimin nedenlerini uzun bir döneme yaymak gerekirse “Son iki yüz yılda içeride yaşanan toplumsal, politik ve ekonomik değişimler, dünyanın bu en kalabalık nüfuslu ulusunun çehresini tanınmayacak derecede değiştirmesinden)” ötürü ülkedeki değişimi hızlı bir biçimde gerçekleştirmiştir (Dillon, 2016, 12). Diğer bir tabirle belirtilen tarihler arasında yönetsel anlamda birden fazla değişim ve bunun halkında nezdinde karşılık bulamaması halkı, köklü değişim isteyenlerin yanında durmasına sebep olmuştur. 1949 tarihini bu minval üzerine değerlendirmek gerekir (Dillon, 2016: 12).

Çin kara kıtasındaki bu değişim ülkede artık yekpare bir yönetimin girdiğinin göstergesidir. Yönetimin tek merkezden idare edilmesiyle yeni bir toplum inşa etme çalışmaları başlatılarak, “ÇKP tarafından şekillendirilen ve yönlendirilen bu girişimde, sınıf mücadeleleri ve işçi politikalarıyla dolu Marksist-Leninist bir modelden ilham alındı” (Timurtaş, 2018: 56). Bu dönemle birlikte 1 Ekim 1949'da danışma meclisi tarafından Mao, hükümet başkanı seçildi. 1966 yılına kadar başarıdan uzak bir dönem geçiren Mao, ciddi eleştirilere uğrar. Hem muhalifleriyle mücadele eden hem eleştirileri göğüslemeye çalışan Mao, 1966 yılında “Kültür Devrimi” hareketini başlatır. Başarılı olunan bu hareketle Çin birçok alanda hızlı gelişmeler yaşar (Çandarlıoğlu, 1993: 321-323). 1978 yılında Deng Şiaoping dönemindeki ekonomik reformlar, bireysel yaşam üzerindeki baskıların gevşetilmesi, 1982 yılında Anayasa'nın kabulü yakın tarihte ortaya çıkan diğer gelişmelerdir.

1949 yılında başlayan ve yukarıda özetlenen gelişmeler, bir sonraki aşamalar için kaynak teşkil etmektedir. Başka bir deyişle ülkede 20.yüzyılın ilk yarısında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, kültür devrimi, ekonomik reformlar, 1982'de Anayasanın kabulü ve bunları bütünleyen diğer gelişme ve dönüşümler Çin için önemli deneyimler sağlar. Nitekim bunlardan sonra devlet yönetimine, ekonomiye, insana, politikaya dünya koşullarıyla intibak sağlayabilecek bir perspektiften bakılır. Hazırlıktan ziyade ülkenin kalkınmasını önceleyen bu gelişmeler:

Soğuk Savaş'ının sona ermesinin ardından ABD Başkanı George H. W. Bush'un Körfez Savaşı sırasında, 11 Eylül 1990'daki konuşmasında ifade ettiği,

uluslararası sistemi belirleyen iki kutuplu sistemin sona erdiğinin ve yerine ABD'nin egemen fakat tek güç olmadığı çok kutuplu ve çok merkezli karmaşık bir sistemin ortaya çıkmasıdır. ABD'ye rakip olarak Avrupa Birliği, Çin, Rusya Federasyonu ve Japonya'nın rakipolarak öne sürüldüğü (Yeni Dünya Düzeni, wikipedia)

Konuşmada tarif edilen Yeni Dünya Düzeni'nde Çin için hazırlık olur. Doğrusu bu hazırlıklara ek olarak dönemin koşullarını da göz önünde bulundurmak gerekir. 1990 yılıyla birlikte Berlin Duvarı'nın yıkımıyla Avrupa şaşkınlık içerisindeydi. Rusya'da da iç ve dış sorunlardan kaynaklı sistemin dağılması söz konusudur. Amerika'da ise yeni oluşan dünyada rakipsiz olmanın sağladığı güven ve gövde gösterisinin verdiği rahatlık bulunur. Dünya tarih literatürüne kaos kuramıyla ilişkilendirilebilecek bu durum Çin için bir avantaj sağlar.

Dünyanın tarihsel sürecinin doğal bir seyri olan bu durum başka bir deyişle Yeni Dünya Düzeni hızlı bir biçimde gerçekleşir. Dışarıya gözünü çevirmekten çok kendi içine yoğunlaşan ülkeler, bu hıza intibak olma konusunda daha avantajlıdır. Özellikle ekonomik ve politik hamleler gerçekleştirenler bu anlamda öne çıkarlar. Çin, bu çerçevede dikkat çekmektedir. Deng Xiaoping dönemi olan 1978 ile 1992 yılları arasında dışa açılma, kendine özgü bir piyasa reformu oluşturma, değişimi öncelikli kılma, sanayi, tarım, bilim ve teknoloji ve savunma alanlarında modernleşme vurgusu gibi reform hareketleri Çin'in gelişmesini sağlamıştır (Yiğın, 2009: 11). Kısacası "Mao sonrası liderler, Çin'in "dört modernizasyon" olarak bilinen tarım, sanayi, savunma, bilim ve teknoloji alanlarının modernleştirilmesine öncelik ver(erek)" değişimin önünü açmışlardır (Tunç-Kızıl, 2018: 56). Bu gelişmelerle ekonomik bir sistem inşa eden Çin, bunu politik hamleleri için kaynak yapar. Böylece hem içeride hem dışarıda ekonomik göstergeler, politikayı destekleyen, onun devamını sağlayan, manevra alanını genişleten politik bir güç devşirmesine olanak tanır. Özellikle Yeni Dünya Düzeni ile dünyaya açılma, yeni ilişkiler kurma ve kendini uluslararası alanda konumlandırma anlamında ekonomi önemli bir faktördür.

Bu düşüncelerden hareketle ekonomi ve politikanın birlikte anıldığı ekonomi politik kavramı, iki olgunun iç içe geçtiği, birbirini bütünledikleri bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İki sözcüğün oluşturduğu ifadenin kullanımının günümüzden çok önce de var olduğuna dair kanaatler söz konusudur. Fakat genel

anlamda bu ifadenin Marx ile birlikte kavramsallaştırılması söz konusudur. Marx, meta veya nesneyi kullanım ve değişim değeri ile ilişkilendirmek neticesinde kavramı temellendirdiğini “Kullanım-değeri, ancak kendisi kesin bir iktisadî belirleme teşkil ettiği zamandır ki, ekonomi politik alanına girer. O zaman kullanım-değeri, belirli bir iktisadî ilişkinin, değişim-değerinin doğrudan doğruya ortaya çıktığı bir maddî temel oluşturur.” Cümlesiyle açıklar (Marx, 2011: 28-29). Görüldüğü gibi ifadenin çeşitli aşamalardan geçtikten sonra kavramsallaştırıldığına dair bir süreç mevcuttur. Özellikle kullanım değeri, iktisadi boyut ve değişim değeri burada devreye girer. Marx’ın bu belirlemeleri başka bir ifadede bunu destekleyecek bir seyir izler. Burada üretim ilişkileri ile maddi üretici güçler arasındaki ilişki ve sözüedilen üretim ilişkilerinin toplumsal bilinç şekillerine karşılık gelen hukuk ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut bir temel oluşturduğu böylelikle “Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır” sözleriyle açıklanır (Marx, 2011: 9).

Marx’ın ekonomi politik hakkındaki değerlendirmeleri Engels tarafından da doğrulanacak bir biçimde yorumlanır. Marx’ın Ekonomi Politik Girişine Katkı kitabına yazdığı ön sözde Engels, ekonomi politiğin ürünlerin değişim işlemine tabi tutulmalarıyla devreye girdiğini ve bunun sonucunda metaya dönüşen ürünün bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkinin seyrini belirlediğinden söz eder (Engels, 2011: 22-23). Engels’in bu değerlendirilmeleri “Maddi hayatı üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır” sözüyle devam ederek ekonominin diğer alanlarla ilişkisini ve onları nasıl biçimlendirdiğini ortaya koyar (Engels, 2011: 15). Teorik anlamda ekonomi politiği kavramsallaştıran bu ifadeler bakıldığında ekonominin, bu ifadeler bağlamında siyaseti, bireysel yaşamı, ikili ilişkileri, toplumlar ve uluslararası münasebetleri, entelektüel ve kültürel yaşamı içeren politikayı şekillendirerek yönlendirdiği görülmektedir. Bunu hem ülke hem uluslar arası bazda Almanya üzerinde değerlendiren Engels, ekonomi politiğin çağdaş burjuva toplumun bir özelliği olduğu, bunun burjuva koşullarıyla ortaya çıktığını Almanya’da sözü edilen özelliklerin gerçekleşmediğini belirterek, devamında şunları ifade eder:

“Hollanda’nın İmparatorluktan ayrılması, Almanya’yı, dünya ticaretinden ayırdı ve daha başından onun sanayi gelişmesini en kısır boyutlara indirdi ve Almanlar, iç savaşların yıkımından zorlukla kurtulup yavaş yavaş kendilerine gelirken, her küçük prensliğin ve imparatorluk baronunun tabilerinin sanayini bağımlı kıldığı gümrük duvarlarına karşı ve insafsız ticari yönetmeliklere karşı, hiç bir zaman pek yüksek olmayan medeni enerjileriyle direndikleri bir sırada, Almanya kentleri lonca ve soylu baskısı altında hareketsizlik ve kısırlık içinde kıvranıp iflasa sürüklenirken, bu sırada, Hollanda, İngiltere ve Fransa, dünya ticaretinde başa geçiyorlar, sömürge üstüne sömürge ediniyorlar ve, kömür ve demir madeni yataklarına bütün değerlerini kazandıracak olan buhar sayesinde, İngiltere’nin en sonu modern burjuva gelişmesinin başına geçtiği ana kadar, imalat sanayini, en yüksek bir açılıp gelişme düzeyine ulaştırıyorlardı. Ama 1830’a kadar Almanya’nın maddi burjuva gelişmesini engelleyen o gülünç derecede eskimiş ortaçağ kalıntılarına karşı savaşım vermek gerektiği sürece, bir Alman ekonomi politikası olamazdı. Almanlar, ancak Zollverein kurulduktan sonra, ekonomi politikası anlayacak duruma geldiler. (Engels. 2011: 13)

Almanya dair bu tahlilde de izlendiği gibi ekonomi politik kavramı tüm alanlarla ilişkili bir kavram olarak belirir. Diğer bir deyişle “ekonomi politik, ekonomik örgütlenmeyle siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle ilgilen(erek)” bunları irdelemeye amaç edinir (Dalgaldere, 2011: 72).

Bu kuramsal belirlemelerden hareketle Çin’in ekonomi politikası, üretim ilişkileri, maddenin kullanım ve değişim değeri babında yadsınmayacak bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkenin tek parti tarafından yönetimi, ucuz iş gücü, yoğun nüfus, hızlı üretim, yabancı sermaye için cazip koşullar, geniş bir coğrafya ve hammaddeye ulaşımın kolaylığı Çini ekonomi politik anlamda güçlü kılan etkenlerdir. Çin bu gücü içerde kullanarak çoğu ülkeye nazaran daha fazla bir orta sınıf oluşturmuştur. İçerdeki somut verilerle orta sınıf ile ekonomi politik arasındaki ilişkinin farkında olan Çin, bunu politik alanda elini güçlendirecek şekilde kullanır. İç politikada bunu kullanan Çin, bu kartı uluslararası arenada kullanmayı arzu eder. Daha öncesinde de değinildiği üzere 1949 yılında zihinsel değişimler gerçekleştiren ülke, bundan sonra peyderpey bunu yapısal değişimlerle destekler. Birbirini tamamlayan bu süreçlerin iyi bir biçimde işlenirliği 1990 sonrası için Çin için büyük bir avantaj

sağlar. Bu gücün Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle oluşan kaotik bir döneme denk gelmesi Çin'in lehine olanı pekiştirir.

Yukarıdaki anlatımlara ek olarak şunları söylemek mümkündür. Dünya tarihi göz önüne alındığında tarihsel süreçlerin öncekinden farklı yeni bir boyuta evrildiği dönemlerde eski oyuncuların bir kısmı veya tamamı pasifize olmakta: onların yerine yenileri dâhil olmaktadır. Tarihsel akışı sağlayan bu döngü, yeni bir dönemin de kendisidir. Bu dönemlere hazırlıklı bir biçimde dâhil olanlar için önemli olanaklar söz konusudur. Toplum ve millet olarak eksiklerini giderme, lobi çalışmalarıyla hedefine ulaşma, ülke içinde yeni bir yönetim icra etme ve uluslararası ilişkilerde farklı bir konsept uygulama gibi yenilik ve değişim içeren bir süreç söz konusudur. Daha önce de değinildiği üzere Soğuk Savaş sonrası ile beliren; diğer bir deyişle “‘Yeni dünya’ veya ‘Yenidünya Düzeni’ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin varlığının son bulmasından sonra ortaya çıkan değişkenleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Demir, 2018: 911). Bu tanımlanmasından ötürü Yeni Dünya Düzeni değişim ve dönüşümlerin karakteristik bir özelliği olarak bu dönemdeki değişkenlikleri ihtiva etmektedir.

Birçok değişim ve dönüşümü barındıran ve Yeni Dünya Düzeni aslında çok önceden var olan fakat iki kutuplu dünya düzeninin baskılamasından ötürü ortaya çıkamayan bir durumu tanımlar. Diğer bir ifadeyle soğuk savaş süresince görünmeyen çok “çeşitli mikro problem,” Yenidünya düzeniyle görünürlük kazanmış; böylelikle “dünyanın eskiden olduğu gibi sadece ikiye değil, onlarca birbirinden farklı nedenli inanç, düşünce ve ekonomik bloklara bölünmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda kültürel, tarihi, dini ve iktisadi kökenli ayrılık ve farklılıkların özgüven ve yoğunlukla yaşandığı bir siyaset anlayışı ortaya çıkmıştır” (Alagöz, 2005: 4). Somutlaştırmak gerekirse 1980 sonrası gelişmeler ve bunu hazırlayan önceki faktörler sonucunda dünyada belirgin değişimler görülür. Yeni Dünya Düzeni ile özdeşleştirilecek bu gelişmelerden ‘Doğu Bloğu’nun yıkılışı ve bu ülkelerin demokrasiye evrilmesi, Orta ve Doğu Avrupa’daki dramatik dönüşümler, Irak, Libya ve Afganistan gibi ülkelerin müdahale alanları olması, AB’nin genişleme eğilimi, Rusya’nın G-8’e dahil olması ve bu yapının G-20 şeklinde yapılandırılması’ bazılarıdır (Nacar, 2015: 1). Dünyadaki bu süreç esnasında bazı temel kavramların konumlandığı özellikle kendine alan bulduğu

ülke özelinde popülaritesinin arttığı bir durum mevcuttur. Yeni Dünya Düzeni, ekonomi politik ve Çin birlikte düşünüldüğünde yukarıda anlatılanların teyidi bağlamında bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Çünkü bu dönemde güçlü bir oyuncu olarak ortaya çıkan Çin, uluslararası ilişkilerde ve çevre ülkelerle münasebetlerinde ekonomi politik anlamda güçlü bir oyun kurucusudur. Nitekim son yıllarda Çin'in kaydettiği gelişim bunu tasdik etmektedir.

1. YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ÇİN’İ HAZIRLAYAN ETMENLER

Yeni Dünya Düzeni’nde Çin’i hazırlayan etmenlere, kuramsal çerçevenin anlatıldığı giriş kısmında söz edilmiştir. Genelde bununla ilgili değinmelerde bulunulmuş, konu ve kavramların detaylandırılarak açılması yapılmamıştır. Bu bölümde daha önce adı geçen kavramların irdelenmesi amacıyla ilkin üzerinde durulacak kavramlar, 1949 Devrimi ile Kültür Devrimi’dir. Çünkü ikisi de sonraki dönemler için temel oluşturmaktadır. Bir nevi Çin bunun üzerine inşa edilmiştir. Fakat bunlarla birlikte 1949 ile 1978 yılları arasındaki ekonomi ve alt yapı çalışmaları, uluslararası konjonktür, gelenek ve diğer faktörleri de unutmamak gerekir.

1.1. Bir Ülke Bir Devrim: Çin Halk Cumhuriyeti’nin Kuruluşu

Modern Çin tarihinde 1949 yılı tarihsel olarak dönüşüm ve kırılma noktası anlamına gelmektedir. Yüzyıllarca İmparatorlukla yönetilen Çin, 19. yy’da İngiltere’nin yarı sömürgesi durumuna gelmiştir. Bu özelliğinden ötürü ülke siyasi anlamda başarısız bir dönem geçirmektedir. İngiltere’nin direktifleriyle hareket eden dışa bağımlı bir yönetici grubu mevcuttur. Bunlar ülkenin çıkarlarını düşünmekten ziyade kişisel menfaatlerini ve istikballerini ön plana almışlardır. Toplumda devlet, yönetim kavramlarını aşındıran bu durum, uzun bir dönemdir kuzey ve güney arasındaki çatışmalar sonlandırılmış, emperyal güçlerin Çin’deki nüfuzlarına son verilerek, dış müdahalelerde uzak, birliğini tamamlamış bir ülke inşa edilerek ülkenin ulusal programı deklare edilmiştir. Bununla bir ülkenin sahip olabileceği argümanlar oluşturularak insan ve devlet arasındaki ilişkinin nasıllığı belirlenmiştir. İdeolojik söylemlerle kaba milliyetçilik anlayışı törpülenerek, Çin ulus bilinci klasik sahiplik-aitlik ilişkisinden öte bir perspektif üzerine oturtulmuştur. Bununla modern dünya ile ilgili birçok kavramın Çin’in kültürel yaşamına dâhil olmasının önü açılarak birey ve kurumların değişen dünya koşullarına entegre olması sağlanmıştır. Bu değişimin görüldüğü alanlardan biri dış politikadır. Yarı sömürge Çin devletinde yaşanan bu değişimle her şeye “yeni baştan başlanıyor, yaşanan yere/eve çeki düzen veriliyordu. Kuomintang Hükümeti’nin bütün diplomatik ilişkileri, emperyalistleri ülkede etkin kılan imtiyazlar, anlaşmalar terk ediliyor, sosyalizme dayanma dönemi başlıyordu.” (Bekcan, 2017: 379)

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra toplumun dizayn edilmesi amacıyla yürütülen çalışmalarla toplumun yeni sisteme entegre olması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda yönetim ve toplum olarak yekvücut olunmuştur. Başka bir ifadeyle “Dünyaya kapalı bir hayata alışık olan Çin, devrimden sonra sadece yönetim olarak değil toplumsal olarak da dünyaya kapanmış ve tüm toplum entegrasyona tabi tutulmuş(tur).” (SDAM, 2017: 1)

1.2. Kültür Devrimi

1949 yılı ile birlikte yapılan bu çalışmalara Kültür Devrimi ile devam edilmiştir. Kültür Devrimi tıpkı 1949 tarihi gibi Çin tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Ciddi eleştirilerin yönetildiği bu süreç sözü edilen eleştiriler kadar toplumda meydana getirdiği ideolojik merkezli zihinsel değişim de önemlidir. Sistematik bir biçimde işlenen programlarla 1949 devrimini bilinç olarak özümseyen, bunu tartışılmaz bulan bir birey tipolojisi oluşturulur. Bu bireylerle devleti kutsal bilen, devletin işlenişini hatasız bulan ve devlet direktifleriyle hareket eden tek bir merkezden yönetilmeye elverişli bir toplum mevcuttur. Bu toplumun oluşumunda yoğunlaştırılmış eğitim programları uygulanır. Mao tarafından başlatılan ve Kültür Devrimi Çağı olarak anılan “1966 ile Mao’nun öldüğü yıl olan 1976 arasındaki 10 yıllık dönemde gençler aracılığıyla devrimci ruhun yeniden canlandırılması ve bürokratik eğilimlerin temizlenmesi” amaçlanmıştır (Timurtaş, 2018: 57). Benzer görüşler başka akademisyenler tarafından da “Bu hareketin amacı, devrimi sürekli ayakta tutmak ve belirli bir süre sonra her rejimin akıbeti olan bürokratlaşmayı önlemektir.” sözleriyle paylaşılmaktadır (Çalık, 2011: 191) Kültür Devrimi’ne yönelik bu değerlendirmelere karşın olumsuzluğunu vurgulayan görüşler de mevcuttur. Bu dönem başarısız olarak nitelendirilmekte ve bu başarısızlığın tüm alanlara da sirayet ettiği vurgulanmaktadır (Sandıklı, 2009: 42).

1.3. 1949-1978 Arası Ekonomi

Çin’in Yeni Dünya Düzeni’nde yer edinmesini sağlayan diğer bir etmen ekonomidir. Temelleri Mao döneminde atılan bu ekonomi yapılanma öncekilerden farklı sonraki dönemler için de öncü olma özelliği taşımaktadır. Bu çerçevede “1949’da Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) adını alan ülkede, Mao’nun tartışmasız

önderliği ile sosyalist ekonomi prensipleri uygulanmış ve milli ekonomi merkezi planları ile idare edilmiştir.” (Aslan, 2014: 31) Görüldüğü üzere ekonomik anlayış yeni bir ülke kurmadan kaynaklı olarak, ülkenin ideolojik ve milli referansları kullanılarak inşa edilmiştir. Özellikle ideolojik argümanların fazlasıyla yeni ekonomi modelini biçimlendirdiği söylenebilir. Bu anlamda ‘Çin Halk Cumhuriyeti’ni kurduktan sonra sistemi kendi ideolojisine göre biçimlendiren Komünist Partisi’nin bu tutumu ekonomiye yansımıştır. Çünkü Mao döneminde (194-1976) yılları arasında yüksek oranda merkeziyetçiliğe dayanan “Planlı Ekonomi” uygulaması benimsenmiştir.’ (Sandıklı, 2009: 42) Bu ekonomik sürecin inşasında Sovyetler Birliği’nin ciddi bir etkisi olmuştur. Sosyalist bir yönetim benimseyen Çin Halk Cumhuriyeti’nin uluslararası alanda yalnızlaştırma politikasının önüne geçme, Sovyetler Birliği’nin de yeni bir partner bulma arayışı iki ülkeyi bir araya getirir. Bunların haricinde sosyalizm düşüncesini temel almaları onları hızlı bir biçimde yalınlaştırmış: ilişki sürecinin çabuk ilerlemesini sağlamıştır. Böylece ekonomik alt yapı alanında önemli çalışmalar yürütülmüştür. ‘Savaşlarla büyük zarar gören ülke, SSCB’nin katkısıyla sosyalist bir ekonomi biçimiyle inşa ediliyordu. Elektrik santrali, demir-çelik, makine-teçhizat fabrikaları, maden ocakları, ulaştırma teçhizatları gibi halk ekonomisinin kurulması için gerekli ağır sanayi desteği SSCB tarafından sağlan(namın)” dışında “15 Mayıs 1953’te yapılan anlaşmayla 156 sanayi tesisinin yapımı için gerekli teçhizat sevkiyatının artırılması”karara bağlandı (Bekcan, 2017: 382). Sağlanan bu desteğin ekonomiyi sürdürülebilir konuma koyma amacı taşımaktadır. Bu çerçevede ekonomi ile doğrudan ilişkili veya onu besleyecek alan ve çalışmalar da önemsenir. Örneğin ulaşım ile ilgili olarak ‘Lançjou (Lanzhou)-Urumçi-Alma Ata demiryolu yapımı ile ilgili anlaşma sağlanmış ve Sovyetler Birliği tarafından Çin’e 520 milyon rublelik uzun vadeli kredi’ verilmiştir (Bekcan, 2017: 382). Sovyetler Birliği’nin katkısı ile Çin, Sovyet modeli bir ülke tarzını benimser. Sovyetler Birliği’ne göre sanayisi zayıf ve kırsallık karakteristiğinin baskında olduğu ülkede, 1950’lerden itibaren “Sovyetler Birliği tarafından ortaya konulan planlanmış ve merkezîleştirilmiş ekonomi modeli izle(nir).” (Dillon, 2016: 13) Bu değişim istenildiği gibi olmasa da Çin yerelinde düşünüldüğünde, sahip olunan şartlarla beraber ülkeye avantajlar ve ekonomiyi canlandıracak kazanımlar sağlamıştır

1956 yılıyla birlikte nüfusun tarım birliklerine katılımı gerçekleştirilerek, çiftçilerin bir nevi üretici kimliğini elde etmeleriyle ekonomide bir ivme yakalanmıştır. Ekonomideki bu yenileşme süreci sonraki dönemlerde de sürdürülür. 1958 yılındaki İkinci Beş Yıllık Kalkınma bu çerçevede yapılır. Feodalizmden komünizme geçiş burada üzerinde hassasiyetle durulan bir konudur. Bu dönemde 24000 komün oluşturulmuş hem tarım hem çelik-demir üretiminin sağlanması hedeflenmiştir. Böylelikle tarım ve sanayi üretimin ülke sac ayağı olması amaçlanmıştır (Timurtaş, 2018: 56). Bu hamleler bize şunu göstermektedir. Zihinsel olarak yönetim ve toplumun aynı karede bulunduğu göstergesidir. Çünkü devasa bir toprağa ve nüfusa ayrıca büyük yer altı zenginliklerine sahip ülke bunu kısa zamanda kullanma arzusundadır. Bundan ötürü çalışmalar birbirini izleyecek şekilde sürmüştür. Özetlemek gerekirse Sovyetler Birliği'nin sosyalist bir düşünce üzerine inşa edilmesi, Çin'e göre önce kurulması ve Sovyetler Birliği'nin de kendisi gibi dünyanın lokomotif ABD ve Batı Avrupa tarafından dışlanması Çin'i hem bir takipçi yapmış hem Sovyetlerdeki yapılanmayı alıp uygulamasına neden olmuştur. Tarım ve ekonominin diğer alanlarında kolektifleşme, sanayi üretimi öncelikli hale getirme, fabrikaları tek elde yönetme ve çalışanlara ideolojik bir tarzda dönemin başlıca özellikleridir. Sonuç itibarıyla Mao'nun ilk dönemi olarak tabir edilecek yılları arası başarılı bir ekonomi süreci yürütüldüğü söz konusudur. Bu atılımların sonraki dönemlerde ülke açısından bir avantaj teşkil ettiğine kanaat getirilebilir. Çünkü birbirini takip eden hamlelerle ekonomiye odaklanılmıştır:

1950'lerden itibaren uygulamaya konulan yüksek düzeyde merkeziyetçiliğe dayanan planlı ekonomide ülkenin mali ve maddi kaynakları ile teknolojik gücü önemli projelere tahsis edildi ve kaynakların akılcı dağıtımı sağlandı. Bölgesel ekonomiler arasında yeniden denge kurularak sanayileşme için temel oluşturuldu. 1949'dan 1956'ya kadar olan dönem içinde sosyalist dönüşüm büyük ölçüde gerçekleştirildi. 1957–1966 arası sosyalist yapılanma tamamlandı. (Sandıklı, 2009: 42)

Mao'nun başarılı geçen ilk dönemine karşılık ikinci dönemi olan 1966 ile 1976 yılları arası bir önceki döneme göre başarısızlık olarak nitelendirilir. Bunun sebebi Kültür Devrimi'nden kaynaklı olduğu görüşü paylaşılır. Özellikle ülke ekonomisinde

ciddi başarısızlıklara ve tahrip edici kayıplara yol açan” bir dönem olarak tanımlanan “Kültür Devrimi” “diğer alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da çok yanlış uygulamalar(ın) oldu(đu); ekonomik kalkınmanın kapsamının sürekli genişlemesi ve ekonomik yapının giderek daha karmaşık bir hale gelmesi ekonomik sistemin kusurlarını ortaya çıkardı(ğı)” belirtilir (Sandıklı, 2009: 42).

1.4. 1978-1992 Arası Deng Dönemi

Yukarıdaki anlatımdan hareketle Çin Halk Cumhuriyet’inin kuruluşunda başlayan ekonomi ile ilgili atılımlar ilk dönem başarılı ikinci dönemi ise istenilen performanstan uzak bir seyir izler. Büyük bir ihtimal ile iki dönemi arasındaki tezatlık sonraki dönem için bir yol gösterici olmuştur. Daha doğrusu 1978 yılında yürütölen ekonomideki reform hareketleri önceki dönemin ekonomik faaliyetlerinin tahlili neticesinde planlanmıştır. Buradaki eksiklerin tespitinden yola çıkılarak ekonomik program geliştirilmiştir. Çünkü yönetime gelen Deng, önceki iki dönemi de incelemiş, ölköe açısından ekonomik kazanım sağlayacak doğru ve yanlış hamleler irdelemiştir. Bu bir nevi doğru ve yanlışlardan hareketle bir plan oluşturmak anlamına gelmektedir. Nitekim Deng döneminde, öncelikle ‘Çin’in aşması gereken en önemli problemin ekonomik gelişme olduğu belirtilerek, Stalinist temeller üzerine kurulu ekonomi politikaları olan tarım komünleri, materyal denge planlaması, sadece iç üretimdeki boşlukları doldurmak için yapılan dış ticaret ve fiyat kontrolü gibi’ çalışmalara son verildi (Sandıklı, 2009: 42-43). Bu sosyalist bir ölköe için büyük bir dönüşümdü. Çünkü bir önceki ekonomik anlayışlarından ders çıkararak yeni politikalar üretmek önemli bir girişimdi. Bu tutum aynı zamanda diğöer bir ifadeyle önceki dönemi realist bir bakışla değöerlendirmek, bundan dersler çıkarmak Çin’in sonraki yılları için aslında işöaretler içöermektedir. Sonraki dönemlerdeki gelişmeler de bunu tasdik etmektedir.

Deng döneminde (1978-1992) yürütölen farklı ve etkin çalışmalarla ‘Çin Özgönlüğünde Sosyalizm’ ilkesi çerçevesinde ekonomi politikaları uygulanmıştır. Fakat ekonomin sosyalist bir düşünce üzerine tesis edilişı dünyadaki sosyalist ölkelerdeki ekonomi göstergelerden farklıdır. Çünkü burada Çin’e has bir yapılanmaya doğru gidildiğı gözlemlenmektedir. Bu anlamda bu dönemde başlatılan “dışöa açılma ve reform politikası sonucu(nda) “Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi” kavramı geliştirilir (Sandıklı, 2009: 42). Böylece ekonomi bu dönemde üzerinde en

çok durulan konulardan biridir. ‘Önce ekonomi’ temasıyla başlatılan bu çalışmalarda daha önce zikredildiği gibi tarım ve sanayide atılımlar gerçekleştirilmiş. Küçük işletmelerdeki özelleştirme çalışmaları büyük kuruluşlara da uygulanmış, yabancı yatırımın ülkeye girişi sağlanmış ve ülkenin dışarıya açılması ile ilgili politikalar üretilmiştir (Aslan, 2014: 32). Daha detaya indirildiğinde ayrıntılı çalışmalar, ekonominin geliştirilmesi, büyümesi hedeflenmiştir. Bu anlamda Çin, ekonominin lehine olabilecek tüm alternatifleri göz önünde bulundurmıştır. Üretici güçlerini geliştirerek piyasaları etkinleştirmekle teknolojik ilerleme, hızlı büyüme, tüketici ve üretici refahında artışı hedefleyen ve bunun için de bürokratik işlemleri esneten Deng, kapitalizm de olduğu gibi piyasa güçlerine yeni olanak ve alan şansı vererek “kapitalizmi sosyalizmi inşa etmek için kullanma” durumundan “sosyalizmi kapitalizmi inşa etmek durumuna” getirmiştir (Karaca, 2012: 95). Deng’in döneminde ekonominin sosyalist anlayıştan ayrılarak kapitalist bir yapılanmaya evrilmesinde onun ekonomiye bakışında yatmaktadır. Deng’in düşünce dünyasında sınırları kesin bir biçimde çizilmiş, katı ve siyah beyazlık yerine sınırların elimine edildiği, grileştiği ve geçişkenliğin olduğu bir durum mevcuttur. Onun bu zihin dünyası ekonominin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Deng’in sahip olduğu bu düşünce dünyasının ortaya çıkışı çok önceden söylemsel düzeyde kalmıştır. 1961 yılında, Guangzhou Konferansı’nda söylediği “Siyah ya da beyaz fark etmez. Eğer kedi fareyi yakalayabiliyorsa iyi kedidir.” sözü onun perspektifini ve dünyayı algılama biçimini ortaya koyduğu gibi bunun kendi dönemindeki reformlara yansıdığına şahit olunmaktadır (Karaca, 2012: 95). Özetle Deng gibi politik düşünsel anlamda esnek bir figürün 1978 ile 1992 yılları arasında devlet başkanlığını yapmış olması Çin açısından birçok avantaj içermektedir. Çünkü Mao dönemindeki katı merkeziyetçi, dışa kapalı ekonomik yapı, Deng ile birlikte atılımlar gerçekleştirerek gelişime doğru bir ivme kazanmıştır (Çalık, 2011: 186).

Ekonomideki iyileşme göstergeleri, topluma da yansır. Orta sınıf giderek artmaya başlar. “Çin halkının refahı, özellikle kıyı bölgelerinde ve dünya pazarı için üretim yapan kentsel alanlarda önemli ölçüde arttı.” (Timurtaş, 2018: 57). Kent ve kıyı bölgelerindeki bu artışla ekonomik açıdan bir düzeye erişmiş kesimler, aldıkları eğitim, dünyayı tanıma ve bilme noktasında bir sonraki dönemler için öncü olacaktır. Çünkü bir ülkede orta sınıfın artışı ekonomik verilerin olumlu seyrettiğinin sonucudur.

Kentteki sınıfta görülen değişimin bir benzerine tarımla uğraşan kesimde karşılaşılmaktadır. Bu dönemde tarımsal alanda yürütülen çalışmalarda iki tarih dikkat çekmektedir. İlki 1970 yılında devlet dışı bir sektör oluşturulmaya çalışılmış. İkincisi ise, 1978’de kırsal reformun başlamasıyla birlikte Çin, iki yıl içinde gıda üretiminde kendine yeterli hale geldi. Çiftçilerin gelirlerini ikiye katlayan kırsal reformların politik getirisi de oldu çünkü bu kazanımlar 800 milyon kişiye yarar sağladı” (Timurtaş, 2018: 59). Ekonomiye ilişkin bu çalışmalar neticesinde görülebilir bir değişim söz konusudur. Bu aynı zamanda yürütülen ekonomik politikaları başarılı olduğunun bir yansımasıdır. Başarı genele yayma amacı güdülmüştür. Bu anlamda değişim hem kırsal hem kent nüfusunda görülmektedir. 1978’deki reformlarla yoksulluk sınırında bulunan 250 milyon kişi sayısı 1998 yılında 40 milyon azaltılmıştır.

Kırsal kesimde bu iyileştirmelerin bir benzerinin kentte yapılmak istenmesinden dolayı bazı çalışmalar planlanmıştır. Başka bir deyişle 1978 yılında başlatılan ekonomideki değişim sonraki yıllarda sürdürülür. Genel anlamda ülkenin kalkınmasının ve yoğun nüfus-geniş coğrafya açısından sahip olduğu avantajların kullanmanın en iyi şekilde ekonomi ile planlanarak ülkeye katkı sunulabileceği görüşü hâkimdir. Bundan hareketle daha önce kırsal kesimde uygulanan projelerin başarılı olmasından ötürü kentlerin de bu planlamalara dâhil edilmesi uygun görülür. Kırsal kalkınmadaki başarılı uygulamalar neticesinde sistemin yenin yapılandırılması için hem uygun koşullar oluştu hem deneyim kazanıldı. Bunun sonucu olarak 1984 yılında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Toplantısı’nda Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması doğrultusunda kentsel merkezli aşamaya geçildi. Mülkiyet yapısında değişiklik, fiyat reformu, piyasa sisteminin değişimi, makro ekonomik yönetimin işlevsel hale getirilmesi, kamu ve bankacılık sistemlerinin planlanması, ülkenin dış ticaretinin uluslararası uygulamalarının Çin’in koşullarına göre revize edilmesi, ihracat ve ithalattaki düzenlemeler, gelir dağıtım sisteminin ıslahı, herkesin çalışmasına göre ilkesinin kabulü, çeşitli gelir dağıtım biçimleri gibi reformların yapılması kararı alındı (Sandıklı, 2009: 43). Bunun haricinde ‘bazı işletmelere özerklik verilmiş kamu iktisadi teşebbüslerin de aralarındaki işbirliğini artırmaları istenmiştir.’ (Timurtaş, 2018: 60) Ekonomideki bu reformist hareketler değişimin parçalı olmadığı bir bütün olarak kavrandığını ortaya koymaktadır. Özellikle uygulamalardaki hızlı

hareket etmeyi bunun bir kanıtı olarak değerlendirmek gerekir. Sonuç itibariyle bunun hem yapısal ve zihinsel bir değişimi araladığını belirtmek gerekir. Bu çerçevede bu reformlarla “sosyalist piyasa ekonomi sisteminin oluşturulmasının önü” açılır (Sandıklı, 2009: 43).

Bu gelişmeler neticesinde endüstri alanında istenilen başarının yakalanmaması KİT’lerin özelleştirilmesiyle sonuçlandı. Bunun haricinde piyasayı kontrol etme de devlet vazgeçti, fiyat politikası tamamen piyasa tarafından belirlendi.’ (Timurtaş, 2018: 60) ‘1978’de başlayan reformlarla bilim, sanayi, tarım ve teknoloji faaliyetlerin sonucunda Çin dünyanın en büyük ekonomileri ve ticaret ortaklarından biri haline gelir.’ (Timurtaş, 2018: 57) Ekonomideki hareketlenme Çin’in diğer alanlarda da güç devşirmesine olanak sağlar. Güçlü bir ekonomi, Çin’i “gelişmekte olan bölgesel askeri güç haline de getirmiştir.” (Timurtaş, 2018: 57) Özetle Deng döneminde izlenen politikalara ülkenin iç dinamiklerinin buna cevap vermesi, sözü edilen politikaları başarılı kılmıştır. Bunun ülkeye hem içte hem dışta yansıması 1990’larda gerçekleşmiştir. Bu çerçevede 1990’dan günümüze değin Çin’in gelişmesinin başat aktörü Deng dönemidir.’ (Karaca, 2012: 94)

1.5. 1980-1990 Arası Uluslararası Konjonktür ve Sermayenin Yeni Liman Arayışı

Çin’in gelişmesinde ülkedeki çalışmaların yanında dünyadaki gelişmeleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Dünyadaki siyasi, ekonomik ve politik süreç, açılımı, ilerlemeyi buna bağlı olarak yeni oyuncuları gerektirmekteydi. Çünkü ülkeler arasından standartlaşmış ilişki her ne kadar sınırları çizilmiş ve katı görünse de aslında bu diyalektik olarak kendi içinde alternatifler üretmeye her zaman eğilimlidir. Özellikle ABD, Avrupa, Japonya ve Sovyetler Birliği’nin klasikleşmiş ilişki biçimi ve devlet yönetimi, açılmak isteyen ve yeni fırsatlar arayan kişiler için bir engel teşkil etmektedir. Çin dünyadaki bu reelin kendini var kıldığı bir ülke olarak ortaya çıkmıştır. Ucuz iş gücü, geniş coğrafya, yer altı zenginlikleri ve diğer olanaklar bu anlamda etkin olmuştur. Dünyadaki piyasa aktörleri Çin tarafından ekonomik reformlarla ortaya çıkarılan bu fırsatlardan yararlanmak istediler. Bunlarla beraber yıllarca süren Soğuk Savaş döneminin artık esnemeye başladığı görülür. Uluslararası ilişkilerde, dünya ticaret ve ekonomisinde bu döneme karşıt bir süreç oluşmaya başladığından ötürü Çin gibi alt yapısı elverişli ülkeler her zaman cazip gelmiştir. Bu anlamda Çin’deki reform

hareketleri dünyada yankı bulmuştur. Bunlardan hareketle “Ekonomik anlamda ABD, Avrupa ve Japonya’dan oluşan çok merkezli dünya yapısına farklı merkezler eklenmiştir. Bu merkezlerin başında Çin gelmektedir. Deng Şiaoping’in iktidarıyla birlikte izlenen politikalar sürekli büyüyen bir ekonomi yaratmış ve bu ekonomi Çin’i küresel bir oyuncu haline getirmiştir.” (Karaca, 2012: 94)Özetle dünyanın küreselleşme, kapitalizmin yeni limanlar bulma arzusu ve dünyadaki serbest piyasanın oluşturduğu rüzgar Çin’in konumlanmasındaki faktörlerdir. Bunların haricinde üretimin seri bir biçimde yapılması, tüketimin de hızlı ve renkliliği Çin için avantaj olmuştur.

1980 ile 1990 arasında dünyada dikkat çeken diğer bir olgu, liberal politikalar. Uzun yıllar boyu süren Soğuk Savaş döneminde baskılanarak çözüme kavuşturulamayan problemlerin mikro düzeyden giderek makro bir seviye yükselmesi, dünyanın hızla globalleşmesi, dünyanın siyasi ve ekonomik içinde yeni değişimler gebe oluşu, sermayenin kısıtlanmaması, üretimin seri bir şekilde yapılması ve giderek tüketimin artışı dünyadaki liberalleşmenin önemli dayanaklarıdır. Bu anlamda Adam Smith (1723-1792) tarafından geliştirilen ve ideal toplum tasavvurunda devlete, iktisadi alana müdahale etmeden piyasa ilişkilerini düzenleyen ve sözleşmeleri garanti altına alan bir rol biçen liberalizm 1980’den sonra genel bir kabul görmektedir. Bu kabul dünyadaki değişim ve dönüşümü kodlamaktadır:

Ekonomik alana müdahale etmek yerine devlet, ulusal güvenlik, altyapı, adalet ve temel eğitimin sağlanması gibi alanlarda sınırlı bir etkinlik göstermelidir. Adam Smith’in görüşleri revize edilerek geliştirilen ve 1980’li yıllarda pek çok ülkenin resmi politikası olan neo-liberalizm de, devlet ve piyasa ilişkileri konusunda benzer argümanlar ileri sürmektedir. (Yaylagül, 2019: 136)

Bu gelişmeleri, dünyadaki değişimin zamanla ortaya çıkan ve kendi mecrasında devam edeceğinin göstergesi olarak görmek gerekir. Bu değişim globalleşme ile birlikte devleti merkezi konumundan uzaklaştırarak ona denetleyici bir rol verir. Bu süreç, 1960’lardaki Kuzey Amerika özelinde değerlendirildiğine piyasa göstergelerin yeni bir değişime arzu ettiğine şahit olunmaktadır. Çünkü belirtilen tarihlerde ‘Kuzey Amerika ekonomisindeki yavaşlama, enflasyon artışı, çeşitli nedenlerden kaynaklı piyasadaki istikrarsızlık ve bunların üstesinden gelebilmek için

kapitalizmin başka bir versiyonu olan 1980'lerdeki neo-liberal politikalar yeniden kabul edilmiştir.' (Harvey'denakt. Yaylagül, 2019: 142) Toparlamak gerekirse bu sürecin piyasadaki dinamiklerin sonucunda şekillendiğini belirtmek gerekir. Her bir değişim veya değişim arzusu birbirine eklenerek daha büyük değişimlere yol açtığı söylenebilir. 1960'larda Kuzey Amerika'daki ekonomi durgunluk ve 1973'teki kapitalist ekonomik kriz; 1980'lerdeki neo-liberal politikaları tetikleyerek bunun uluslararası politik karşılığını küreselleşme olarak kodlaması neticesinde neo-liberlizm ekonomi ile birlikte diğer politik tercihleri de biçimlendiren bir özelliğe sahiptir (Yaylagül, 2019: 143).

1.6. İç Siyasetteki Gelişmeler ve Komşularla İlişki

Çin'in Yeni Dünya Düzeni'n den önemli bir aktör olmasında etken olan diğer faktörler iç siyasetteki gelişmeler ile komşularıyla ilişki biçimidir. Kurulduğu 1949 yılından itibaren, ülkeye yoğunlaşan Çin Halk Cumhuriyeti, öncelikle içerideki problemleri çözecek bir yol benimsedi. Uzun yıllar süren iç çatışmalara son verilerek kuzey ve güney bölgeleri arasındaki ihtilaflar çözüme kavuşturulmuştur. Yönetimin tek elden toplanmasıyla hem pürüzler giderilmiş hem hızlı karar alma mekanizması devreye sokulmuştur. Böylece ülkede birliktelik sağlanmaya çalışılmıştır. Pekin'in güvenlik stratejisinin birinci ve açık ara en önemli halkası ülke içi huzur ve istikrar olarak tanımlanma(sını)" bu çerçevede okumaklazım(Aslan, 2014: 35). Komşu ülkeler ile ilişkilerinde Çin, agresifve sorun üreten durumlardan uzak bir komşu politikası güder. Bu itidalli dış politikası Çin'in iç politikaya yoğunlaşmasını sağlar. Özellikle sınırlarının uzun almasından kaynaklı 20 ülke ile komşuoluşu her zaman bir risk barındırmaktadır. Fakat politik öngörüyle olabilecek risklerin önü alınır. Bu anlamda Çin için stratejik olarak ikinci güvenlik halkasında komşuluk ilişkileri bulunmaktadır (Aslan, 2014: 35). Bu ülkelerle ilişkilerinin temelinde sorundan uzak anlayışı yatmaktadır. Güçlü komşulardan olan 'Rusya, Japonya ve Hindistan ile dengeli ve ihtiyatlı bir yaklaşım; Endonezya, Filipinler, Vietnam ve Pakistan gibi ülkelerle de farklı özgün dış politika anlayışı benimsenmiştir (Aslan, 2014: 35). Bunun strateji olarak sınıflandırılması Çin hükümetinin komşuluk ilişkileri hususunda duyarlı olduğunun bir göstergesidir. Netice olarak iç politikada problemleri çözmeye çalışan Çin, ekonomik ve politik hamlelere daha fazla zaman sağlayarak konuya yoğunlaşır.

Bunun sonucunda ülkede birbirini izleyen değişim ve dönüşümlerle karşılaşılır. Komşuluk ilişkilerindeki itidalli yaklaşım, ülke için tüm zamanını ekonomik ve politik çalışmalara sarf etmek anlamına gelir.

1.7. Geleneğin Etkisi

Çin'in kendini hem içerde hem dışarıda konumlandırılmasının dayanaklarından biri de gelenektir. Çin, geçirdiği aşama ve değişimlerden sonra gelenek ile ilişkisini kesmemiş, geleneği toplumu bütünleyen, topluma yön veren, ulusal değerlerin anlaşılmasında etkin bir role sahip şeklinde tasavvur etmiştir. Geleneğe dair bu yaklaşım, Çin için her zaman başvurulacak bir referans şeklinde görülmüştür. Çünkü Politbüro'dan en küçük kent konseyine kadar bu gelenek ve değerler sistemi etkindir." (Aslan, 2014: 36) Geleneğin bu konumu toplumsal ilişkilerde, yönetici ve halk arasındaki diyalogun düzenlenmesinde belirgin bir biçimde kendini gösterir. Diğer bir ifadeyle gelenek Çin toplumunda bir üst kimlik olarak belirir. Çünkü yüzyıllardır toplumla etkileşimde olan geleneksel değerler bir nevi toplumu belirli davranışlarda bulunmaya iten bir güce sahiptir. Bu anlamda "Diğer Uzak Asya toplumlarına benzer şekilde Konfüçyüs geleneğinin etkisinde olan Çin halkı ve idarecileri, tüm tarafları asgari müşterekte buluşturacak düzeyde uzlaşma ve müzakere etmeye önem verirler" (Aslan, 2014: 36). Çin'in kendine özgü bu geleneksel yapısı, topluma tamamen nüfuz edecek şekilde vuku bulmuştur. Böylelikle geleneğin onların söylem ve pratiklerinde kendini gösterdiğine tanık olunmaktadır. Başka bir ifadeyle Çin diğer Doğu Asya ülkeleri gibi geleneğe yaslanan bir toplum olarak belirlemektedir. Çin'in gelenekle ilişkisi veya geleneğin etkisinde kalması onların karar metinlerine yansıyacak şekildedir. 'Karar metinlerinde ürkek ve ucu açık ifadeler kullanmaları bunun bir sonucudur (Aslan, 2014,36) Kararların bu tarzda alınması birçok bakımdan esneme payı ve geniş bir manevra kazandırmaktadır. Bu da karar vericilerin elini güçlendirmektedir. Bundan ötürü problemlerin çözümünde geleneğin bir sonucu olarak Batılılardan farklı davranılır. Onların bir nevi pragmatist yaklaşımlarının aksine Çin'de çözüm ön plana alınır. Bu minvalde "Çinliler Batılılar gibi amaç odaklı olmaktan ziyade, bir sorunla karşılaşıldığı takdirde sadece o sorunun çözümüne yönelirler."(Aslan, 2014: 36) Sonuç olarak Çin'de geleneğin yüzyıllardır yoğurduğu yapı toplumda hep varlığını sürdürmüştür. Özellikle Konfüçyüs gibi güçlü

bir figürün üzerinde bunu devam edilmesi, Çin’de dikkatleri Konfüçyüs ve onun öğretilerine yöneltir. Esnek, hoşgörölü, şiddet ve agresif olmaktan uzak, kin ve nefreti öteleyen bu öğretiler ve bunların Konfüçyüs’ün şahsında somutlaşması geleneğin devamı ediyor oluşunda önemli bir nedendir. Geleneğin ülkedeki bu yerleşikliği aynı zamanda onu dış politikada da söz sahibi yapar. Başkabir deyişle dış politikadaki perspektif gelenek üzerine inşa edilir. Bunun sonucu olarak Çin’in dış politika yapımında yumuşak güç kullanımı için gerekli altyapı yatırımlarından Konfüçyüs Enstitüleri tesis edilmektedir (Aslan, 2014: 39)

Çin’de geleneğin sahip olduğu güç, her zaman belirgin bir biçimde görölmüştür. Bu anlamda geleneğin etkisini dönemlerle sınırlandırmak söz konusu değildir. Örneğin, geleneğin modern dönemde az veya modern öncesi dönemde daha etkin gibi bir değerlendirme yapmak doğru bir yaklaşım ifade etmez. Çünkü Çin’in tarihinde gelenek hep dinamik bir güç olarak kalmıştır. Ülkede yaşanan “çarpıcı ve devrimsel çarpıcı ve devrimsel değişimlere rağmen, eski geleneklerin, yapıların ve düşüncelerin sürekliliğinin ciddi biçimde farkedilmesini de sağladı: Bu süreklilik, 1949’da ÇKP’nin iktidara gelişinden sonraya, radikal Maoist dönem boyunca ve 20. yüzyılın sonlarında başlayan büyük reformlara kadar uzanıyordu.” (Dillon, 2016: 12) Özetle “Çin’in gelenekçi bir Asya toplumu” oluşu, kuruluşundan bugüne kadar ülkeye avantaj sağlamıştır (Aslan, 2014: 37).

1.8. Birleşmiş Milletlere ve Diğer Uluslararası Örgütlere Üyelik

Yukarıdaki hazırlayıcı faktörlerin yanında uluslararası ilişkilerdeki süreci de eklemek gerekir. Kurulduğu günden beri Çin Halk Cumhuriyeti için uluslararası ilişkilere dâhil olmak ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Dünya devletleri nezdinde Çin halkını Tayvan’daki sürgün yönetim olan milliyetçiler temsil etmektedir. Sorun teşkil eden bu durum, Çin Halk Cumhuriyeti’nin dünyadan soyutlanmasının sebebiydi. Özellikle BM teşkilatınca kabul görmemek, problemin daha da derinleşmesinin nedenidir. 1949 yılından itibaren var olan bu durum, 1971 yılında değişir. Çin’in 1970 yılından itibaren Mao’nun öngördüğü anlayıştan ayrılma girişimleri ve buna ilaveten dünyadaki konjonktür Çin Halk Cumhuriyeti’ne kapı aralar. Bu gelişmeler sonucunda “BM Genel Kurulu, 1971 yılında 2758 sayılı kararı ile Çin ülkesinin BM nezdindeki tek meşru temsilcisinin ÇHC olduğunu kabul etmiştir. Devrim niteliğindeki bu kararla

hem uluslararası camianın üyesi olan devletler Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmen tanımış oldular hem de Çin uluslararası ilişkilere aktif olarak katılmaya başlamıştır.” (Aslan, 2014: 32)

BM dışında Çin, başka uluslararası kuruluşlara da üye olmuştur. Özellikle Mao sonrasına denk gelen bu çalışmalar BM üyeliğinden sonra Çin'in dünya ulusları gözündeki meşruiyetini pekiştirmiştir. 'BM (Güvenlik Konseyi), Birleşmiş Milletler (Güvenlik Konseyi), Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu, Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Karayipler Kalkınma Bankası, Latin Amerika Birliği' Çin'in dünya ile entegrasyonunu sağlayan kuruluşlardan bazılarıdır (SDAM, 2017: 18-19). Bunların içerisinde dikkat çeken kuruluş Dünya Ticaret Örgütü üyeliğidir. Bununla Çin'in geniş bir coğrafya ile münasebeti gerçekleşmiştir. Daha doğrusu 'dünyaya açılmanın en önemli sebebi olan bu üyelik sonucunda Çin'in Afrika'dan, Güney Amerika'ya kadar olan alanlarda etkisi görülmüştür.' (SDAM, 2017: 19)

Çin'in uluslararası camiada meşrutiyeti ve muhatap kabul edilmesinde yukarıda zikredilen sebeplerin yanında belirleyici olan etken dünyadaki ekonomik gelişmelerdir. Hızla büyüyen piyasaların yeni ülke arayışlarına en uygun ülke Çin'dir. Yoğun nüfusu, geniş coğrafyası ve makul yer altı zenginlikleri piyasalar için hem üretici hem tüketici kavramlarını karşılamaktadır. Nüfus yoğunluğu ucuz iş gücü üreticiyi sermaye açısından cazip hale getirip dünya piyasalarında sermayeye fırsat sunarken, tüketici açısından da Çin üretilenlerin bir kısmının dolaşıma sokulduğu yerdir. Bu açıklamalara binaen ekonomi, Çin'in uluslararası alanda kabul edilmesinin en önemli nedeni olarak görülmektedir.

Netice itibariyle Çin'in Yeni Dünya Düzeni'n değer alışını birçok nedene dayandırmak mümkün olduğunda bu komplike bir durumdur. Bu sebeple Çin'in Yeni Dünya Düzeni'ndeki konumunda sosyalist düşünce etkili olduğu gibi geleneğin de katkısı söz konusudur. Farklı anlayışların harmanlanası, bu çelişkilerle bir bütün oluşturulması Çin'in elini güçlendirmiştir. Çünkü anlayışın bu çelişkiler üzerine inşa edilmesi izlenen politik sürece esneklik kazandırdığı gibi manevra kabiliyeti de sağlamıştır. Farklı bileşenleri oluşturduğu bu komplike yapı günümüzde de geçerlidir.

Bu durum aynı zamanda gelenek ile modernin başarılı bir arada bulunmanın bir göstergesidir.

2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE ÇİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Yeni Dünya Düzeni'nin başladığına kanaat getirilen 1990 ve sonrası dünya, başka bir görünüme kavuşur. Artık dünyadaki koşullar değişmiş ve bu değişim küçükten büyüğe her şeye yansımıştır. Böylece dünya başka bir evreye geçmiştir. Bu bölümde Yeni Dünya Düzeni Bağlamında dünyadaki konjonktürel durum ve Çin'in 1990'dan günümüze kadarki ekonomi politikası incelenecektir.

2.1.1990-2000 Yılları Arası Dünyadaki Konjonktürel Durum

Birçok değişim ve dönüşümü içerisinde barındırdığı için 1990 yılı, dünya tarihi açısından dönüm noktası oluşturmaktadır. Siyasi, teknolojik, ekonomi, kültürel ve diğer alanlarda ortaya çıkan değişimler dünyanın bir önceki konumunda farklılaştığını gösterir. Özellikleri değişimlerin hızlı bir boyutta seyri, artık dünyanın kulvar değiştiği anlamına gelmektedir.

Siyasi anlamda Yeni Dünya Düzeni ile birlikte başta ekonomi sonrasında diğer alanlardaki değişimler sonucunda küreselleşmeyle ulus devlet kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Uluslar için yeni olan bu kavram etrafında birçok tartışmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde “kendine hızlı bir gelişim alanı bulan küreselleşmenin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ulus devlet anlayışını –varolan ulus milliyetçilik ruhu yüzünden- yıkmakta zorluklarla karşılaşmasına rağmen bunun ilk adımlarının kabul ettirilmesi (Alagöz, 2005: 1). Kavramsal anlamdaki bu değişimler, sonrası için önemli işaretler barındırmaktadır. Çünkü dünya artık birçok değişimin meydana geldiği bir yer olarak belirmektedir. Bunlarla beraber dünyadaki güç dengesi, söz sahibi ülke ve bloklar değişmiş; bu ülke ve blokların isteği doğrultusunda bir dünya oluşturulmak istenmiştir. Burada ABD'nin rolü önemlidir.

Yenidünya düzeninde belirleyici güç olarak ABD görülmektedir. Onun uluslararası alana sunduğu politik görüşler, dönemi politik ortamını şekillendirmiştir. ‘ABD tarafından belirlenen bu kurallar doğrultusunda terörle mücadele konsepti kabul edilmiş, soğuk savaş döneminde ABD etkin olmadığı Orta Asya ve Orta Doğu’ya nüfuz etmeye çalışmıştır.’ (Alagöz, 2005: 5) Bu ifadelerden hareketle ABD'nin soğuk savaş sonrasında daha etki olmaya çalıştığına tanık olunmaktadır. Çünkü ABD, Sovyet

bloğunun dağılmasıyla daha önce etkin olmadığı bölgelerde söz sahibi olmak istemektedir. ABD öne sürdüğü ve bazı ülkeleri de inandırdığı gerekçelerle, bazı bölgelerde müdahalede bulunmayı meşru bir hale getirmiştir. ‘1990 Körfez Krizi ile Irak’a müdahale etmekle’ dünya sisteminde oluşan boşlukları doldurarak dengeleri lehine çevirebilmiştir (Yılmaz, 2009: 2). Netice olarak bu dönemde şekillenen ‘uluslararası sistemde ABD, askeri ve siyasi açıdan liderlik pozisyonunu devam ettirmekte ve bunun da hiyerarşik bir yapıya yol açtığı görülmektedir.’ (Yılmaz, 2009: 2) ABD’nin bu güç devşirmesine paralel olarak yine Batı merkezli iki güç odağının açılmaya eğilim göstermektedir. Avrupa Birliği ve NATO’nun çalışmaları bu anlamda örnektir. ‘NATO genişleme eğilim gösterirken, Avrupa Topluluğu da Avrupa Birliği’ne dönüşür (Yılmaz, 2009: 3).

Büyük devletler nezdinde belirli kuralların olduğu, siyasal anlamda sürdürülebilir bir sistemin olduğunun tanık olunurken, gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında ciddi iç sorular bazılarında ise çatışmalar yaşanmakta. Yugoslavya ve Sovyetler Birliği gibi modern imparatorluk olarak tanımlanacak devletlerin son bulmasından sonra özellikle Yugoslavya’da iç savaş meydana gelmiştir. Bunun haricinde dünyanın bazı bölgelerinde olduğu gibi Afrika’da iç çatışmalar ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş sonrasında Birleşmiş Milletlerin müdahil olduğu veya olmaya çalıştığı birçok çatışma görülmüştür. Bunların içerisinde kısa sürede büyüyen bir soykırıma dönüşmesi açısından Ruanda’daki çatışmalar dikkat çekicidir. Etnik temeli ayrışmalardan beslenen veya oraya sürüklenen bu olaylar, kolay bir biçimde sahip olunan silahlarla ülke için bir yıkım olmuştur. Şiddet sarmalına dönüşen “Ruanda toplumunda giderek şiddetlenen etnik çatışmalar sonucu 7 Nisan- 4 Temmuz 1994 tarihleri arasında yaklaşık 100 günde 800.000 ile 1.000.000 arasında insan öldürülmüştür (Özkan, 2020: 280). Ruanda’daki Hutular örneğinde olduğu gibi gücü elinde bulundurup ondan yoksun olmak istemeyen veya iktidar gücüne ulaşmak isteyenler, sahip oldukları araçlarını kullanarak karşı tarafı pasifize etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde dünya ulusların belleğinde dramatik bir iz bırakan diğer olay Yugoslavya’nın parçalanması neticesinde Hırvatlar, Sırp ve Boşnaklar arasında meydana gelmiştir. 1992-1995 yılları arasında cereyan eden savaşta ölen 200 bin kişinin 160 bini Boşnak’tır. Avrupa’nın II. Dünya Savaşı sonrası karşılaştığı bu trajedi, etnik temizlik ve soykırım gibi sözcüklerin türetilmesine neden olmuştur

(Semercioğlu, 2017: 1346). Bu iki örnekten hareketle, dünyanın bazı bölgelerinde meydana gelen siyasi, etnik ve dini temelli çatışmalar, sorunların giderek derinleşmesine neden olurken aynı zamanda bu durum, insanlarda ciddi bir kaygıya sebep olmuştur.

1990'dan sonra dünyada teknolojik anlamda hızlı gelişmeler yaşanır. Diğer alanlardaki değişimlerin etkisiyle yaşanan bu durum, dünyanın mevcut konumundan kaynaklanmaktadır. 'Küreselleşmenin hız kazandırdığı bilişim teknolojisindeki bu gelişmeler' dünyanın başka bir evreye geçtiğinin kanıtıdır (Öztürk, 2003:1). İletişimin hız kazanması, çeşitlenmesi ve bunun yaşamın tüm alanlarında yaygınlaşması dönemi bilişim anlamda kodladığını "Yenidünya düzeninin temel dinamiği teknoloji, iletişim ve bilişim devrimidir." sözüyle ifadelendirmek mümkündür (Nacar, 2015: 13). Yeni dünya düzeninin zaman dilimiyle özdeşleşen bu döneme en önemli bulgu, iletişim ve teknolojideki hızlı gelişmedir. Baş döndürücü gelişmeler, kısa zamanda ortay yenilikler dünyanın bir önceki dönemden farklı olduğunu ve farklılaşacağı imajını vermektedir. Kısaca söylemek gerekirse; "20. yy'ın bitmesine az bir zaman kala geriye baktığımızda sanayi, bilim ve teknolojide muazzam gelişmeler kaydedildi." (Zor, 1999: 401)

Bu dönemdeki ekonomi ile gelişmelere bakıldığında dünyadaki ekonomi düzenin değişime doğru evrildiğini göstermektedir. Yeni Dünya Düzeni ile birlikte 'uluslararası ekonomik ilişkilerde korumacılık yerine serbest ticaret görüşü benimsenmiş, iki kutuplu dünya ortadan kalkarak küreselleşmeye doğru yol alarak yeni bir yapılanmanın önü açılmıştır. Bunlarla birlikte AB, NAFTA, APEC gibi bölgesel ve IMF ve WB tarzı çok uluslu kuruluşlar ortaya çıkmıştır.' (Alagöz, 2005: 1) Bu dönemde gelişmiş ülkelerde piyasa göstergeleri, pozitif bir seyir izlerken, gelişmekte olan ülkelerde ise sözü edilen veriler zikzaklı bir tarzdadır. Özellikle dış ticaret açığının mevcut olduğu ülkelerde ciddi ekonomik krizler ortaya çıkmıştır. Bunun gerçekleşmesinde yabancı sermayenin bu ülkelerdeki spekülasyon pozisyonu da etkin olmuştur. Bu minvalde "Dış ticaret açıklarının artması ve bu açıkların borç ve spekülasyon sermaye akımlarıyla finansmanı 1994 yılında Meksika'da, 1997 ve 1998 yıllarında Asya, Rusya ve Brezilya'da görülen krizleri(ni) doğur(muştur)." (Ertuna, ty: 38) Bunlar ve dünyanın farklı yerlerindeki diğer ekonomik krizler, kendi

dinamiklerinden çok dışa bağımlı bir ekonomik program uygulayan ülkelerin bir risk altında olduğunu göstermiştir. Kimilerine göre bu yaşananlar ve ülkelerin risk altında oluşu Batılıların daha çok kazanmak için başvurduğu bir yöntemdir. Çünkü bunlara göre sözü edilen ülkelerin ekonomisi ‘Batılılar tarafından önce şişirilmiş, büyük karlar elde edildikten sonra bu ülkelere sermaye çıkışı yapılarak perişan bir ekonomi bırakılmıştır.’ (Ertuna, ty: 38-39) Hem ülkelerin öz kaynaklarından uzak gelişim seyri hem Batılıların spekülasyon politikası böyle bir duruma yol açmıştır. Fakat Çin gibi ekonomik verilerini dinamikleri üzerine temellendiren ülkelerde, herhangi bir krize bu döneme rastlanmamıştır. Bu durum, sözü edilen ülkeler için bir avantaj sağlamıştır.

Bu dönemin ekonomik göstergelerine bakıldığında ise hızlı bir gelişim söz konusudur. Dünya ticaret verilerinin önceki dönemlere nazaran büyük bir artış kaydettiği görülmektedir. Veriler baz alındığında “1990 ve 2007 yılları arasında küresel ekonomi 22,1 trilyon dolardan 62 trilyon dolara yükselirken küresel ticaret %267 art(ar) (Zakaia’dan akt. Nacar, 2015: 16) Bu dönemde dikkat çeken diğer bir husus uluslararası şirketlerin ucuz iş gücünün olduğu ülkeler yönelmeleridir. Teknolojik imkânların da etkisiyle daha fazla üretme ve bunu uygun bir sermaye karşılığında elde etme büyük şirketler için Asya kıtasını cazip hale getirmiştir. Böylelikle ‘1990 sonrasında birçok uluslararası şirket işçiliğin ucuz olduğu bölgeye giderek düşük bir maliyet karşılığında orada üretim yapmışlardır (Ertuna, ty: 44).

Yenidünya düzeninde değişime uğrayan diğer bir kavram kültürdür. İnsanın varoluşuyla görünen kültür, her asır bir öncekinden farklı bir biçime bürünmüştür. Genel anlamda bu değişim, tolere edilebilecek bir biçimdedir. Fakat son üç asırda bu değişimin daha büyük boyutlarda gerçekleştiğine tanık olunmaktadır. Bunların içerisinde de Yenidünya düzeni farklılaşır. Ulus ve toplumların kendi yerellerinde korumaya çalıştıkları kültür unsurları, hızlı bir biçimde yok olmaya ve değişmeye başlar. Kültürlerdeki özgünlük, dışarıya karşı korunamaz bir tarzdadır. Çünkü “Kolektif toplumsal sınır, tıpkı organik topluluk gibi, ufukta kaybolmaya devam etmektedir.” (Hall’dan akt. Nacar, 2015: 30) Kültürlerin yerelliklerin kaybolmasıyla, tüketime dayalı geçici kültür biçimleri ortaya çıkmaktadır. Kişi, kültürüyle aidiyet sağlayan bağlardan sıyrılarak kendini sözü edilen kültür biçimleriyle ilişkilendirir. Örneğin, “Dünya yıldızları her ülkenin de aynı zamanda yıldızları sayılıyor. Dünyanın

bir tarafında hit olan bir müzik parçası aynı anda diğer ülkelerin de hit şarkısı oluveriyor (Nacar, 2015: 31). Bunun diğer alanlarda da giderek çoğalmaya başladığı görülmektedir. Bir kişinin yaşam biçimi bir anda birçok insanın yaşam biçimine dönüşme potansiyelini içinde barındırmaktadır. Artık estetikten yoksun, düşünme ile arasına mesafe koyan, tüketim merkezli bir yaşam biçimi söz konusudur. Açıklama yapma gerekirse “Ortak tatlar, ortak giyim tarzları, ortak emlak konseptleri ve moda, hatta ortak hukuki normlar. Çünkü ortak dil, ortak normlar ortak kültürler ortak paydalar eşit ve anlamdaş olmadıkça küresel ölçekli sözleşmelerin garantisi ve uygulanabilirliği de yoktur (Nacar, 2015: 31).

2.2. 1990-2000 Yılları Arası Çin’in Ekonomi Politikası

1990’lardan sonra üretim, ihracat, yatırım gibi kalemlerle ekonomik alanında dikkat çeken Çin, geçmişteki ekonomi ile ilgili yapısal reformlara bu tarihten sonra da devam eder. Bu anlamda 1993’te ekonomide reform yapılır. ‘Bu tarihte toplanan 8. Ulusal Halk Kongresi’ni ilk toplantısında Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomi programı anayasa güvencesi altına alınırken, devletçe kontrol edilen piyasa kaynakların kullanımı temel araç görevi üstlenir. Temel alınan bu görüşten hareketle hazırlanan plan ve eylem programları doğrultusunda beş ana reform alanı belirlenerek “devlete ait şirketlerin anonim şirket haline dönüşümü, finansal sistem reformunun tamamlanması, mali reform yapılması, yatırım ve ticaret sisteminin geliştirilmesi.” gibi çalışmalar öncelikli hale getirilir (Sandıklı, 2009: 43). Bir dizi şeklinde ara vermeksizin süren bu reformlar sonucunda Çin ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir değişim nedendir. 1990 ile 2007 arasında dünya ticaretinin kaydettiği 22,1 trilyon dolardan 62 trilyon dolara yükselmek Çin gibi ülkelerin etkisini yadsımamak gerekir. Çünkü başta Çin sonrasında Hindistan, Malezya, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerin buradaki satın alma payı %47 civarındadır. (Nacar, 2015: 16) Fakat 1990’dan günümüze diğer ülkelerin yaşadığı ekonomik iniş ve çıkışların aksine Çin’de üretim ve ihracata dayalı ekonomi veriler yükselmeye devam etmiştir. Bu özellik Çin’e kendisine rakip olabilecek ülkelerin ilerisinde olma avantajı sağlamıştır. Çin’in ekonomi kat ettiği bu gelişim onun enerjiye olan ihtiyacına da yansımıştır. ‘Deng dönemi ile başlayan yenileşme stratejisi çerçevesinde ekonominin güçlendirilmesi, Uzak Doğu’da etkin olmak ve enerji kaynaklarını yönetebilmek, Tayvan’ı ana karaya

katmak, askeri ve ekonomik olarak süper güç olmak' Çin'in gelişimindeki parametrelerin arkasında etken olarak, enerji ihtiyacını önceki dönemlere göre artırmıştır (Karaca, 2012: 95).

Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu dünyanın son bulması, güç sahiplerini yeni arayışlara yöneltirken; dünyanın çok kutuplu olması anlamında eleştiride bulunan ve bu anlamda hazırlık yapan ülkeler de söz konusudur. Bu bağlamda adı anılacak ülke Çin'dir. "Yıllarca iki kutuplu dünya düzenini eleştiren Çinli liderler göre önümüzdeki yıllarda dünya güç dengesi bir geçiş süreci yaşayacak ve çok kutuplu bir yapı ortaya çıkacaktır." (Baharçipek, 1996: 102) Liderlerin bu öngörülerinde aslında Yeni Dünya Düzeni'nde yer edinmek isteyen Çin'in arzusunu yansıtır. Ülkenin sahip olduğu olanaklar ve yapılan hazırlıklar bunu doğrulamaktadır. Bazı görüşlere göre Yenidünya düzeninde sistemin eskisinden farklı olacağı 'Rusya'nın askeri anlamda süper güç, Japonya ve Almanya'nın ekonomik, Çin ve Hindistan'ın ise demografik anlamda güç merkezleri' olacaktır (Baharçipek, 1996: 104).

Yeni dünya düzenini hazırlıklı bir şekilde karşılayan ve bu dönemdeki dünya konjonktörün sağladığı olanaklardan yararlanmak isteyen Çin, 'milli menfaatlerine ulaşmada ekonomik büyüme, teknolojik gelişim, askeri kapasite,' yapısal değişimler, 'toplumsal kalkınma ve istikrarın' önemini farkında olarak, bunu hem 'siyasi istikrar ve toprak bütünlüğü' hem 'Tayvan dâhil ihtilafli yerler' için politik bir kazanıma devşirmek istemektedir (Aslan, 2014: 32).

2.3. 2000'den Günümüze Kadar Dünyadaki Konjonktürel Durum

2000 yılı sonrası çatışma ve problemler anlamında bir önceki dönemin devamı niteliğindedir. Dünyanın birçok ülkesinde siyasi, etnik çatışmalar meydana gelmiştir. Bununla ilgili olarak Birleşmiş Milletlerin verilerine bakıldığında "2002 tarihi itibarıyla çoğunluğu Afrika kıtasında olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde birbirleriyle çatışma halinde bulunan 275 etnik grup olduğunu ortaya koymaktadır." (Yılmaz, 2009: 11)

Ekonomik anlamda 2000 ile 2010 yılları arası inişli ve çıkışlı bir seyir izler. Dünyanın genelinde ekonomik göstergeler bir önceki dönemle aynı olmasa da genel

anlamda onun devamı niteliğindedir. Fakat 2008 yılında dünyadaki durgunluk 2010 yılında kendisini özellikle hissettirir. Bu dönemde ‘endüstrileşmiş zengin ülkeler 2010 yılı ve sonrasında yüksek işsizlik, yavaş büyüme ve borçlanma ile uğraşırken, diğer ülkeler kendilerini ileriye taşıyacak hamleler yaparlar (Zakaria’danakt. Nacar, 2015: 16).

Bu dönemde değişme anlamında belirginlik kazanan diğer bir durum, büyük şirketlerin giderek güç kazanmasıdır. Multi-şirketler veya uluslararası şirketler tabir edilen bu yapılar, yatırım olarak olanakların en verimli nasıl kullanılacağını çözmeye çalışmaktadırlar. Onların bu anlamdaki teşebbüsleri, dünyanın çehresini değiştirir. ‘Üretim, hammadde, işgücü, fabrikanın ve pazarlamanın farklı ülkelerde konumlandırılması’ gelişim bakımından alt yapısı güçlü ülkeler için büyük bir avantaj sağlar (Nacar, 2015: 17).

2000 yılından itibaren 21. yy. veya milenyum olarak adlandırılan bu dönemde diğer alanlarda olduğu gibi iletişim, bilim ve teknoloji de büyük değişimler yaşanır. Hazırlık devresi 1990 ile 2000 yılları olan bu dönemle dünyanın yeni bir evreye geçtiğine tanık olunmaktadır. ‘20. yy’da iletişim, teknoloji ve bilimde meydana gelen değişimlerin sonucunda bilgi çağına girildiği belirtilen 21. yy’da dünyanın köklü değişikliklere uğrayacağı’ işaretleri söz konusudur (Zor, 1999: 401).

2.4. 2000’den Günümüze Çin’in Ekonomi Politikası

Çin’in 2000’den günümüze değin ekonomi politikası irdelendiğinde daha önce söz edildiği gibi 1978 sonrası tüm alanlara yaygınlaştırılan hamlelerin bu dönemde de etkisi hala söz konusudur. ‘Sosyalist deneyimle biçimlenen enformel siyasi yapı ve patronaj sistem’ ile liderlerin uluslararası ilişkileri dikkate alan öngörülleri doğrultusundaki politik manevraların yansımaları günümüzde de görülmektedir (Aslan, 2014: 37). Aslında dünyadaki ilişkileri göz önünde bulundurarak esnek bir biçimde siyasi tercihte bulunmak, Çin’in yakın tarihinin karakteristik özelliğidir. Bu tutum zaman zaman Çin liderleri tarafından deklare edilmiştir. Nitekim 2000 ile 2010 arasında Çin dış politikasının temelini bu mecrada gelişen argümanlar oluşturmaktadır. Bu durumu kodlayan ‘Dünya Siyasi Ahengi’ kavramı ilkin Eylül

2005'te Birleşmiş Milletlerin 60. Kuruluş yılı nedeniyle Çin devlet başkanı Hu Jintao tarafından dile getirilmiş ve esasları şu şekilde açıklanmıştır:

1)uluslararası kolektif güvenlikte çok taraflılık; 2) her bir devletin çıkarlarını göz önünde bulunduran ve karşılıklı faydaya dayalı uluslararası işbirliği; 3) dışlayıcı olmayan ve tüm medeniyetlere uyum içinde bir arada yaşama imkânı veren dünya düzeni; 4) BM'nin yeni tehditler ve zorluklar karşısında etkinliğinin sağlanması için rasyonel reformlar. (Aslan, 2014: 37)

BM'de deklare edilen bu hususların aynı dönemde daha ayrıntılı bir şekilde milli siyaset belgesinde yer almaktadır. Aslında ikisinin 2005'te konuşulmaya ve tartışılmaya diğer bir ifadeyle hem içte hem dışta dolaşıma sokulması Çin'in ekonomi anlamda edindiği öz güvenin politik alana taşınmasıdır. Bu bir nevi içte de dışta da Çin'in elini güçlendirmektedir. Nitekim belgenin ilk maddesinde Çin geliştirmekte olan ülkeler içinde en büyük devlet olduğu vurgusu bunu teyit etmektedir. Bunun dışında belgede 'uluslararası ilişkilerde alt üst ilişkisinden ziyade çok kutupluluk, dünyada barışçıl bir ortamın olması, Çin'in dünyaya her açıdan katkısı ve dünya sisteminde vazgeçilmez bir oyuncu olduğu, 2008 yılında dünyadaki krizin aşılmasındaki etkisi, açık ve serbest bir ekonomi tarzının izleneceği, uluslararası ilişkilerde demokratik ilkelerin üstün tutulacağı, diyalogun önemi, baskı yerin müzakere ve iknanın önemi' vurgulanmıştır (Aslan, 2014: 38).

Yeni dünya düzeni ile ekonomik anlamda öne çıkan Çin'in gelişimi ve bunun ekonomi politik alana yansıma potansiyeli dikkat çeken bir husustur. Bu çerçevede tarihsel anlamda yapılan dönem adlandırmalarında Çin'in ismi Pasifik Çağ ile anılmaktadır. 'Atlantik Çağ'da Avrupa ve Amerika'nın önderlik etmesi gibi Pasifik Çağ'da da Çin'in lider olacağı beklentisi' söz konusudur (Nacar, 2015: 48). Çin'e bu manevra alanının verilmesinin nedeni bölgesinde, kendini engelleyecek bir gücün olmamasıdır. Japonya ve Hindistan'ın bundan yoksun oluşu Çin'i birkaç adım öne çıkarmaktadır. Hatta Çin'in göstergelerindeki gelişim hızı gelişmiş ülkeleri geride bırakacak düzeydedir. Diğer bir deyişle "Çin, tarihteki bütün ülkelerden, Amerika Birleşik Devletleri'nden bile büyük ve hızlı bir şekilde dünya gücü olmaya doğru ilerlemektedir." (Nacar, 2015: 48) Çin'in bu yükselişini arkasındaki asıl gücü ekonomidir. Bu alandaki çalışmaları Çin'in farklı bir yer koymuştur. Bu değişimler

dünyadaki tanımlamaların da değişmesine neden olmaktadır. Amerika'ya ihracatı 10 yılda %260 büyüyen Çin, sanayi devrimi sırasında İngiltere için kullanılan dünyanın atölyesi kavramı bugün kendisi için geçerlidir.' (Zakaria'dan akt. Nacar, 2015: 48)

Çin 2000'den günümüze değin dönemin ilk devresini teşkil eden ve ekonomik anlamda bazı ülkelerin resesyona yaşadığı ilk devresi olan 2000 ile 2010 yılları arasında düzenli bir artış kaydeder. '2003'te %9.3, 2004'te %9.2, 2005'te 9.9, 2006'da 10.7, 2007'de ise %11.4'lük bir büyüme rakamı ve %20'ye tekabüle eden bir oranla %5 olan dünya ortalamasının çok üzerinde olup, satın alma gücü 12 trilyon dolarla ABD'den sonra dünyanın ikinci sıradaki büyük ekonomisi olur.'(Sandıklı, 2009: 45) Birbirini takip eden bu büyüme rakamlarının haricinde Çin'in dış ticaret, dış yatırım miktarlarını açıklayan rakamlar da dikkat çekicidir. '1970'lerin sonunda 20 milyar olan dış ticareti, 2000'de 475 milyar, 2006 sonunda 1,760 milyar, 2007'de 2.170 milyara yükselerek %20 gibi bir oranla artmanın yanında Çin son 30 yıl içerisinde aldığı 2.11 trilyon dış yatırım ve burada her sene %25'lik bir artış ülkeyi ABD ve Almanya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük tüccar ülkesi' yapmıştır. (Sandıklı, 2009: 46). Çin'in ekonomi anlamında konuşulmasını ve irdelenmesini sağlayan sadece buradaki rakamlar değildir. Bunlarla beraber bu istatistiki verileri bütünleyen diğer göstergelere de bakmak gerekir. '2000'li yıllarda milli gelirinin üçte ikisinde fazlasını özel sektöre harcayan Çin, 2014 itibarıyla 1979-2013 arasında milli gelirini yıllık olarak %9,5 artırmış, alım gücü bakımından ABD'den sonra ikinci sırada, dünyanın en büyük imalatçısı, ihracatçısı, üç trilyon dolarlık yabancı para rezervi ve dışarıya verilen borç para bakımından dünya lideri' gibi özelliklere sahiptir (Aslan, 2014: 32). Çin'in bu istatistiki bilgilerine ilaveten nüfusunun 1.4 milyon olması da önemlidir. Bu nüfusun üretim ve tüketim açısında oluşturduğu sirkülasyon ülke ekonomisini sürekli canlı tutarak, ülkeye devinim kazandırmaktadır.

Bu istatistikî bilgilerle beraber Çin'in uluslararası şirketlerle ilgilenmesi de dikkat çekicidir. Çin, sözü edilen şirketleri alarak bunu dünyada ekonomi politiğin bir argümanına dönüştürmek istemektedir. Son dönemlerde dünyada adı anılan bazı şirketlerin Çin tarafından alınması bunun bir sonucudur. Şunu da söylemeden geçmemek gerekir. Çin, salt belli alanlara yoğunlaşmış şirketler ilgilenmez. O, sanayiden, otomotive, madencilikten diğer tüm alanlarda söz sahibi olan şirketleri

yakın markaja almaktadır. Böylece buralardan elde edilecek güç ile uluslararası alanda söz sahibi olunacaktır. Somutlaştırmak gerekirse Çin'in bu faaliyetleri hakkında şu belirlemeler söz konusudur.

Almanya Kuka Robot üretim şirketini yüksek meblağlarla satın alması, İpek Yolu için yatırım ve yapay zekâda tekelliliğe doğru atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Yine Ortadoğu ve Afrika'da enerji ve madenler üzerinde büyük yatırımlar yapması, bu alanları satın almaya çalışması veya buralara ortak olmaya çalışması, Çin'in ticaret ile dünyada etkin olmaya çalıştığını göstermektedir. Ticari bahanelerle 19. yüzyılda Batı tarafından işgal edilen Çin, 20. yüzyılda ticaret ile dünyada etkin olmaya çalışmaktadır. (SDAM, 2017: 24)

Netice itibariyle bu verilerden hareketle Çin'in dünya ekonomisi üzerinde baskı oluşturduğu/oluşturabileceğinden söz edilmektedir. Hatta bazı kaynaklara göre bunun baskıdan ziyade bir tehdit olduğu görüşü hâkimdir. Başka bir deyişle “devasa olarak nitelendirilen bu ekonominin diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinden, diğer ekonomiler için oluşturduğu tehditten bahsediliyor.” (Çalık, 2011: 185) Ekonomik politik anlamda da bunun yansımalarına şahit olunmaktadır. Daha doğrusu bu veriler, içerde ülkeye kalkınma, alım gücü ve istikrar anlamında etki yaptığı gibi dış politikada da Çin'e rahat, esnek, birden fazla tercih edilebilir politik manevralarda bulunma olanağı tanımaktadır. İç içe girmiş bu politik ilişkiler aslında ülke açısında perspektifin zenginleşmesini, zorlu süreçlerden çıkma deneyimi kazanma demektir. Ekonomi politik açıdan toparlamak gerekirse ekonomi büyüme ve siyaset ilişkisi hakkında şunları söylemek mümkündür:

Çin'in özellikle son yıllarda artan ekonomik büyümesi ile eş güdümlü olarak siyaset süreçleri de daha karmaşık hale gelmekte ve çok sesli bir nitelik kazanmaktadır. Yine Çin'in ekonomik büyümesi sonucunda dış dünya ile giderek artan ilişkileri, yeni bir takım dinamiklerin dış politika karar alma süreçlerine dâhil olmasına neden olmuştur. (Aslan, 2014: 34)

Yukarıda belirtilen ve Çin'in sahip olduğu verilerin devamı halinde ileride ABD'yi geçeceği ön görülmektedir. Bu öngörü, gelecekte dünyanın süper gücü olarak Çin'e işaret etmektedir. Bu doğrultuda yürütülen tahminlere göre ‘2040 yılında

ekonomisinin 123 trilyona ulaşması halinde kişi başı gelir 85,000 dolarla Avrupa Birliği'ndeki insanlar için tahmin edilenin iki katına çıkacağı, Hindistan ve Japonya'nın verilerini aşacağı; dünyadaki milli gelirdeki %40'lık payı ile de ABD'nin %14 ve AB'nin %05 paylarını geride bırakacağı' ifade edilmektedir (Aslan, 2014: 33).

3. EKONOMİ POLİTİK BAĞLAMINDA ÇİN'İN DÜNYA ÜLKELERİYLE İLİŞKİSİ

Kurulduğu günden beri sürekli bir büyüme ivmesine sahip olan Çin, ekonomik politik anlamda sahip olduğu avantajların karşılığını dış politikada görmek istemektedir. Bir nevi bu konumu, uluslararası ilişkilerde ona farklı bir yer sağladığı söylenebilir. Öncelikle bu durum, ülkede zihinsel anlamda bir değişime neden olmuştur. 'Ekonomisindeki büyüme ve bunun sonucunda dünya siyasetinde artan ağırlık ve cesareti Çin'in dünyadaki meselelere kendine özgün ve emin bir yaklaşım' gösterme olanağı tanımıştır (Aslan, 2014: 40). Çin'in bu yaklaşımının temelini oluşturan ekonomik güç, kimi zaman ona caydırıcı bir özellik vermektedir. Diğer bir deyişle 'ekonomisindeki gelişme parametreleri, gücünün sertleşmesine ve askeri anlamda da caydırıcı' olmasına neden olmaktadır (Aslan, 2014: 41). Buna ilaveten üretim, tüketim, ihracat ve yatırım gibi alanlardaki iyileşmeler sonucunda ekonomideki büyüme, olumlu atmosfer politik anlamda diğer devletler ve bölgesel güçlerle ilişkilerine de yansımaktadır. Başta ABD, AB, Rusya, Japonya ve Hindistan gibi G-20'ye dâhil olan ülke ve bölge güçleri ile diğer ülkelerle ilişkilerde belirleyici olan Çin'in ekonomi politik gücüdür.

3.1. Çin-ABD İlişkileri

Çin'in ilişki bağlamında en çok sorun yaşadığı ülkelerden biri ABD'dir. Dünyada giderek yayılan ve derinleşen ABD hegemonyası, kendisine rakip istemediği gibi olabilecek güçlere karşı da pasifize edici bir yöntem izlemektedir. Böylelikle kendine alan/alanlar açarak gücünü pekiştirmek istemektedir. BM'deki konumu ve tavrı bunu doğrulamaktadır. Fakat ABD'nin bu politik arzularına karşı güçlerden biri Çin'dir. Çin, yer yer aldığı karar ve söylemlerle ABD'nin bu hegemonik arzularına set olmaya çalışmıştır. Bu karşıtlığın somutlaştığı yer, BM Güvenlik Konseyin toplantılarıdır. Örneğin, ABD'nin Irak'ın işgali ve Irak'a ambargo konusunda karşıt bir pozisyon alan Çin, Rusya ile birlikte "ABD'nin dünya geneline yayılan saldırgan ve kural-tanımaz tutumunu frenlemeyi amaçla(mıştır.)" (Aslan, 2014: 39) Çin'i bu tavrı ABD'nin Ortadoğu'daki hegemonyasından kaynaklanmaktadır. Çünkü 'ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesi ve petrol ve doğalgaz kaynakları ve bunların ulaşım yollarını kontrol etmesi Çin'i rahatsız etmektedir.' (Sandıklı, 2008: 47) Çin'in

rahatsızlığı salt ABD'nin etkinliğinden kaynaklanmamaktadır. Çerçeve geniş tutulduğunda başka bölgelerin de bu anlamda bir rekabete sahne olduğu söylenebilir. Örneğin, Çin'in Orta Asya'ya nüfuzu bu biçimde değerlendirilmelidir. Şangay Beşlisine üye olunması bu gerekçe üzerinde temellendirilmiştir. Çünkü “Çin'in bölgedeki hedeflerinin başında ABD'nin bölgeyi tamamen boşaltması bulunmaktadır.” (SDAM, 2017: 19) Buna binaen Çin, kendisini ABD karşıtlığı üzerine konumlandıran ülkelerle yakın bir ilişki geliştirmiştir. Çin ve Rusya işbirliğinin bir ayağı bunun üzerine bina edilmiştir. “ABD'nin dünya hegemonyasına karşı iki ülkenin başını çektiği ve bölge ülkelerinin de katıldığı ‘Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’” kuruluşu bu çerçevede oluşmuştur (SDAM, 2017: 22).

Yukarıda değinilen karşıtlık olma durumu kimi zaman daha ılımlı bir politik seyir izlemektedir. Daha doğrusu ABD'ye karşı bazı platformlarda muhalif bir çizgi benimseyen Çin, genel anlamda mevcut gücünün farkında olarak hareket etmektedir. Diğer bir deyişle ABD'nin dünyadaki hegemonyasını minimize edecek veya ortadan kaldıracak bir gücün kendisinde olmadığına bilincindedir. Bu çerçevede ‘ABD'nin dünyadaki etkinliğinin farkında olan Çinli yetkililer, özgün bir dış politika yürütmelerine karşın ABD'ye karşıtlık düzeyi yükseltilmemekte, her fırsatta dünyadaki düzene uyum sağlamaya çalıştıklarını’ ifade etmektedirler (Aslan, 2014: 42).

3.2. Çin'in Asya Politikaları

Kendisi de bir Asya ülkesi olan Çin'in komşu ülkelerle ilişkisi, toprağı olarak tasavvur ettiği Tayvan gibi yerler hariç genel anlamda günümüze kadar benzer bir seyir izlemiştir. Esnek, diyaloga dayalı ve sorunsuz bir komşuluk ilişkisi yürütülmüştür. Bunun kuruluşundan bugüne kadar Çin'in politik kimliğini tanımlayacak bir özellik olduğu söylenebilir. Özellikle bu hususun 2005 yılında ilan edilen milli siyaset belgesinde vurgulanması bunun bir sonucudur. Belgede ‘Soğuk Savaş anlayışının uygun görülmediği, nükleer silahlanmanın sınırlandırılarak kontrol edilmesi, komşu ülkelerle sınıra dair problemlerin barış içinde ve huzura dayalı’ olarak çözülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Aslan, 2014: 38). Genel anlamda komşu ülkelerle bu bağlamda ilişki geliştiren Çin'in ekonomi politik olarak ise ülkenin çıkarlarının öncelikli hale getiren bir rota çizdiğine tanık olunmaktadır.

Bu çerçevede bakıldığında Çin'in Asya politikası çerçevesinde önemsedığı bölgelerden biri Orta Asya'dır. Başka aktörlerle burada politik güç devşirmeye çalışan Çin'in amacı uzun sürecek bir ilişki kurabilmektir. Çin'in dışında Orta Asya'da etkinlikleri bulunanlar, Rusya ve 2007'den beri etkinlik gösteren Avrupa ülkeleridir. Bu güçlerin zaman zaman çıkarları çatışmakta ve aynı zamanda örtüşmektedir (Peyrouse, Boonstra ve Laruelle, 2012: 5). Peyrouse ve diğerlerine göre bu üç dış güç farklı streotiple ilişkilendirilmektedir. Örneğin, Avrupa demokrasi, insan hakları ve demokratik değerlerle ilişkilendirilmektedir. Rusya asil güvenlik aktörü olarak değerlendirilmektedir. Çin ise altyapılarda yatırım yapan ve enerji ithal eden ülke olarak görülmektedir (Peyrouse ve dğ., 2012: 5).

Orta Asya ülkeleri her ne kadar Rusya'dan bağımsızlıklarını kazanmış olsalar bile hala onun etkisi altındadırlar. Duran ve Purevsuren'e göre, bu etkinin kırılması için Orta Asya ülkeleri Çin ile ilişkiler kurma eğilimindedirler (2016: 281). İlişkilerin kurulması hem Çin hem bölge ülkeleri için gerekli görünmektedir. Zira; bir taraftan enerji kaynakları bakımında ihracat yapmak isteyen Orta Asya ülkeleri, öte taraftan büyüyen ekonomisi nedeniyle enerjiye ihtiyaç duyan Çin var. Bu bağlamda, Çin ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler iki taraf için gerekli görünmektedir. Bir başka ifadeyle, Orta Asya ülkelerinin Çin ve diğer ülkelerle yapacakları ilişkiler onların dışa açılmalarına ve daha fazla işbirliği kurmalarına vesile olacaktır. Çin'in iş birliği içerisinde olduğu ülkelere yönelik belirlediği ülkelerin içişlerine karışmadan illişkiyi sürdürme politikası Orta Asya ülkelerinde de devam etmektedir. Çin'in bu politika anlayışı ona birçok avantaj sağlamaktadır. Çin, Orta Asya ülkeleri ile özellikle enerji konusunda yaptığı işbirliği, söz konusu politikası ile fırsatlar yakalamaktadır. Bu minvalde Orta Asya ülkelerinin Çin ile yaptıkları işbirliği, Rusya'yla yapılandan daha fazladır. Çin'in Orta Asya ülkeleri ile kurduğu ilişkilerin diğer bir sebebi ise güvenliğini sağlama amacını gütmektedir. Özellikle Uygur bölgesinde hâkimiyetini devam ettirmek ve güvenliğini sağlamak için bölge ülkeleri ile ilişkiler kurma gayretindedir. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin jeopolitik konumları Çin'in bu ülkelerle işbirliğini gerekli kılmaktadır. Çünkü 'Çin bu ülkelerdeki karayolları aracılığıyla Avrupa ile ticaret gerçekleştirmektedir.' (Duran ve Purevsuren, 2016: 282)

Esasen Çin Orta Asya ile ilişkilerini 4 stratejik hedefe göre temellendirmektedir. Bunlar,

1-Bölge ülkelerinde Uygur aktivizmin etkinliğini ve üs olmasını engellemek,

2-Bölge ülkelerinde dış müdahaleyi gerektirebilecek istikrarsızlığa izin vermemek,

3-Orta Asya'nın hidro karbonlarını ve hammaddelerini kontrol etmek,

4-Orta Asya pazarını Çin'in pazarının küresel stratejisine entegre ederek ve kuzeye ve batıya açmaktır (Peyrouse, Boonstra ve Laruelle, 2012:11).

Çin'in bu stratejik hedefleri incelendiğinde, Çin'in Orta Asya ülkelerine ne kadar önemsedığı görülmektedir. Bu ülkelerin Çin'e yakın olmaları öncelikle güvenlik sorunun çözülmesini gerektirmektedir. Uygur bölgesini ve diasporasının etkin olmasını engellemek, buna örnek gösterilebilir. Diğer bir güvenlik endişesi ise bölgedeki bir karışıklığın olması halinde oluşabilecek bir kaos ve istikrarsızlıktan hem bölgenin hem Çin'in etkilenmesidir. Güvenlik endişelerinden ötürü bölge Çin'i doğal olarak cezbetmektedir. Ortadoğu ve Afrika ile mesafesi düşünüldüğünde, Çin'in bölge ülkelerine yakın olması ve kaynaklara (petrol ve hidrokarbon v.b.) ulaşımını kolaylaştırmaktadır. 4. hedefe baktığımızda ise Çin'in pazarını ülkelerle ilişkilerine yön vermek için kullanıldığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle, dünya pazarındaki konumunu ve avantajlarını komşu ülkeleri dahil etme ya da onları dışarıda bırakacak bir strateji olarak kullandığını söyleyebiliriz. Ayrıca, bu hedefler Çin'in bölge ülkeleri hemen her konuda çok önemsedığını göstermektedir.

Çin'in Orta Asya'ya yönelik politikalarını “Bir Kuşak Bir Yol” (BKBY) Girişimi çerçevesinde de değerlendirilmesi gerekmektedir. 2013 yılında başlatılan “Bir Kuşak Bir Yol” girişimini Çin'in Orta Asya'ya yönelik yeni politikalar belirlediğinin bir göstergesi olarak gören Alperen, bunun sadece bir proje ya da program olmadığını, bu girişimin tarihsel benzerliği ile beraber uzun vadeli bir politika olduğunu iddia etmektedir. Yazar'a göre Bir Kuşak Bir Yol Girişimi şu çerçevede değerlendirilmelidir:

Çin'in ana itici güç olduğu ve Avrasya'nın sosyo-ekonomik, altyapı, yatırım ve finansal olarak bütünleşmesini hedefleyen uzun vadeli ve tam olarak sınırları henüz belirlenmemiş bir öneridir. Bu bağlamda da, Avrasya'da BKBY Girişimi derinlemesine analiz edildiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da savaşın önlenmesi ve barışın sağlanması için ekonomiyi esas alarak toplumsal refahın yükseltilmesi ile istikrar inşa etmeyi hedefleyen süreç ile bir paralellik gösterdiği söylenebilir (Alperen, 2018:19).

Bu çerçevede “Bir Kuşak Bir Yol” girişimi değerlendirildiğinde hem uzun vadeli hem birden fazla alanda ikili ilişkileri kapsayan bir proje olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu projenin Avrupa'da 2. Dünya savaşı sonrası süreçte bireylerin ekonomik anlamda refahlarını yükseltme ile paralellik göstermesi bakımından ilginç bir özelliği sahiptir.

Afrika ve diğer bölgelerde olduğu gibi Çin petrol şirketleri Kazakistan, Kırgızistan gibi Asya ülkelerinde de petrol çıkartmaktadırlar. Bunlar Çin Ulusal Petrol Şirketi (*ChinaNationalPetroleum Corporation: CNPC*) ve Çin Petrol ve Kimya Şirketi (*ChinaPetroleumandChemical Corporation, SINOPEC*)'dir (Azer, 2012: 237). Çin, bölge ülkeleri ile ekonomik ve güvenlik gibi farklı alanlarda antlaşmalar imzalamakla beraber, bu ülkelere finansman da sağlamaktadır (Azer, 2012: 237). Azer'e göre, uygun faizlerle sağlanan finansmanlar Çin'in yumuşak güç politikasının başarıya ulaşmasını sağlamaktadır (Azer, 2012: 237).

Resim 1. Çin'in Doğrudan ve dolaylı olarak dahil olduğu enerji koridorları

Resim 1, Çin'in doğrudan ve dolaylı olarak dahil olduğu üç farklı enerji kaynaklarının güzergâhlarını göstermektedir. Bu şekilde de görüldüğü gibi, Çin için Orta Asya ülkelerinin konumları jeopolitik bir öneme sahiptir. Bu enerji koridorları ile Çin Ortadoğu, Türkiye, Rusya ve Avrupa'daki bazı devletlerle bağlantı içerisinde olmaktadır. Bu anlamda, Orta Asya ülkelerinin jeopolitik konumları Çin'e hem ekonomik hem de politik avantajlar sağlamaktadır.

3.2.1.Şanghay Beşlisi ve İş Birliği Örgütü

Şanghay beşlisi; Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ülkeleri arasında 1996'da kurulmuştur. İlk başta 5 ülkeden oluşmuş olsada zaman içerisinde bu sayı artmıştır. Özbekistan 2001 yılında örgüte katılan Özbekistan'ı 2017 yılında Hindistan ve Pakistan takip etmiştir. Bu katılımlar sonucunda üye ülke sayısı 8 olmuştur. Şanghay beşlisi hem bölgesel hem de uluslararası hedefler belirleyen bir örgüttür. Örneğin, tek kutuplu Dünya'ya (Amerika'nın süper güç olarak görüldüğü dönem) bir karşı çıkış olarak değerlendirilmektedir (Özdaşlı, 2012: 112). Süreç içerisinde, bu örgütün Amerika'ya karşı bir bölgesel ve uluslararası güç olduğu savı İran'ın gözlemci olarak katılması ile de desteklenmiştir (Özdaşlı, 2012: 114). Çin'in Şanghay'a katılma nedeniyle ilgili olarak, Özdaşlı şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

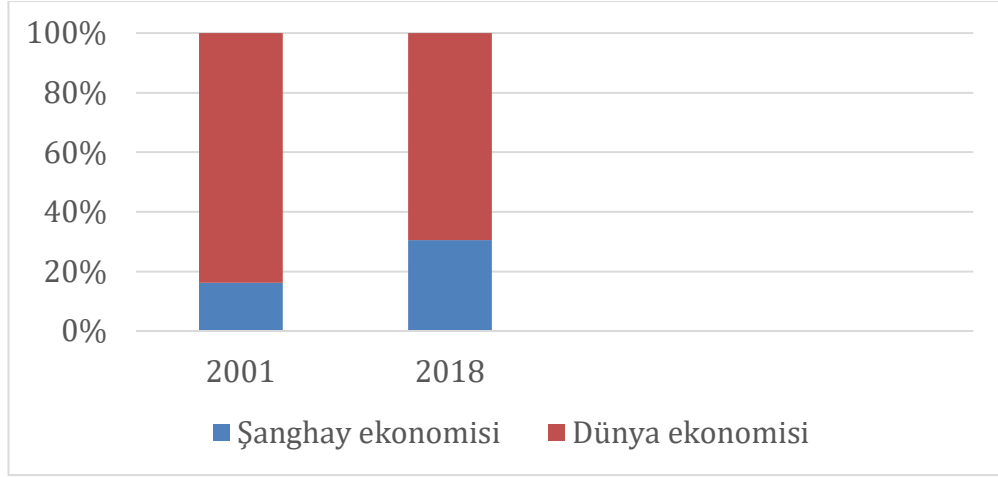
Çin Şanghay'ı yalnızca güven artırıcı önlemlerin alındığı bir platform olarak değil; aksine ekonomik ve siyasi olarak daha etkili 'çok taraflı işbirliği örgütü' olarak görmek istediğini her fırsatta dile getirmiştir. Buna ilaveten Çin bölge ülkeleri ile sınır sorunları çözümüyle yayılcı bir politika izlemediği imajını vermiş, bölge ülkelerinin güvenini de kazanmıştır. Bu açıdan Pekin Şanghay'ı bölgedeki nüfuzunu artıracak bir araç olarak düşünmektedir (Özdaşlı, 2012:110).

Şanghay Beşlisi Örgütü'ne üye ülkeler arasında farklı alanlarda işbirliğinin sağlanması ve Amerika'nın kimi konulardaki hegemonik etkisinin kırılması amaçlanmaktadır. Çin, Şanghay beşlisi örgütü ile özellikle güvenlik ve enerji konularında daha fazla işbirliğinin kurulmasını hedeflemektedir. Örneğin, Çin Şanghay Beşlisi ile Kazakistan ve Kırgızistan'daki Uygurluları kontrol etmeyi

amaçlamaktadır. Ayrıca, Çin ve Rusya arasındaki işbirliği ise iki ülkenin kendi içlerinde sorun olarak gördüğü Çeçen ve Uygur sorununu baskı ile sindirerek, başta Amerika ve diğer ülkelerin buna müdahalesini engellemektir. Çin, Şanghay Beşlisi ile güvenlik konularında yaşadığı tedirginliği minimize etmeye çalışmıştır (Duran ve Yılmaz, 2011: 38).

Şanghay İşbirliği Örgütü üyelerinin kendi aralarındaki ticaret değerleri örgütün önemine dikkat çekmektedir. Örneğin, 2019 verilerine göre Çin'in kullandığı petrolün %15'i Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan ithal edilmiştir. 2009 yılında Türkmenistan ve Çin arasında yapılan doğalgaz boru hattıyla, Çin 45 milyar metreküpten fazla doğalgaz ithal etmiştir. Bu hatla Çin bölgeden yaklaşık 295 milyar metreküp doğalgaz almıştır. 2019 yılında Çin, Kazakistan'dan ise yaklaşık 8 milyar dolargaz ithalatını gerçekleştirdi. İthalatın büyük bir kısmını petrol ve doğalgaz oluşturmaının yanında, bakır, demir, çelik ve uranyum gibi maddelerden de hatırı sayılır bir oran söz konusudur. Kazakistan'ın aynı yıl içerisinde yaptığı 58 milyar doların ihracatın içerisinde 8 milyar dolarının Çin'le yapılmış olması iki ülke arasındaki ilişkinin önemini göstermektedir. Benzer şekilde Çin'in, Orta Asya ülkesi olan ve 2001 yılında örgüte katılan Özbekistan'la da 2019'daki ticaret değerleri dikkate değerdir. Özbekistan'ın 1.3 milyar dolarlık doğalgaz ihracatının 1.1 milyar dolarlık kısmını Çin ile yapmıştır. Bu değer neredeyse Özbekistan'ın doğalgaz ihracatının tamamına yakındır. Çin Kırgızistan ile de ticari faaliyetleri dikkat çekicidir. 2019 yılındaki değerlere göre, Çin yaklaşık 80 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Bu ithalat; altın, metal, tütün ve mineraller gibi kalemler içermektedir (Güngör, 2020).

Tablo 1. Şanghay’ın Ekonomisinin Dünya Ekonomisindeki Yeri

Bu tablo Şanghay ekonomisini dünya ekonomisindeki yıllara göre değişimini ve payını göstermektedir. 2001 yılındaki verilere bakıldığında (Şanghay %16.16) dünya ekonomisindeki payı düşük olduğu görülmektedir. 2018 yılındaki veriler ise süreç içerisinde Şanghay’ın dünya ekonomisindeki payı 2. katına çıktığı görülmektedir. Tablo zaman içerisinde Şanghay’ın ekonomik etkinliği arttığı ve işbirliğini sağlamlaştırdığı söylenebilir.

3.3. Çin ve AB İlişkileri

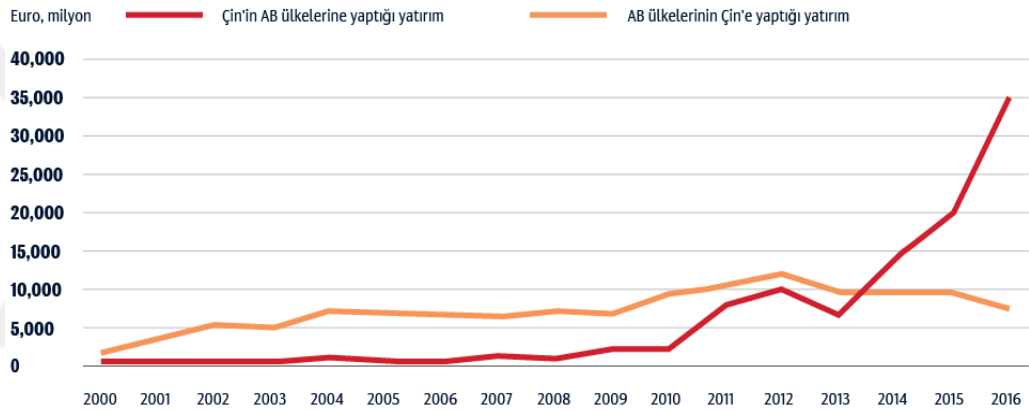
Çin ve Avrupa ülkeleri ile ilişkiler, ilk olarak 1975 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ile başlamıştır. Bunu müteakiben Çin ile AET arasında 1978 yılında ticaret antlaşması imzalanır. Daha sonraki yıllarda ilişkilerin çerçevesi genişletilerek, 1985 yılında ekonomik ve ticaret antlaşmasıyla beraber enerji, ulaşım ve teknoloji gibi alanlarda iş birliğinin genişletilmesi kararı alınmıştır. 1988’de ise karşılıklı olarak diplomatik temsilciler atanmıştır. Bundan yaklaşık 7 yıl sonra, 1995’te Çin ve Avrupa arasında daha uzun süreli ilişkilerin kurulması ve devam ettirilmesi için politikalar belirlenmiştir. İkili ilişkilerde pürüz oluşturabilecek konular, süreç içerisinde değerlendirilmeye alınarak, çözümlemeye çalışılmıştır. Bunlardan biri olan insan hakları meselesi, 1996 yılında ikili ilişkilerde ele alınmış olup karara bağlanmıştır (Akçadağ-Alagöz, 2016: 39).

Benzer şekilde, 2008'deki ekonomik kriz Çin ve Avrupa ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu ekonomik kriz, Çin firmaları için Avrupa'da fırsatlar oluşturmıştır. Bu krizde Euro değer kaybetmiş ve düşük varlık alımları ortaya çıkmıştır. Bu da Çin'li firmalar için Avrupalı varlıkları ucuz hale getirmiştir (Drahokoupil, 2017: 8). Drahokoupil'e göre, 2011'den sonra Çin'in Avrupa yatırımlarında ciddi bir artış oldu. Bu artış, Afrika ve Güney Amerika'nın doğal kaynaklarına yapılan yatırımların stratejik değişim sonucunda Avrupa'daki stratejik yatırımlara yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece, Çin AB'de farklı alanlarda yatırımlar yapmıştır. Çin'in 2000-2014 yılları arasındaki Avrupa'ya yapılan yatırımlarında sırasıyla enerji, otomotiv, tarım ve emlak alanları oluşturmaktadır (Drahokoupil, 2017: 8).

Çin'in yukarıda zikredilen Avrupa'daki yatırımları “küreselleşme” (*global*) politikası çerçevesinde değerlendirilebilir (Drahokoupil, 2017: 8). Bu politika, 2001 yılında “10. Beş Yıllık Plan”la uygulanmaya konulmuştur. Bununla Çin ulusal şirketlerini, küresel düzeyde rekabet edebilmelerini desteklemektedir. Politikadaki yapısal değişikliğin sonucu olan bu durum, Çin ekonomisinde devam eden reform, liberalleşme ve Çin hükümetinin uluslararası düzeyde rekabetçi ve yerleşik şirketler yaratma isteğini göstermektedir. Bu değişiklik kısa süreli olmayıp uzun vadeye yayılan bir politikadır. Nitekim 11. ve 12. “Beş Yıllık Plan”larda da vurgulanmaktadır. Bu politika değişikliği ile beraber Çin'in Avrupa'ya olan yatırımlarının başka bir sebebi, Avrupa Birliği'nde ki bazı ülkelerin yatırımdan ötürü Çin için zorunlu bir seçenek haline gelmesidir. Bunun nedeni bu ülkelerin Çin firmalarına teknoloji, yönetim, lojistik, network, dağıtım ve pazarlama gibi alanlarda yön göstermeleri; diğer bir ifadeyle Çin ürünleri ve varlıkları için pazarlar sunuyor olmalarıdır (Szunomar, 2016: 75). Genel anlamda Çin'in düşük ve orta gelirli ülkelere olan yatırımları, Avrupa'ya yapılan yatırımlarla bir üst seviyeye taşınmıştır. Çin'in Avrupa yatırımlarına bakıldığında ticaret değerlerinin ciddi olduğunu göstermektedir. Örneğin, 12. Beş Yıllık Plan'ın akabinde sadece 2003 yılından 2009 yılına kadar artışın giderek yükseldiği görülmektedir. 2003 yılında 40 milyon dolar olan yatırımlar, 2009 yılında yaklaşık 6 milyar dolara ulaşmıştır. (Szunomar, 2016: 74).

Kaya ve Mammadzade (2018) Çin'in ve Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini Akıllı Güç kavramıyla incelemişler. Nye'nin (2009) Akıllı güç tanımına atıfta bulunarak, Kaya ve Mammadzade (2018:40) kavramı "...ekonomik, askeri, politik, hukuki diplomatik, kültürel değerleri gibi unsurların hepsinin aynı anda bir araya getirilmesi ve içlerinden bir veya birkaçının seçilerek uygulanması yoluyla hayata geçirilmesidir." Diye tanımlamaktadırlar. Bu kavram çerçevesinde "Tek Yol Tek Kuşak" girişimindeki 16+1 Avrupa ülkesi ile olan ilişkiler irdelenmektedir. Yazarlara göre, ilişkiler ekonomi, ticaret, bilim, tarım ve nükleer enerjiden oluşmaktadır.

Tablo 2. Çin ve Avrupa Arasındaki Yatırımlar

Kaynak: Mercator Çin Araştırmaları Enstitüsü (MERICS)

Tablo 2 incelendiğinde, Çin'in Avrupa olan yatırımları 2013 yılından sonra hızlı bir şekilde artmış, Avrupa ülkelerinin yatırımlarında ise bir düşüş gözükmemektedir. 2013 yılından önceye bakıldığında, Avrupa ülkelerinin yatırımları Çin'in yatırımlarına kıyasla daha fazladır. Çin'in 2008'e kadar neredeyse Avrupa'ya yatırımları yok denecek azdır. Bu tablo, yukardaki bölümlerde de değinildiği gibi, Çin'in farklı kıta ve ülkelere olan yatırım ve ilişkileri son yıllarda artmaktadır.

Çiçek, Çin ve Avrupa arasındaki ilişkiler karşılıklı bağımlılık çerçevesinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Çiçek, 2014: 12). Çiçek'e göre, bu iki tarafın birbirlerinin pazarlarındaki paylarından, konumlarından ve avantajlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği üyesi ve ekonomik olarak birlik içerisinde güçlü bir konuma sahip Almanya'nın 2014 yılındaki verilerine göre Çin'le olan ticari faaliyetlerinde ithalat ve ihracat bazında ilk beş ülkeden biridir. Çin'in Avrupa ile ilgili

ticari faaliyetlerinin temel dayanağını 2008’de Avrupa’yı etkileyen ekonomik kriz oluşturur. Bu krizin Çin için bir fırsat yarattığı düşünülmektedir (Çiçek, 2014: 8).

Ermağan, Çin’in Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ilişkilerin belli bir politika çerçevesinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Ermağan, 2018: 87). Özellikle Amerika’nın gücünü dengeleme ve ulusal güvenliğin tesisi için, Çin, Avrupa ülkeleri ile ilişkiler geliştirmek istemektedir. Lakin, ikili arasındaki ilişkilerde sorunun olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle, insan hakları konularında (örn, DoğuTürkistan) Avrupa birliği ile sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, zaman zaman ikili arasındaki ticari ilişkilerde ürünlere kota uygulamasında sorunlar oluşturmuştur. 2008’den önceki yıllarda Çin’den gelen tekstil ürünlerine Avrupa Birliği ülkeleri tarafından kota uygulanmıştır (Ermağan, 2018: 92). Ancak, söz konusu yılda bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Bu tür sorunların azalması ikili arasındaki ticari faaliyetleri olumlu etkilemektedir.

Ermağan, kriz anlarında Çin’in uyguladığı stratejileri şöyle sıralamaktadır. İki tarafında menfaatlerini koruyabilecek kazan-kazan stratejisini kullanmaktadır. Bazende agresif/gerginlik stratejisini uygulamaktadır. Bu strateji yenilenebilir enerji alanlarında kullandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, 2012 yılında Çin’in Avrupa pazarında güneş enerji sistemlerinde %70’ten fazla bir paya sahip olması, Avrupa ülkelerinin kısıtlama getirmesine neden olmuştur. Çin ise, Avrupa’dan ithal edilen Avrupa şaraplarına ek vergi gibi uygulama yaparak gerginliğin azaltıcı yerine artırma yöntemini izlemiştir. Diğer strateji ise Avrupa Birliği’ndeki gerginliklerden faydalanmaktadır. Enerji ve hammaddededışabağı olan Çin, bu stratejiyle ihtiyacı olan enerjiyi almaya çalışmakta ve birlik içindeki bazı ülkelerde üs edinmeye çalışmaktadır (Ermağan, 2018: 93).

Benzer şekilde, Dreger ve Schüller (2017: 155) Çin’in Avrupa ülkeleri içerisinde farklı yatırım stratejilerinin olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, Batı Avrupa’ya yatırım yapmanın sebebi ileri teknolojiye ulaşmak iken, Orta ve Doğu Avrupa’ya yatırım yapmak ise daha çok AB ortak pazarında bir varlık oluşturmak ve altyapıyı genişletmektir. 2008’deki ekonomik krizden sonra, Çin’in 2015 yılındaki dış yatırımları 145 milyar Amerikan dolarına ulaştı. Bunun %42’si AB ülkelerine yapılan yatırımları oluşturmaktadır. Bu anlamda, Çin’in AB pazarındavarlık oluşturma çabası

aynı zamanda Bir Kuşak Bir Yol girişimi ile de örtüşmektedir. Budapeşte ve Belgrat arasında yapılması planlanan demir yolu hattı (bu daha sonra Yunanistan'ın bir liman kenti olan Pire'ye uzatılması düşünülmektedir) gibi girişimler buna örnek gösterilebilir. Dreger ve Schüller'e göre, Çin'in Avrupa ülkelerine olan yatırımları AB için hem avantajları hem de dezavantajları mevcuttur (Dreger ve Schüller, 2017: 160). Düşük gelirli ülkeler için, Çin'in yatırımları fırsat olabilir. Bu ülkelerde Çin firmaları tarafından yapılan yatırımlar yeni iş alanlarını oluşturabilir. Ancak, yüksek gelirli ülkeler için aynı şey söz konusu olmayabilir. Stratejik önemi olan sanayilerin Çin firmaları tarafından alınması, AB'nin lokomotifini oluşturan ülkeler tarafından eleştirilmektedir. Başka bir deyişle, Çin'in yatırım faaliyetlerine dönük giderek artan şüpheler mevcuttur. Özellikle satın-alımların teknoloji alanında yoğunlaşmasının engellenmesi için birlik tarafından önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Lakin, farklı yatırım modelleri ve AB üye devletlerinin homojen olmayan çıkarları, Çin'in yatırım politikalarına koordineli bir yanıt vermeyi zorlaştırıyor. Bununla birlikte, AB ve Çin arasında bir yatırım koruma anlaşması geliştirilebilir. Böylelikle bu, Çin'in yatırım faaliyetleriyle ilgili artan şüpheciliği azaltabilir (Dreger ve Schüller, 2017: 155).

Özetle, Çin'in Avrupa'daki yatırımları planlı bir politika çerçevesinde gerçekleştiği ve bu çerçevede içerisinde Çin'in farklı stratejiler kullandığını söylemek mümkündür. Örneğin, kazan-kazan stratejisi, düşük gelirli ülkelere yönelik farklı yaklaşımlar, esnek yaklaşımlar üzerine inşa edilen işbirliği antlaşmaları Avrupa'ya açılma politikasının Çin için önemini göstermektedir. Ayrıca, Çin'in oluşan fırsatları, ekonomik kabiliyetleri çerçevesinde iyi kullandığını söylemekte mümkündür. Örneğin, 2008'deki mali kriz buna örnek gösterilebilir.

3.4. Çin'in Ortadoğu Ülkeleriyle İlişkisi

Çin'in dış siyasetinde dikkat edilecek hususlardan biri Ortadoğu ile ilişkileridir. Daha doğrusu Çin'in enerjiye olan ihtiyacı bu kaynaklara 'sahip Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle ilişki kurmaya' yöneltmektedir (Karaca, 2012: 93). Örneğin, buralardaki enerji kaynakları ve bunun sağlayabileceği olanaklar, Ortadoğu hakkında önceleri inişli ve çıkışlı ilişkisi olan Çin'i süreklilik halini alabilecek bir ilişki kurmaya sevk etmiştir. Bu anlamda 1980'lere kadar düşük bir biçimde olan Ortadoğu ile ilişkisi, 2000'lerden sonra canlanmaya başlar; bundan da ülkenin milli çıkarlarında enerji

ihtiyacının' öneminden hareketle Çin, enerji politikaları doğrultusunda Ortadoğu gibi bazı bölgelerde daha fazla yoğunlaşmaktadır (Aslan, 2014: 41-42). Çin'in bu politik tercihi özele indirgendiğinde bunun bazı bölgelerde farklı bir tarzda gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, Batı tarafından mesafe konulan veya ambargo uygulanan ülkelerle farklı bir ilişki geliştirilmektedir. 'Yatırımların olduğu bu ülkelerdeki enerji sektörüne sermaye aktararak enerji kaynakları üzerinde hak sahibi olmaya çalışan Çin'in bu durumu; o ülkeler için de insan kaynakları, demokrasi gibi sebeplerle iç işlerine karışan Batı'ya karşı elini güçlendirme ve Batı'ya ekonomik bağımlılığı azaltma gibi politik manevralar şansı vermektedir (Karaca, 2012: 100). Sözü edilen ülkelerin Batı'ya karşı bu manevrası Çin için bir şans ve Çin ile aralarında uzun soluklu bir ilişki anlamına gelmektedir. Böylece bunların 'az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sınıfında olması' Çin'e ilişki kurma anlamında kolaylık sağlamaktadır (Karaca, 2012: 93). Çin'in BM'de Batı'ya karşı ve bu ülkelerin yanında olma ile ilgili politik tutumunu da dikkate almak gerekir. Çin, bununla kendisinin bu ülkelerin hamisi olarak göstermektedir. Bu minvalde Çin, '2003 yılında ABD tarafından Irak'ın işgali konusunda karşıt bir pozisyon almanın yanında Irak'a yönelik ambargonun sonlandırılması konusunda Rusya ile birlikte hareket etmiştir (Aslan, 2014: 39).

Ortadoğu ve Çin ilişkisinin kaynağının oluşturan enerji ile ilgili somut veriler irdelendiğinde Çin'in buradaki enerji piyasasını dikkatle eğildiği görülmektedir. 2005 yılına göre "Petrol ithalatının %60'ını(n) Ortadoğu'dan yap(ılması)" Çin için Ortadoğu'yu önemli kılmaktadır (Sandıklı, 2009: 47). Bu bağlamda Ortadoğu ülkeleri nezdinde olumlu tepkiler alınacak politikalar üretilmektedir. Ortadoğu'ya karşı bu ilginin istenildiği düzeyde karşılık bulamamasının en büyük nedeni ABD olarak kodlanır. Bunun üstesinden gelebilmek için alternatif enerji politikalarına yönelmektedir. Açıklamak gerekirse "Artan enerji ve Ortadoğu bağımlılığını azaltmak için Çin kaynak ülkeleri çeşitlendirmeye çalışmakta, bu kapsamda Orta Asya, Afrika ve Latin Amerika'da çeşitli ülkelerle anlaşmalar yapmaktadır (Sandıklı, 2009: 47). Bu bölgelerdeki bazı ülkelere yoğunlaşarak enerji ihtiyacı karşılamak istemektedir. Toparlamak gerekirse 'yurt dışına enerji yatırımlarını artırmaya çalışan Çin, Orta Asya'ya petrol boru hatları ile enerji transfer etmek istemekte ve buna İran'ı da eklemek arzusundadır (Sandıklı, 2009: 47).

Daha öncesinde belirtildiği gibi Çin'in Ortadoğu ülkelerine ilgisi Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır. Konu hakkında araştırma yapanlar da bu anlamda değerlendirmelerde bulunurlar. Bu çerçevede ilişkinin başladığı bu dönemle ilgili ortak bir görüş söz konusudur (Ermağan ve Üstüenal, 2014; Çalışkan, 2018). Her ne kadar Soğuk Savaş'tan sonraya işaret edilse de işbirliği kurma isteğinin öncesine dayandığını belirtmek gerekir. 1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansı, Çin'in Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler kurma zeminini oluşturur. Temel amacı, Asya ve Afrika ülkelerindeki sömürgeleştirme ve ırkçılığa karşı mücadele olan bu konferans, ilişki anlamında Çin için bir deniyim olmuştur. Örneğin, Süveyş Kanalı krizinde Mısır Devlet Başkanı Abdunası'ın desteklenmesi, Mısır ile Çin arasındaki diyalogun kurulmasını sağlamıştır (Akçadağ ve Alagöz, 2019: 91). Batı emperyalizmine karşıtlık içeren ve ideolojik olan bu yaklaşım, konferansın rengini belirleyen bir ton biçimindedir. Çin'in konferansta bu minvalde dile getirdikleri hem o sırada hem sonrasında kendisine prestij sağlamıştır. Bu da ekonomi politik kavramını oluşturan ifadelerin yer değiştirmesine sebep olmuştur. Nitekim konferanstaki bu politik söylem, sonraları Çin için yol gösterici olduğu görülür.

Çin ve Ortadoğu ilişkisine eğilten kimi araştırmacılar yukarıdaki ifadeleri teyit edecek değerlendirmelerde bulunurlar. Onlara göre ideolojik yaklaşım içeren bu tutum, değişse de Çin için sonraki dönemlerde pozitif bir etki yapmıştır. Bu kapsamda Ermağan ve Üstüenal'ın Çin'in Ortadoğu'ya yönelik politikalarını inceledikleri çalışmada, süreç içerisinde pragmatik politikalara evrilen ideolojik temelli yaklaşımın bu ilişkideki payı yadsınamaz (Ermağan ve Üstüenal, 2014: 36). Detaylandırmak gerekirse Mao'nın ölümü olan 1976 yılına kadar Çin daha çok ideolojik saiklerle Ortadoğu'yu değerlendirmiş ve buna yönelik politikalar geliştirmiştir. Ancak Mao'dan sonra bu değişime uğramıştır. Değişim ekonomik ilişkileri önceleyen bir niteliğe bürünmüştür. Çin cephesinde bu tür politikalar süreklilik arz edecek bir hal almıştır. Sözelimi Çin, Arap Baharı'ndaki olaylara doğrudan müdahil olmayarak ekonomik ilişkilere yönelmiştir.

Salt ekonomik ilişkilere odaklanmak, işbirliğini bunun üzerine inşa etmek Çin'in politikasını karakterize eder. Nitekim 21. Yüzyıl politikası da bu anlamda şekillenmiştir. Örneğin, Çin'in 21. Yüzyılda Ortadoğu politikası, anit-emperyalist

hareketlerin ve Filistin mücadelesinin desteklendiği Mao döneminin (1949-1976) aksine, ideolojik parametrelerden bağımsız yürütülmektedir. O yıllarda “Batı yanlısı baskıcı rejimler” olarak görülen ülkeler, bugün Çin’in en büyük enerji ortaklarıdır. Günümüz Çin dış politikası, Batı yanlısı Suudi Arabistan ve onun en önemli bölgesel rakibi İran arasında fark gözetmemektedir. Bu politika, tüm ülkelere eşit uzaklıkta yaklaşan, “siyasetten bağımsız” ve “içişlerine karışmama” ilkeleri üzerine inşa edilmiştir (Çalışkan, 2018: 1). Çin’in bu politika değişimiyle ilgili olarak farklı nedenler öne sürülmektedir. Bu konuda belirlemelerde bulunan Çalışkan (2018) daha çok pragmatist tutum ve kendinin koruma refleksine işaret etmektedir. Önreğin, 1980’deki İran-Irak Savaşı’nın yarattığı silah pazarı, artan enerji ihtiyacını Ortadoğu’daki kaynaklarla giderebilme düşüncesi ve ABD ile girdiği klasik mücadelede üstünlük sağlama; Çin’in Ortadoğu’da varlık gösterme sebepleri olarak görülebilir.

Akçadağ ve Alagöz ise Çin’in Ortadoğu ilişkilerinin üç aşamada anlaşılabilirliğini belirtirler (Akçadağ ve Alagöz, 2019: 83). Bunlar; siyasi yapıyı koruma, ekonomik refah sağlamak ve uluslararası sistem ve siyasette önemli aktörlerden biri olmaktır. İlk iki aşama, Çin’in ulusal düzeyde izlediği politika, üçüncü ise Ortadoğu ve diğer ülkelerle ilgili izlediği politikaların temellendirildiği düzeydir. Siyasi yapının muhafazası; Çin Komünist Parti’nin varlığını korumak ve devam ettirmek için yürütülen politik argümanlardan oluşmaktadır. Ekonomik refah ise partinin varlığını devam ettirmek için meşruiyetini sağlama ve halkın memnuniyetini kazanmak için önemlidir. İlk iki aşamada eksikliklerini gidermeye çalışan Çin, son aşamaya odaklanır. Özellikle enerji ve pazarı ihtiyacının gerekliliği ve aciliyeti bu aşamanın önemini ortaya koymaktadır. Böylece farklı ülkelerle ilişkilerin kurulmasını gerektirmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere Çin’in 1980’den itibaren gelişen sanayisinin enerji ve pazar ihtiyacının karşılanması için ilişki kurulabilecek bölge olarak Ortadoğu tercih edilmiştir. Sanayinin büyüdüğünün göstergesi olan bu durum, Çin’i petrol ihracatılığından petrol ithalatı yapan ülkeler grubuna koymuştur. Enerji üzerin inşa edilen bu ilişki, sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Bölgenin güvenliğiyle ilgili politik enstrümanlar söz konusu olsa da enerji temelli politik yaklaşımların önüne geçemez.

Harita 2. Çin'in Ortadoğu'daki Varlığı

Harita 2 incelendiğinde, Çin Ortadoğu'daki devletlerle ekonomik ve askeri olarak işbirliği gerçekleştirdiği görülmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan Çin'den en çok ithalat gerçekleştiren ülkelerdir. Görseldeki verilerden hareketle (sağ alt köşe), ithalat oranı en az 3.9, en çok 37 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Nüfus yoğunlukları göz önüne alındığında, Birleşik Arap Emirlikleri şaşırtıcı bir oranda Çin'den ithalat yapmıştır. Özetle ithalat oranları farklı olsa da Ortadoğu ülkeleri tarafından Çin'den dikkate değer bir ithalatın gerçekleştiği görülür. Ekonomik ilişkilerin haricinde Çin, askeri olarak da bölgede varlık gösterme çabasıdadır. Suudi Arabistan'da Çin'in Drone tesisi olması bu bağlamda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Kısacası Çin, bölgede etkin olma adına var olan pürüzleri aşma çabasını gütmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan'ın ABD müttefiki olması Çin açısından bir engel olarak görülmemektedir. Egelleri aşma üzerine kurulu politik manevralar; ülkelerin ideolojisine, ne ile yönetildiğine ve kiminle ilişki kurduğuna göre dizayn edilmemektedir. Daha çok karşılıklı kazanma üzerine kurulmuştur.

Ersoy ise Çin'in Ortadoğu devletleri ilişkilerini temkin diplomasisi ile ilintili olarak irdelemektedir. Temkin diplomasisinin Çin'in Ortadoğu ülkelerinde dikkate aldığı bir kavram olduğunu belirten Ersoy, kavramın ne olduğu konusunda şu belirlemelerde bulunur:

Bir devletin geleneksel dış politikasının dışında kalan jeopolitik alanlarda yürüttüğü, uzun vadeli bir stratejiyi hedefleyen, bölge- içi ve bölge- dışı aktörlerin

bölgedeki menfaatlerine doğrudan zarar vermeden, ilgili bölgede bu devletin kendi dış politika anlayışı temelinde ve hedefleri doğrultusunda siyasi, iktisadi, askeri ve sosyokültürel alanlarda icra ettiği esnek ve pragmatik bir açılım diplomasisi olarak kavramsallaştırılabilir (Ersoy, 2012: 37-38).

Ersoy'un kavramsallaştırmasıyla ortaya çıkan mana, temkin diplomasisi geniş bir alana yayılabilecek ilişkiler ağı olarak görünmektedir. İfade etmek gerekirse, burada ilişki biçimi dikey-yatay ve çapraz bir şekilde seyredebilir. Buna ilaveten ilişkilerin alt ve üst biçiminde de tezahür edebilceği mümkündür. Bu kavram çerçevesinde bakıldığında Çin'in Ortadoğu politikası anlaşılabilir. Çin, temkin siyaseti doğrultusunda Ortadoğu'da etkin olan güçlerle çatışmaya girmeden kendisine jeopolitik alan açmakta ve ekonomik kazanımlar sağlama gayretindedir. Bu da gerginlik ve çatışmadan uzak bir politik sürecin yürütülmesi ve daha geniş bir alanda faaliyetlerde bulunulmasına yardımca olmaktadır. Çin'in Ortadoğu'da başta ABD sonra Rusya ve AB ile bu temkin diplomasisi bağlamında ilişkiler sürdürmektedir. Bu çerçevede ABD'nin güçlü bir müttefiki olmasına karşın Suudi Arabistan ile iki ülkeyi tatmin edecek bir ilişki söz konusudur. Bu politik süreç, giderek Çin'e başka biçimlerde alan açarken, diğer etkin güçlerin de alan kaybetmesine yol açmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir. Temkin politikasını sadece Çin'e fayda sağlamamaktadır. Aynı zamanda ilişkinin diğer ucundaki ülke/ülkeler için de kazanım anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle bölge ülkelerin de çıkarlarını gözetten bir kavram olarak belirmektedir. Çin'in politik belleğinde bu kavram politik arenada düşman ve rakip anlayışları üzerine temellendirilmeyen bir yaklaşım içermektedir. Böylece, Çin bölgedeki ülkelerle siyasi, ekonomi ve askeri yapılarını göz önünde bulundurarak ilişkiler kurmaktadır. Bu politik yaklaşımla Çin Ortadoğu ülkelerinin çatışmalarına ve ülke içi sorunlarına 'tarafsız bir diplomatik tutum' almaktadır(Ersoy, 2012: 43). Bu yaklaşımla ilgili olarak mutlak bir tarafsızlık durumu çıkartılmamalıdır. Zira; ülke ve bölge içi sorunların dikkat çekilmeyecek şekilde tarafsız olması ona jeopolitik alan kazandırmakta bu da onun temkin politikasına göre tutarlı davrandığını ortaya koymaktadır (Ersoy, 2012: 45). Örneğin, Filistin sorununda Çin temkinli bir şekilde Filistin'de yana bir tavır almaktadır. Ancak, Çin'in Ortadoğu üzerinde en çok durduğu konu enerji konusudur (Ersoy, 2012: 45).

3.4.1.Çin'in ve Suudi Arabistan İlişkileri

Çin'inin Suudi Arabistan'la ilişkileri genellikle petrol üzerine inşa edilmiştir. Çin'in dünyanın en büyük ikinci petrol ithalatçısı olması ve Suudi Arabistan'ın da dünyanın önde gelen petrol ihracatçısı olması iki ülke arasında ilişki kurmanın temel faktörüdür. Suudi Arabistan'ın dünya petrolündeki bu rolü, Çin'in dikkatini çekmektedir. Suudi Arabistan da daha fazla petrol rafinerleri kurarak zengin ve büyük Asya ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmek gayretindedir. Al-Tamimi (2012), bunu petrol-politik ortaklığı olarak tanımlar. Petrol-politik ortaklıklar, Suudi Arabistan'ın bölgedeki politik anlamda geniş manevralara sahip olmasını sağlamaktadır (Al-Tamimi, 2012: 31). Sözgelimi İran'ın politik ve askeri etkinliklerine karşı için mücadelede elini güçlendirmektedir. Ancak, Suudi Arabistan'ın Amerika ile ilişkileri nedeniyle, Çin'le olan askeri ilişkileri sınırlıdır. Suudi Arabistan nezdinde herhangi bir tehdit durumunda Çin, Amerika'nın sağlayacağı askeri destek ve olanakların gerisinde kalmaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkiye Suudi Arabistan cephesinde bakıldığında enerji faktörü dışından diğer bir etmen Çin'in yönetim biçimidir. Suudi Arabistan yönetimi tarafından Çin yönetim modelinin benimsendiğine dair bir eğilim söz konusudur. Rejim değişikli olmadan hızlı büyümeyi temsil eden Çin tarzı bir model, Suudi Arabistan tarafından dikkatle izlenmektedir. Böylece bu tarz bir yönetim, Suudi Arabistanlı yöneticilerini cezbetmektedir. Ulusal düzeyde Çin'in politikaya, ekonomiye ve modernleşme olan muhafazakâr yaklaşımı, yine Suudi elitleri için benimsenebilecek ve Batı menşeli modellere de alternatif olabilecek bir model olarak görülmektedir (Al-Tamimi, 2012: 14). Çin ve Suudi Arabistan ilişkilerini özetlersek, stratejik politik ortaklıklardan ziyade enerji ve ekonomi temelli ilişkilerden oluştuğu söylenilebilir. Çin'in ekonomik çıkarları Suudi Arabistan'la olan ilişkilerinin arkasındaki güçtür. Wu ve Zhao (2020) ise Çin ve Suudi Arabistan ilişkileri ile ilgili olarak farklı bir perspektif sunuyorlar. Sundukları perspektif, ideolojik yaklaşımların iki ülkenin dış politikalarında belirleyici olmaktan çıkarak, neden azaldığına yönelik cevap sunmaktadır. Wu ve Zhao'ya (2020: 1) göre, ulusların çıkarları, tek kutuplu dünyanın çok kutuplu olarak dönüşmesi ve çoğulcu değer yönelimi gibi faktörler

ideolojik temelli yaklaşımlarını etkisini azaltmaktadır. Bir başka ifadeyle, Çin ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkileri güçlenmesi, ideolojik yönelimleri bir faktör olmaktan çıkarmaya başlamıştır. Fakat bu ilişkilerde ideolojik yaklaşımların hiç olmadığı anlamına gelmemektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler resmi olarak 1990'da başlar. Bundan önce Çin'in Sovyet Birliği ile yakınlaşması ve komünist ideolojiyi benimsemesi Suudi Arabistan'ın ilişki kurmada temkinli ve mesafeli olmasına yol açmıştır. Fakat 1960 ve 70'li yıllarda, Sovyet Birliği'nin Çin için ulusal bir tehdit oluşturması ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Sovyet Birliği'nin dağılması ile Çin, ideolojik yaklaşımları daha az dikkate almaya çalışmıştır. Bu çerçevede Çin'in Suudi Arabistan ve diğer ülkelerle ilişki kurması daha kolay bir biçimde gerçekleşmektedir. Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin kurulmasıyla, iki ülke arasında 'üç artış' meydana gelmiştir (Wu ve Zhao, 2020:5). Bunlar üst düzey değişimlerdeki artışlar, ekonomi ve ticari işbirliğindeki artış ve vatandaşların seyahatlerindeki artıştır. Çin'in farklı değerlere saygı gösterme felsefesi, diğer ülkelerle kolay ve hızlı ilişkiler kurmasına olanak tanımıştır. Çin ve Suudi Arabistan'la olan ilişkiler bu bağlamda da değerlendirilmelidir (Wu ve Zhao, 2020: 12-13).

2020 yılı itibariyle, Çin ve Suudi Arabistan ilişkiler 30. yıla girmiş bulunmaktadır. İlk başta marjinal şekilde gerçekleşen ilişkiler süreç içerisinde kapsamlı ve stratejik bir ortaklığa dönüşmüştür (Fulton, 2020: 1). Fulton, Çin ve Suudi Arabistan ilişkilerini 1+2+3 işbirliği modeli çerçevesinde incelemektedir (Fulton, 2020: 1).. Bu model, 2014 yılında gerçekleşen Çin Arap Devletleri İşbirliği Formu'unda ilişkilerdeki öncelikleri ifade etmektedir. 1, enerji alanındaki ilişkileri temsil etmiştir. 2, altyapı, ticaret ve yatırımları ifade etmek için kullanılmıştır. 3 ise nükleer enerji ve yenilenebilir enerjiyi ifade eder. Bu model daha sonraki yıllarda, 2016'da, Çin-Arap Politika Raporu'nda da yer bulmuştur. Bu model; Çin ve Suudi Arabistan işbirliğinin bazı alanlarda olgunlaştığı bazı alanlar için ise daha fazla çaba gerektirdiğini vurgular. 1+2+3 işbirliği modeline göre, Körfez ülkeleri yaklaşık olarak Çin'in %40 petrol ithalatını karşılamaktadır. Bu ülkeler içerisinde Suudi Arabistan ithalattaki payı en çok olan ülkedir.

Tablo 3. Suudi Arabistan'ın Çin'e Fosil Yakıt İhracatının Değerleri.

Yıl	Değer	Yıl	Değer
2000	1.5	2010	25.9
2001	1.9	2011	39.5
2002	2.5	2012	44.9
2003	3.8	2013	43.4
2004	5.4	2014	37.9
2005	9.3	2015	21.3
2006	11.9	2016	16.4
2007	13.6	2017	21.5
2008	26.4	2018	31.3
2009	19.4		

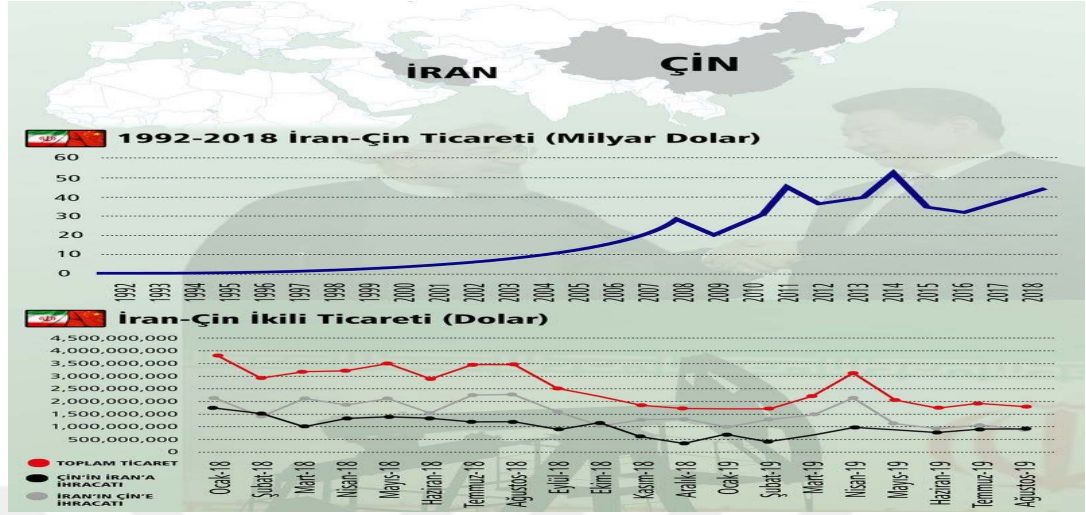
Yukardaki tablo incelendiğinde 2000 yıllarındaki değerlerin çok düşük olduğu ama günümüze gelindiğinde ise değerlerin arttığı görülmektedir. 2009 ve 2016 yılları dışında 2008'den sonra değerlerin 20 milyar dolardan fazla olduğu, görülmektedir. Özellikle 2011 ve 2014 yılları arasında 40 milyar dolardan fazla ihracatın gerçekleştiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, yaklaşık 20 yıllık işbirliği sürecinde, Suudi Arabistan'ın Çin'e fosil yakıt ihracatı sürekli bir artış kaydetmiştir. 2000 yılı ile 2018 yılları karşılaştırıldığında artışın seyri görülmektedir.

3.4.2.Çin ve İran ilişkileri

Yakın tarihteki Çin ve İran ilişkileri irdelendiğinde, Şah döneminde petrolün ikili ilişkilerin temeli oluşturduğuna tanık olunmaktadır. Şah'ın 1979 yılında devrilmesinden sonra başa geçen Ayetullah Humeyni döneminde ilişkiler fark edilecek düzeyde azalmıştır. Akçadağ ve Alagöz'a göre, bu çok sürmemiştir ve bunun nedeni de İran ve Irak arasındaki savaştır.

Irak- İran Savaşı sırasında Çin'in İran'a silah satışı ve desteği ikili ilişkileri yeniden canlandırmıştır. Zaten gerçekleştirilen devrim sebebiyle İran'ın uluslararası ortamda yalnızlaşması ve ABD'nin ekonomik yaptırımları Çin ile ilişkilerin artırılmasını gerekli kılmıştır. 1980'lerden itibaren önemli bir petrol ithalatçısı haline gelen Çin ise İran ile ilişkilerini, Amerikan nüfuzunun hissedildiği Orta Doğu'da istikrarlı ve güvenli biçimde enerjiye ulaşma hedefi çerçevesinde değerlendirmiştir (Akçadağ-Alagöz, 2016. 67).

Tablo 4. Çin ve İran'ın Ticaretini ABD Doları Cinsindeki Değeri

Görselin ilk kısmında, 1992'den 2018'e kadar olan sürede Çin ve İran arasındaki ticareti göstermektedir. Bu yıllar arasında, dikkat çeken bazı yıllar var. Bunlar 1998, 2005, 2008, 2011, 2014 ve 2016 yıllarıdır. İlk olarak, 1998'de iki ülke arasındaki ticaret yeni başlamış gibidir. Çünkü 1997'e kadar ikili arasındaki ticaret yok denecek kadar azdır. 2005'te nispeten bir artış söz konusudur. 2008'de 30 milyar dolara kadar yükselen bir artış göz çarpar. 2011'de de 2008'deki gibi bir durum söz konusudur. 2014'te ticaret hacmi 50 milyar doları aşmış görünmektedir. Bu hacim, 1992 ve 2018 yılları arasındaki en yüksek ticaret hacmidir. Zira; bu yıldan sonra ikili arasındaki ticaret hacminde azalma söz konusudur. 2016'ya devam etmekte, ancak akabinde hareketlenme söz konusudur.

Görselin ikinci kısmında ise Çin'in İran'a ve İran'ın da Çin'e olan ihracatında hareketlenmeler var. Ancak, İran'ın Çin'e olan ihracatı Çin'in İran'a olan ihracatından daha fazladır. Bu farklılıkla ilgili olarak şu söylenebilir: İran'a yönelik ambargoların olması İran'ın Çin'le daha fazla ticaret yapmasını sağlamaktadır. Arap ülkeleri ile olan ticaret ilişkileri düşünüldüğünde özellikle Suudi Arabistan'la (bir önceki görsel), Çin'in ülkelerin kendi aralarındaki ilişkilere müdahil olmadığını göstermektedir. Suudi Arabistan ve İran arasında uzun yıllardır süregelen gerginlik ve çatışmalara Çin, her zaman mesafeli yaklaşmıştır. Bu anlamda Çin, iki ülke arasındaki çatışmalara taraf olmadan, ikisiyle de farklı boyutlarda ticaret ve askeri ilişkiler geliştirdiği son iki görselde görülmektedir.

Çin ve İran arasındaki münasebeti inceleyen Jun ve Lei (2010: 40) üç alandaki ilişkilerin incelenmesi gerektiğini söylemektedirler. Söz konusu bunlar ekonomi, nükleer ve stratejik alanlardır. Jun ve Lei'ye (2010) göre, Çin ve İran ilişkileri jeopolitik konumlarına ve Amerika'nın etkisine bağlı olarak şekillenmektedir. Çin ve İran ekonomik ilişkileri genellikle petrol ve ticaretten oluşmaktadır. Çin ve İran arasındaki ilişkiler, Amerika tarafından uygulanan ambargoların etkisini bir nebze de olsa azaltmaktadır. Bunun özellikle İran cephesinde etkisi kayda değerdir. Buna ilaveten iki ülkenin İpekYol'un üstünde önemli durak olmaları onlara ambargonun hafifletilmesi bağlamında avantaj sağlamaktadır. Bu çerçevede İran için ambargoların etkisinin düşürülmesi anlamı taşımaktadır. Zira; bu konum İran'a seçenekler sunmaktadır. Örneğin, Çin'le olan ekonomik ilişkiler ve Çin'in İran için önemli bir pazar olması bu seçeneklerin en önemlilerindendir. Ekonomi dışında İran'daki nükleer çalışmanın da iki ülke arasındaki işbirliğini sağlayan faktörlerdendir. Jun ve Lei, Çin'in İran'a nükleer programını doğrudan olmasada dolaylı olarak desteklediğini düşünmektedirler. Çin'in İran'a askeri alanda ihracat yapması ve destek sunması; İran'ın nükleer alandaki teknolojisini güncellemesi ve eksikliklerini gidermesini sağlamaktadır (Jun ve Lei, 2010: 49).

İran'ın nükleer programına bakıldığında destek veren ülkelerin süreç içerisinde değiştiği görülür. Bir başka ifadeyle, İran'ın Batı dünyasıyla olan ilişkileri bu programının seyrine yön vermiştir. Nükleer programı, ilk olarak 1957 Şah döneminde Amerika tarafından destek bulmuş, daha sonra Almanya ve Fransa gibi Avrupa devletlerin katkısı söz konusudur. Ancak, İslami devrimiyle birlikte Batı'nın İran'a nükleer desteği kesilmiş ve ikili ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Bugüne gelindiğinde ise Çin, Batı'nın yerini alarak Ortadoğu'da nüfuz alanını teknolojik araçlar satarak ve ekonomik ilişkilerini artırarak genişletme arzusundadır. Bu çerçevede İran'ın Batı tarafından dışlanması ve içinde bulunduğu koşullar Çin'in dikkatini çekmiştir. Buna ilaveten İran'ın jeopolitik konumu, Kafkaslar sınır oluşu, Türkiye ve Irak ile komşu olması ve Basra körfezine açılabilmesi Çin gibi uluslararası güçler için cazibe olmaktadır. Bu yüzden, bölgede İran gibi bir ülkeyle ilişki kurmak uluslararası siyasette Çin'e avantajlar yaratmaktadır. Örneğin, İran'la olan ticaret ve petrol ilişkileri ve İran'ın sahip olduğu jeopolitik konum; Çin'in Orta Asya'daki

ilişkilerini olumlu olarak etkilemekte ve Çin'in enerji ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek Hazar Enerji hattını da engellemektedir (Jun ve Lei, 2010: 52).

3.5.Çin'in Afrika Politikası ve Yatırımları

Bu bölümde Çin'in Afrika'ya yönelik politikaları ve Afrika'daki yatırımları incelenecektir. Lyman (2005: 1) Çin'in Afrika'daki ilk temaslarının diplomatik ilişkilere dayandığını söyler. Çin, Birleşmiş Milletlerde Tayvan'ın tanınmasına karşı Afrika'da politik ilişkiler yürütmeye çalışır. Bunlar hem Batılı devletlere karşı hamleler içeriyordu hem Rusya'ya karşıda politik manevralardı. Örneğin, Zimbabve'de Rusya farklı bir grubu Çin ise Robert Mugabe'yi desteklemekteydi. Uzun bir süre boyunca başkanlık yapan Robert Mugabe'nin desteklenmesi Çin açısından avantajlar sağlar. Buda Çin'in Zimbabve'de yer edinmesinin önünü açarken, diğer ülkelerle iletişimde bulunmasını da kolaylaştırır. Daha doğrusu Afrika devletlerinde yer edinmesinde ve ilişkileringeliştirilmesine olanak sağlar. Sonuç itibariyle Mugabe'ye verilen destek bugünkü ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. (Lyman, 2005: 3).

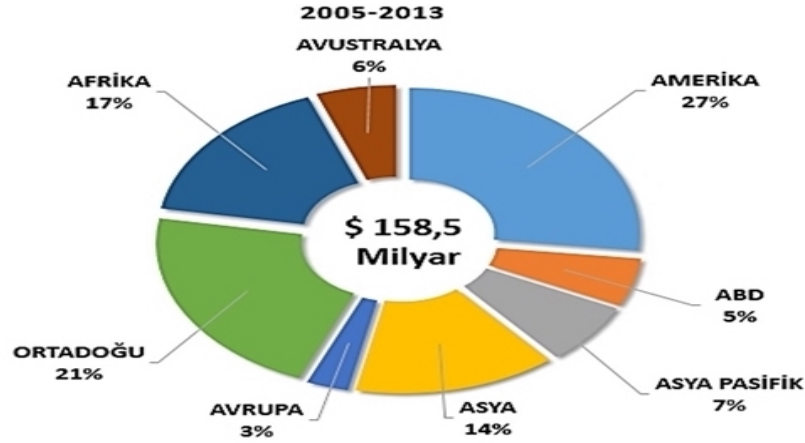
Afrika ile ilişkileri belirtildiği gibi ilkin diplomatik kanallar üzerinde gelişen Çin'in ilişki seyrinde iniş ve çıkışlar söz konusudur. 1980'ler kadar burada yer edinmeye çalışan Çin'in bu tarihten sonra etkisi azalmaya başlar. Buna iki sebep gösterilebilir. 1. sebep Çin'in artık Tayvan'ın bağımsızlığından korkmaması, 2. sebep ise Çin'in Batılı devletler tarafından yapılan yardımlarla mücadele edememesidir. Çin için azalan etkisi çok uzun sürmez; zira Çin'in Afrika'ya dönüşü, Lyman'ın belirttiği gibi, daha dramatik ve rekabetçi olmuştur. Çin'in ekonomik alandaki yükselişi ile beraber petrol ve diğer yer altı kaynaklara olan ihtiyacı onu daha rekabetçi yaptığı söylenilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Çin'in ulusal ve uluslararası düzeydeki politika değişikliği çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir (Lyman, 2005: 2).

Çin'in Afrika'daki rolünü inceleyen Wang (2006: 1), Çin ile kıta arasındaki ilişkilerin merkezinde; hükûmet bazlı politik tercihler, pazar bulma, Afrika'nın altyapı ihtiyaçları ve Çin'in finansal anlamdaki farklı yaklaşımların belirleyici olduğu görüşündedir. Bu ilişkide, ilkin kamu şirketleri aktif iken, sonraki süreçte özel

kurumlar da buna dahil olur. Böylece giderek Çin'in kıtadaki etkinliği artar. İlişkilerin seyri bu şekilde gelişirken aslında Afrika ile işbirliğinin nasıl olacağı hakkında Çin'de hazırlanan raporlara bakmak gerekir. Çünkü bu raporlarda işbirliğinin mecrasında önemli veriler mevcuttur. Çin'in ilk Afrika raporunda, karşılıklı çıkar, beraber kalkınma ve kazan-kazan hedefleri belirlenmiştir. Detaylandırmak gerekirse ilgili raporda Çin tarafındanticaret, yatırım, finans, tarım, alt yapı, doğal kaynaklar ve turizmin desteklenmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda Çin hükümeti, 2006'da Afrika'ya 5 milyar Amerikan dolar kredi sağlamasına karar verdi (Wang, 2006: 15).

Afrika'ya yapılan bu desteklerin dışında Çin tarafından 5 milyar Amerikan doları Çin-Afrika Fonu'na aktararak ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu krediler, 2007-2009 Çin'in Afrika'ya yönelik taahhütleriydi. Çin'in kamu finans kurumları, Çin Exim Banka ve Çin Kalkınma Bankası'nın bu kredilerde önemli bir role sahiptir. İmtiyazlı kredi Exim Bank tarafından sağlanırken, fona aktarılan paradan da Kalkınma Bankası sorumludur. Çin, devlet yönetiminde bulunan bu iki bankayı devreye sokmakla ciddiyetini göstermektedir. Wang'a (2006: 14) göre, Exim Bankası, Kalkınma Bankası ve diğer devlet kurumları hem ulusal bazda hem de Afrika ile olan ilişkilerde 1985'e kadar etkin görevler üstlenmiştir. Bu tür kurumlara özel ayrıcalıklar verilmiştir. Bu tarihten sonra özel şirketlerin etkisi artmaya başlar. özel kurumlara dönük kısıtlamaların kalkması kırılma noktasını oluşturur. Buna bağlı olarak Çin'in yurt dışı ticari faaliyetleri tamamıyla değişir. Buda ticaretin yaygınlaşmasına ve özel şirketlerin etkisinin artırmasına yol açar. Wang (2006: 23) analizinde, Afrika; Çin için pazar, finans aktarma ve yatırım olduğu sonucuna varır. Toparlamak gerekirse Çin ve Afrika arasındaki ilişkilerde iki faktör göze çarpmaktadır. İlki tarihsel olarak yardımlar üzerinden yürütülen; ikincisi yatırım ve ticarete dayanan ilişkilerdir. Bu iki faktör içerisinde ikincisi ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda Çin ve Afrika ilişkilerinin temelinde yatırım ve ticaret kalemlerinin baskın olduğu görülür. Bu da özellikle özel sektörün önemli bir paya sahip olduğunu gösterir.

Grafik 1. Çin'in Farklı Kıtalardeki Ülkelerle Yaptığı Petrol Antlaşmalarının Oranları

Yukardaki görselde gösterildiği gibi, Çin'in 2005 ve 2013 yılları arasında diğer kıta, bölge ve ülkelerle yaptığı petrol sözleşmeleri miktarı bakımından Afrika üçüncü sıradadır. Bu sözleşmelerde: ABD'nin dahil olduğu Amerika Kıtası %32 ile birinci, Ortadoğu %21 ile ikinci, Afrika ise %17 ile üçüncü sıradadır. Tablodaki verilere bakıldığında Afrika Kıtası, Çin için enerji açısından önemli bir partner olduğunu göstermektedir.

Şimdiye dek yapılan değerlendirmelerde, Çin'in dünya açılmasında olduğu gibi Afrika'ya da açılmasının temel nedeni ekonomi politik anlamda güç devşirmektir. Çin, Afrika kıtası ile olan ticaret, pazar, enerji, strateji ve teknoloji gibi faaliyetlerini bu bağlamda temellendirmeye çalışılır. Afrika ile gelişen bu ilişkinin seyri Çin'de ulusal düzeydeki gelişmelere göre şekillenir. Bu minvalde Jiang (2009) Çin ve Afrika ilişkilerin ulusal düzeydeki gelişmelerden etkilendiğini öne sürmektedir (Jiang, 2009: 607). Diğer bir ifadeyle Jiang'a göre yerel gelişmelerin Çin Afrika'daki dış politikasına ve ticari faaliyet davranışlarına önemli ölçüde yansımaktadır. Bu anlamda Çin'in Afrika'da yaptıkları aslında son 30 yılda ülkedeki modernizasyon deneyimiyle yakından alakalıdır. Hükümet kurumları, özel şirketler ve yatırımcılar bu modernizasyonun gerektirdiğinin bir sonucu olarak Afrika'da bulunurlar.

Çin'in Afrika ile ilişkisinde yer alan ulusal petrol şirketleri ve yatırımcıların belirgin özelliği, ülkenin dışarıya açılma hususiyetiyle benzeşen bir özgünlük yansımalarıdır. Daha doğrusu ismi zikredilen aktörlerin dışarıdaki teşebbüsleri,

alışmaları Çin'in yatırıma dayalı birer modelini teşkil etmektedirler. Çin'in kalkınma hamlelerini ve modernizasyonunu temsil eden ve bir nevi ülkenin 30 yıldaki deneyimini örnekleyen bu yapıların Afrika'da sahip oldukları avantajlardan biri Çin'in model alınmasını n görmesidir. Bu husus; Çin'in Afrkika'da hızlı, sorunsuz veya az sorunlu bir biçimde yerleşmesine katkıda bulunur. Netice itibariyle belirtilen kurumların faaliyetleri, Çin'e Afrika'da meşuriyet kazandırmaktadır. Model alınma dışında ilişkiyi sağlayan diğer bir etmen; Çin ve Afrika arasındaki psikolojik ve ekonomik yakınlıktır. Bu iki faktörden ötürü, bazı ülkelere nazaran birbirine yakın olan bu iki bölge arasındaki diyalog, özellikle iki bölge tarafından da hasasiyetle takip edilmektedir. Daha doğrusu bu, ilişkinin psikolojik ve ekonomik anlamda desteklenmesini sağlamaktadır. Böylelikle bir daha vurgulamak gerekirse bu yakınlığın oluşmasının temelini; Afrika nezdinde Çin'in yükselen gelişim sürecinin fırsatlar içermesidir. Umut olan bu durumdan ötürü, Çin'in Afrika ile olan işbirliği Avrupa'nın daha da ötesindedir (Jiang, 2009: 608).

Jiang'in (2009) hesaplamalarına göre, Çin'in Afrika ile olan ticaret hacmi, 2001 ve 2007 yılları arasında yaklaşık %680 bir artış göstermiştir. Buna rağmen Latin Amerika ile olan ticaret hacminden %6 daha azdır. Fakat bu diğer bölgelerle olan ticaret hacminden çok daha fazla ve hızlıdır.

Grafik 2. Afrika ülkelerin Çin'e Olan İhracatlarını

Afrika ülkelerinin Çin ile olan ihracatı, bu Görselde belirtildiği gibi Afrika ülkelerinin Çin ile olan ihracatı büyük bir paya sahiptir. Eritre, Kongo, Angola ve Sudan gibi ülkelerin ihracat oranları %50 veya daha fazladır. Ruwanda, Somali ve Etiyopya gibi ülkelerde ihracat oranları az olsa bile, Afrika’da çoğu ülkenin ihracat oranı %20’den fazladır. Bu tablo, Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Tablo Çin cephesinde irdelendiğinde ise Çin’in uzun yıllara dayanan işbirliğinin bir sonucu olarak yansımaktadır. Netice itibariyle oranlar, Çin’in ticaretteki nüfuzunu ve o ülkelerin Çin’e olan bağımlılıklarına da işaret etmektedir.

Harita 3. Afrika Ülkelerinin Yeraltı Kaynakları

Haritada Afrika ülkelerin sahip olduğu yer altı maddenleri verilmiştir. Çin’in Afrika’ya açılmasının en önemli sebeplerden biri bu maddenlerin olduğu söylenebilir.

Çin’in Afrika ile ilişki kurmasının sağlayan diğer bir etmen, yumuşak güç kullanımıdır. Vural (2017) Çin’in son yıllarda farklı ülkelerle geliştirdiği/geliştirmek istediği ilişkilerin temelinde politika değişikliği yatmaktadır. Vural’a göre bu politikanın değişiminde en önemli faktör yumuşak güç (softpower) kullanımıdır (2017: 125). Yumuşak güç, sahip olunan ekonomik ve siyasi gücün zor kullanılmadan gerçekleştirilmesidir. Vural, Çin’in daha önceki politikasına dair önyargıların olmasından dolayı Çin’in yumuşak güç değişimine geçildiğini belirtir. Böylece Çin’in

Afrika ülkeleriyle son yıllardaki ilişkileri bu kavram çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çünkü Afrika ülkeleri ile ilişkilerin kökeni 1950'li yıllarına dayanmasına karşın asıl gelişim yumuşak güç kavramının aktif olduğu son 30 yılda gerçekleşmektedir. Bu kavramın devreye sokulmasıyla Çin, Afrika'nın genelinde bir ilişki ağı kurmaya çalışırken bazı ülkelerin bu anlamda ön plana çıktığı görülür. Bu ülkelerden biri Güney Afrika'dır. Gelişen ekonomi politik süreç sonucunda Çin, Güney Afrika için en büyük ihracat pazarını oluşturmaktadır (Vural, 2017: 125). Bu belirlemeler ışında politika değişikliğine giden Çin, Güney Afrika örneğinde olduğu gibi Afrika kıtasında başarılı olmuştur. Politik değişimle paralel yürütülen ekonomi faaliyetlerde yoğun bir hareketlilik göze çarpmaktadır. İlişkilerdeki bu iki kavramdan sonra Çin, kültürel anlamda da çalışmalar yürütmektedir. Özetle Afrika'daki yumuşak güç kavramıyla başarılı olan Çin'in bu politikasının temelini; kültür, siyasi değerler ve dış politikada esneklik oluşturmaktadır. Daha doğrusu Çin, ilgili kıtada herhangi bir çatışmaya girmeden oradaki yer altı madenlerini alıp kullanması, Çin'in kıta hakkındaki politikasında başarılı olduğunun göstergelerinden biridir. Bir başka ifadeyle, Çin, yumuşak güç kaynaklarını etkili kullanmakla kıtanın tümüne nüfuz etmeye çalışmaktadır. Çin tarafından yumuşak gücün etkin kullanımı ve bu doğrultuda politik stratejilerin belirlenmesi başarılı neticeler doğurmuştur. Ayrıca bu hamle Çin'e yönelik bir olumlu algının oluşmasında etkili olmuştur. Bu, Çin'e hammadde ve enerji kaynağı anlamında önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu politik manevralar sonucunda Çin büyüyen ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılamak için Afrika ülkeleriyle yapılan işbirliğine ciddiye eğilmektedir.

Arslan ise Çin ve Afrika ilişkilerini, ideolojik ve ekonomik kavramları bağlamında değerlendirmektedir Arslan (2018: 125). Arslan, soğuk savaş döneminden günümüze kadar olan süreçte Çin-Afrika ilişkilerin ideolojik temelli yaklaşımlardan ekonomik temelli yaklaşımlara doğru bir değişim geçirdiğini ifade etmektedir. Yapısal özellikleri dikkat çeken bu değişim, Çin'e geniş bir alanda manevra kabiliyeti sağladığı söylenebilir. Sözelimi Afrika'nın belleğinden olumsuzluk bir imge ve dönem olarak yer alan sömürgecilikle Çin'in özdeşleştirilmemesi Çin açısından avantaj sağlamaktadır. Çin'in Afrika'da sömürgecilikten uzak görüntüsü diğer bir ifadeyle Çin'in burada sömürgeci bir geçmişe sahip olmayışı bu değişimi destekleyerek, ülkelerle kaynaşmasını daha kolay bir hale getirmiştir. Bunun haricinde işbirliğini

etkileyen diğerk bir faktör dostluk kavramı çerçevesinde ülkelerin içişlerine karışmama ve koşulsuz yapılan yardımlardır. Afrika ülkeleri açısından farklı bir deneyim olan bu durum, Çin hakkında pozitif bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Diğerk bir faktör Çin'in kıtadaki ülkelerin taleplerini dikkate alması ve bunu önemsemesidir. Diğerk bir etmen ise Çin'in yaşadığı sosyo-ekonomik, politik, kültür gibi değışimlerin örnek olabileceğine dair perspektiftir. Özellikle bunun belirgin bir biçimde etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda Arslan (2018) konu ile ilgili olarak ilginç bir tespitte bulunmaktadır (Arslan, 2018: 139). Ona göre 30 yıl önce Afrika ülkeleri gibi ekonomik sıkıntılarla boğuşan Çin'in insan hakları konusunda herhangi bir düzenlemeye gitmeden sağladığı ekonomi gelişim ile vatandaşlarının yükselen refah seviyesi; Afrika ülkeleri nezdinde Çin'i model ülke yapmıştır. Böylece bu ülkeler için Çin ile ilişki kurma ve geliştirme daha cazip hale gelmiştir. Özellikle Afrika liderlerinin bu hususu dikkate aldıklarına dair güçlü emareler söz konusudur.

Arslan'ın (2018) değerlendirmelerine paralel olarak, Alpay da (2011) benzer tespitlerde bulunmaktadır. Bu tespitler ışığında petrol, yardım ve alt yapı yatırımları ilişkilerin kurulmasında ve geliştirilmesinde belirleyici unsurlardır. Ayrıca sağlanan kredilerin payını da unutmamak gerekir. Çin tarafından rejim fark gözetmeksizin verilen kredilerin ilişkilerde rolü büyüktür (Alpay, 2011: 16). Çin'in bu tür yardımları ve klasik sömürge anlayışından uzak olması; Batılı ülkelerin projelerine ve yaklaşımlarına alternatif olmaktadır. Bu da Çin'e Afrika kıtasındaki işbirliği için geniş bir alan kazandırmaktadır. Alpay'a göre Çin'in bu yaklaşımında iki tarafın da kazanması öngörülmektedir (Alpay'a, 2011: 9). Bu yaklaşım, Afrika kıtasında sömürge ile anılan Batılı ülkelere karşı Çin'e avantaj sağlamaktadır. Fakat bu, aynı zamanda yönetimde şeffaflık ve insan hakları gibi konularda göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Diğerk bir ifadeyle Çin tarafından sağlanan kredilerin koşulsuzluğu, demokratikleşme şartına bağlanmaması Çin'e ilişkiyi kurma ve geliştirme anlamında katkı sunmaktadır.

Klare ve Volman (2006: 297) da Çin'in Afrika'ya olan ilgisinin altında petrolün yattığını söylerken; aslında Çin'in geniş bir alanda daha fazla manevra kabiliyetine sahip olma isteğine işaret ederler. Çin'in tedarik ettiği ülkelere petrol yataklarındaki azalma ve Ortadoğu'ya bağımlı olmak istemeyişi Afrika'ya ilginin

temelini oluşturmaktadır. Bu sebeplerden mütevellit Çin'in artan bir şekilde Afrika'ya hem ilgisi artmakta bu canlı bir biçimde tutulmaktadır. Yukarda da değinildiği gibi bu ilgi, Çin'in giderek içi pazarındaki hareketlenmelere bağlı olarak ortaya çıkan enerji ihtiyacı ile doğrudan ilişkilidir. Ve bunun sonraki yıllarda da daha çok ilerleyeceğine dair öngörüler söz konusudur. Klare ve Volman'nin (2006: 302) tahminlerine göre gelecek yıllarda Afrika petrol pazarının en büyüğü olabilir. Afrika'nın petrol yatakları bakımında zengin olması Afrika'yı Çin için önemli kılmaktadır. Toparlamak gerekirse genel anlamda Çin'in Afrika'ya olan ilgisinin temelinde enerji ihtiyacının karşılanması ve pazar arayışı gibi faktörler bulunur. Çin'in Afrika ile ilişkilerinde arka planda kalan fakat güçlü bir enstrüman olarak yer alan diğer bir etmen Afrika ülkelerinin bağımsızlık savaşları sırasında yapılan askeri yardımlardır. Çin'in hem bu dönem hem sonraki dönemlerde bu kapsamda yaptığı askeri destek, Afrika'da yerleşmesini diğer Batılı devletlere göre daha kolay bir şekilde sokmuştur.

3.6. Çin'in Diğer Ülkelerle İlişkisi

Çin'in üçüncü bölümün alt başlıklarında geçen ülke ve bölgesel güçlerle ilişkisi haricinde dikkat çeken diğer bir konu, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere yaklaşımıdır. Ortadoğu ve Afrika'daki bazı ülkelerle enerji temelinde politik manevralar yürüten Çin, bunların dışında kalan devletlere karşı hamilik yapmak istemektedir. Çin, Birleşmiş Milletlerin daimi üyesi olarak, bunu kullanma arzusundadır. Bu ülkelerin 'hamisi ve lideri olarak kendisini gören Çin, uluslararası sistemde bunlara daha fazla söz hakkı verilmesini, bazı özel durumlar hariç, ancak bu ülkelerden talep gelmesi halinde müdahalede bulunabileceğini söyleyerek kendisine bu ülkeler nezdinde uluslararası alanda meşruiyet kazandırmak istemektedir (Aslan, 2014: 37). Daha somutlaştırmak gerekirse Çin, müdahale konusunda çekimser ve ret oyu kullanarak sözü edilen ülkeler nezdinde prestijini yükseltmeye çalışmaktadır. Bu gibi eylemler, Çin'e az gelişmiş, gelişmekte olan ve Batı bloğuyla ilişkisi sınırlı ülkeler nazarında avantaj sağlamaktadır. Çin, müdahale konusundaki bu tavrını kimi zaman ambargo konusunda da göstermektedir.

4. YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE EKONOMİK POLİTİK BAĞLAMINDA ÇİN'İN DIŞ POLİTİKASI

Bir önceki bölümde genel anlamda Çin'in ekonomi politik bağlamında ülkelerle ilişkisi tartışılarak, tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Fakat bazı tespitlerde Çin'deki bazı politik söylemlerin dünyanın genel sistemiyle alakalı olduğu görülmektedir. Bu bölümde Çin'in dış politika anlamında dünyadaki büyük resmin içindeki yeri irdelenecektir.

Bağımsızlığını ilan ettiği günden beri içte ve dışta kalkınma odaklı bir politika izleyen Çin, dış politikada ekonomisinin sağladığı gücün imkânları dâhilinde politika üretmektedir. Uluslararası siyasette her ne kadar ABD karşıtlığı görünse de politik tercihler söz konusu olduğunda daha esnek bir yol izlenmektedir. Bu çerçevede her fırsatta Pekin'in barışçıl bir şekilde kalkınma hamlesini tamamlamaya çalışan gelişmekteki bir ülke olduğu, uluslararası sistem, norm ve kurumlara bağlılığı ifade edilmektedir (Aslan, 2014: 42). Çin'in bu politik tercihi aslında mevcut koşullar içinde makul denilebilecek bir tarzıdır. ABD, AB, Rusya ve Japonya gibi kalkınma merkezli politikaları yüzyıl veya daha fazla önceye dayanan gelişmiş ülkeler karşısında sert bir politika izlemek konusunda itidali davranmaktadır. Bu ülkenin içteki ve dıştaki istikrarın ve ekonomi büyümenin devamı için yapılmaktadır. Bu çerçevede “Yükselen ekonomik gücüne rağmen askeri ve siyasi olarak bir süper güç olmadığının farkında” olan Çin “dış politikada büyük ve iddialı söylemlerde bulunmamaya özen göstermektedir (Sandıklı, 2009: 46). Böylelikle Çin, dünya sisteminde kendisini dışlayacak politik tercihlerde bulunmakta kaçınmaktadır. Çin, dünyadaki statükonun devamı anlamına gelen bu tutumunu kimi zaman belli esaslar üzerinde temellendirerek deklare etmektedir. Bu bir nevi kendini koruma reflekslerinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda ‘mevcut koşullar içerisinde ‘revizyonist bir politika yerine statükonun devamı, barış içinde bir arada yaşama ilkesi doğrultusunda diğer ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, mütekabiliyete dayalı saldırmazlık, iç işlerine müdahalede bulunmama, karşılıklı fayda ve eşitlik gibi 5 kural’ dillendirilmektedir (Sandıklı, 2009: 46). Güçlü bir patronaj ve sıkı bir disiplin sistemin mevcut olduğu bu argümanlarla, uluslararası sistemde kendini gizlemek, gelişmiş ülkelerin göstereceği tepkinin önünü akmak, toprak bütünlüğünü tehdit

edebilecek Doğu Türkistan gibi yerlerle ilgili iç işlerine karışılmasını önlemek hedeflenmektedir:

Bu politika sayesinde kendine, gelişme için güvenli bir dış politika ortamı oluşturmayı, gereksiz gerginlik ve çatışmalardan kaçınarak ekonomik olarak büyümeyi ve dünyaya açılmayı hedeflemektedir. İç istikrarın temini, Tibet, doğu Türkistan gibi hassas sorunlarına dışarıdan müdahalelerin engellenmesi maksadıyla, devletlerin iç işlerine karışılmamasını, ülkelerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Sandıklı, 2009: 46).

Bu açıklamalardan hareketle Çin hem dünyadaki konjonktürel yapıyı hem iç politikayı dikkate alan adımlar atmaktadır. Belirtilen koşulların reelinden uzak, farazi politika üretmek yerine dünya ve ülke gerçekliğiyle uyum sağlayabilecek bir perspektifle hareket etmektedir. Bu da Çin'in emin adımlarla yol almasını, farklı tercihlerde bulunabilme şansını elde etmesini, demokratik eğilimlerden yana bir ülke görüntüsü vermesini, ülkeler arasında bozulan ilişkilerde kaynaklı boşluklardan yararlanma imkânını sağlamaktadır. Bu politik manevraların gerçekleşmesi anlamında 'aşırı söylemlerden kaçınarak barışçı bir dış politika takip etmekle diğer güçleri rahatsız etmeden ilerlemek, eşitlik ve faydalı ilişkiler doğrultusunda gelişmiş ülkelerle ilişki geliştirerek kendisine yönelik engelleri bertaraf etmek' dikkat edilen konulardır (Sandıklı, 2009: 48). Bu yaklaşım aşağıda görüleceği üzere politik zeminde Çin için farklı ülkelerle farklı ilişkiler kurma olanağına sahip olma anlamına gelmektedir. 'Rusya, ABD ve AB ile yapılan stratejik işbirliği Japonya, ASEAN, APEC ve Şangay ülkeleriyle barış kuşağı oluşturma gayretlerini' bu çerçevede değerlendirmek mümkündür (Sandıklı, 2009: 47).

Kalkınma ve gelişim odaklı bu dış politikası pragmatist özellikler barındırmaktadır. Bunun görünürlüğü kendisine son dönemde katılan yerler ile içteki problemlere karşı yaklaşımında mevcuttur. Doğu Türkistan ve İç Tibet yerler hakkında baskı uygulayan, insan hakları karnesi kabarık olan Çin, son dönemde ülkeye dahi edilen ve zengin 'Hong Kong ile Macau bölgelerinin özerkliğinden yana bir tavır alarak kendi yasalarını uygulamalarına, ülke-kurum-kuruluşlarla anlaşma yapmalarına onay vermek ve yaşam biçimlerine müdahalede bulunmamakla politik jargonla tek ülke iki sistem' anlayışını kabul etmiştir (Sandıklı, 2009: 47). Çin'in bu yaklaşımı

genel anlamda dünyada olumlu tepkiler almıştır. Çin de bunu pragmatist bir biçimde başarılı bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Çünkü tutumunu dünyaya bir reklam vizyonu olarak sunmuştur. Böylelikle bu gelişme Çin ekonomisine ve vizyonuna çok büyük katkı sağlamıştır (Sandıklı, 2009: 48). Netice olarak Çin, sahip olduğu nüfus, jeopolitik konum, ekonomi gelişim, ucuz iş gücü, üretim parametrelerini dünyanın ekonomi zaafını dikkate alarak kullanmakla birlikte yukarıda belirtilen bazı açılımları yaparak reklamvari bir vizyon oluşturmaktadır. Çin, bu yaklaşımla diğer bir ifadeyle dünyanın bu olaylardaki gösterdiği tepkinin bir benzerini görmesi halinde Tayvan'ı da işgal etme teşebbüsünde bulunacaktır.

Çin'in Yenidünya düzenindeki ekonomik politliğini etkileyen faktörlerden biri enerji ihtiyacıdır. Ülkenin hızla artan enerji gereksinimi, dış politikada Çin'i zengin petrol ve gaz rezervine sahip ülkelerle ilişki kurmaya yöneltmektedir. 2005 yılı verilerine göre 'günlük 7 milyon varil petrol tüketiminin yarısının ithal' edilmesi, bu ilişkinin temelini oluşturmaktadır (Sandıklı, 2009: 47).

4.1. Bir Projeden Öte Ekonomik Politığın İnşası: Çin ve Çağdaş İpek yolu

İpek Yolu'nun insanlığa hem ekonomik hem de kültürlerin kaynaşması hususunda katkılar yapmıştır. Doğu'dan Batı'ya ve karşılaşılan yerlerde İpek Yolu rolünü oynamıştır (Balci, 2018). Çin tarafından İpekYolu'nun kullanımı eski çağlara uzanmaktadır. Çin bunu Batı ile ticari amaçlar çerçevesinde kullanmaktaydı (Balci, 2018). İpek Yolu üç farklı rotayla doğunun Batı ile buluşmasını gerçekleştirmiştir. Bunlar Anadolu, Akdeniz ve Afrika rotalarıdır. İpek Yolu ismini bu rotalar üzerinde değerli bir mal olan İpek'in taşınmasıyla almıştır (Yereli, 2013: 1). İpek Yolu önemini uzunca bir süre korumuştur. Ancak coğrafi keşiflerle beraber bu önem azalmıştır (Deniz, 2016: 195).

Balcı'ya göre, İpek Yolu küreselleşmeyle beraber tekrar önemsenmiştir. Balcı bunun nedenlerini şöyle sırlamaktadır: uluslararası ticaretin yaygınlaşması, denize bağımlılığın azalması ve enerji ihtiyacıdır. Özellikle, enerji ihtiyacı 1990'lardan sonra Çin için oldukça önemli bir konuma gelmiştir. Bunu sebebi ise Çin'in kapalı ekonomiyi bırakıp dışa yönelik ekonomik modellerini tercih etmesiyle olmuştur. Artan üretim kapasite teknik olarak enerji ihtiyacını doğurmuştur. Bu, yeni yolların

bulunması ya da tarihi ve kültürel önemi olan yolların yeniden değerlendirilmesi ile ihtiyaç olan enerji karşılanabilir. Ekonomik politikalarda daha çok iki tercihin on plana çıktığı söylenebilir. Buda tarihi İpek Yolu'nun çağdaş versiyonlarının kullanımıdır. 2011 yılında, Çin modern İpek Yolu diğer bir adı ise *Bir Kuşak Bir Yol* projesini önermiştir. Bu projeyle Çin'in hedefledikleri büyüme hızını ve kendi içindeki tüketimini artırmaktır (Balcı, 2018: 2). Bu hedefler düşünüldüğünden Çin'in projesi çift amaçlı özelliği olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Çin sadece dışa dönük bir amacı sahip olmadığı aynı zamanda kendi içindeki ekonomik canlanmaya da odaklandığını söyleyebiliriz.

Harita 4. Çin'in Yeni İpekYolu'nu Kuşağı ve Rotaları

Harita 4'de görüldüğü gibi Çin farklı kıtalar ve ülkelerle farklı rotalar aracılığıyla ekonomik ilişkiler gerçekleştirmektedir. Bu rotalar Çin'in farklı kıta ve ülkelere ulaşmak için hem kara hem de deniz yollarını kullanmaktadır.

5. SONUÇ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada önemli değişimler yaşanır. Ortaya çıkan değişimler ve olaylar birbirinden bağımsız görünseler de, arka planda bütünleyici ve zincirleme bir biçimde tezahür ederler. Dünyadaki bu hızlı değişimler daha sonraki süreci ciddi anlamda etkilediği görülür. Bu dönemde Soğuk Savaş'ın etkisiyle dünya siyasetinde, ekonomisinde ve diğer alanlarda daralmalar meydana gelmiş: dünyanın üzerine kurulduğu parametrelerde ise bunun aşılması için hareketlenmeler vuku bulmuştur. Dünya ve içinde barındırdığı yaşam kutupların ötesine geçip bundan bağımsız bir süreç ön görmüştür. Altan ve içten devinen hareketlenmeler, bir süre sonra yavaş yavaş belirlemeye başlar. Daha doğrusu dünya siyaseti ve politikası tarafından engellenen, kutuplara indirgenen hayat, değişim ve gelişmeler: bir süre sonra belirlenen sınırların dışına taşımaya başlar.

Baskın güçlerin belirlediklerinin haricinde gizil bir biçimde başlayan içteki hareketlenmeler derinleşerek, başka olanakların olabileceğine işaret ederler. Çeşitli biçimlerde denetimden uzak bir biçimde deneyimlenen bu durum, insanların başka imkanlara da sahip olmasının mümkün olduğu düşüncesini telkin eder. İnsanların ve toplumların zihninde yerleşen bu düşünce zamanla sınırları zorlayarak açığa çıkmaya başlar. 1980 sonrasına tekabül eden bu durum, yukarıda belirtildiği gibi dünyada değişim olarak kendine yer bulur. İlkın kapalı bir şekilde görülen değişim giderek belirginleşmeye başlar. Başka kültürlerle tanışma, onları tanıma, farklı kutuplara mensup ülkeler arasında başlayan yakınlaşma, turizmdeki canlılık, ekonomideki yükseliş ve yiyecek-içecek-giyecek bölümlerinde görülen dolaşım bu dönemin simgesel betimlemeleridir.

Kökeni 1980 öncesine dayanan fakat ortaya çıkışı yukarıda zikredildiği gibi 1980'den başlayan ve giderek görünürlüğü artan bu değişim 1990' lara kadar devam eder. Başka bir deyişle derinden ve içten yankılanan ve sonra daha çok belirginleşen bu değişim, 1990'larda dünya politikasını yönlendirenler tarafından dillendirilir. Değişimin kabul anlamına gelen bu söylem, aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin de bittiği manasını taşımaktadır. Önceki değişimlere yaslanan fakat içerdiklerinden dolayı bu dönem Yeni Dünya Düzeni olarak tanımlanır. Global diğer bir ifadeyle küreselleşme olarak da tanımlanan bu dönem birçok farklı olaya tanıklık eder.

Öncelikle dünyanın vasfı hakkında farklılık söz konusudur. Global olarak adlandırılması, birçok değişimi içerdiğine işaret etmektedir. Dünyanın bu değişimi aynı zamanda ülkelere de sirayet eder. Bu etkilenme bazı ülkelerde normal bazı ülkelerde düşük bazılarında ise beklenmedik bir şekilde olağanüstü denilebilecek bir üst seviyede seyreder.

Bu ülkeler içinde en çok dikkat çekenlerden biri Çin'dir. Son yüzyıllarda büyük değişim ve olaylarla karşılaşan Çin'in bu dönemlerini tanımlamak gerekirse kullanılabilecek ifadeler: dramatik, trajik, iç savaş, ölüm, sömürgeleşme ve yoksulluktur. Uzun süreler boyunca kaos ve iç çatışmalarla boğuşan ülke 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti adını alır. İdeolojik argümanlar üzerine bina edilen yeni devletin kurucu kadrosu sosyalist düşünceye sahip kişiler olup, öncüleri de Mao Zedung'dur. Mao liderliğindeki hareketin yeni bir devlet sonuçlanması Çin için avantajlar sağlar. Son bulan iç çatışmalarla birlikte problemleri çözme arayışları, sömürge faaliyetlerin son bulması, ekonomik ve siyasi hamleler ve toplumu bütünleştirme yeni devletin temel özellikleridir. Bu ve diğer sorunlara çözüm getirmekte istekli olan yönetim, öncelikle ülkenin içindeki problemleri odağa alırlar. Artık dış etkilerden uzak, kendi kararları doğrultusunda hareket eden bir yönetim biçimi mevcuttur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yeni bir yönetim, insan ve toplum anlayışı öngörmekteydi. Bu doğrultuda insan ve toplumu dizayn edecek çalışmalara yer verilir. Kültür Devrimi adıyla yeni bir oluşum başlatılır. 1949 devriminin temelini oluşturan kavramlar doğrultusunda insan ve toplum dizaynı söz konusudur. Yeni devletin ideolojik argümanlarıyla donatılmış, devrimin ön gördüğü davranış kalıplarını sergileyecek bir insan modeli tasavvur edilir. Devrimin hem yayılıp benimsenmesi hem korunmasını ön gören bu kültür projesi tüm ülke sathında başlatılır. Büyük bir çalışma örneği olarak uygulanmaya konulan bu proje uzun bir dönem sürdürülmeye çalışılır. Netice itibariyle yeni devletin ideolojik olarak ihtiyaç duyduğu insan tipolojisinin yetişmesi, tüm ülkenin düşünce, sanat ve kültür olarak bu kavramlara göre biçimlendirilmesi bu projenin belirgin özelliğidir. Bugün gelinen noktada projenin başarılı, başarısız ifadeleriyle tanımlanmasından çok Çin'e sağladığı deneyime

bakmak gerekir. Hedefleri, aynı anda tüm ülkeye seslenmesi, belli bir dönem içerisinde aynı dönütü alması sonraları için Çin'e olumlu katkıları olmuştur.

Çin'in Yeni Dünya Düzeni içerisinde aktif rol almasını sağlayan yukarıdaki iki faktör dışında diğer bir etmen 1949 ile 1978 yılları arası dönemdir. Bağımsızlık savaşından sonraki bu dönem, birçok husus bakımından farklılık arz etmektedir. Bu, öncelikle yeni kurulan devletin ilk dönemini içermektedir. Toplumsal, sosyal, ekonomi ve politik sorunların çözülmesine yönelik çalışmaların hız kazandığı bir tarih aralığı olarak bilinir. Ülkenin ekonomik bakımından büyümesini, iç sorunların çözülmesini hedefleyen bu dönem başarı ve başarısızlıklarıyla Çin için bir deneyim oluşturur. Bir nevi yapılan hataların farkına varılmış bunların tekrar edilmemesine dikkat edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında 1949 ve 1978 Çin için bir laboratuvar özelliği taşımaktadır. Kendine özgü özellikler taşıyan daha doğrusu müstakil olan bu dönem, önceki Çin kültür ve tarihinden devşirdiği kavram ve söylemi kendi içinde yoğurarak bir sonraki devre aktarmıştır. Bu anlamda Denge dönemi olarak bilinen 1978-1992 arası, bir önceki devrin hususiyetlerini taşımakla birlikte Çin, açısından dünyaya açılmak için gerekli şartların hazırlandığı bir devir olarak nitelendirilir. Bir nevi içte ekonomik, sosyal ve politik anlamda gerçekleşen iyileştirmeler dolaşımında olduğu iç pazarı zorlayarak dışa açılma eğilimi gösterir. Çin, belirtilen göstergelere ek olarak ucuz iş gücü ile elde edilen üretim ve nüfus baskısı artık ciddi bir tarzda dışarıya açılmayı zorlar. Artık Çin açısından dış piyasalarda bulunmak zorunlu bir hal alır. Böylece Yeni Dünya Düzeni' nin öngördükleri ve Çin'in iç baskısı arasında paralellik kisinin arasında bir çekim gücünün oluşmasına zemin hazırlar.

Böylelikle Çin'in Yeni Dünya Düzeni'n de içindeki tetikleyici ve baskılayıcı gelişmelerin yanında 1980-1990 arası uluslararası konjonktürü ve gelişmeleri gözardı etmemek gerekir. Daha önce değinildiği 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya farklı gelişmelere sahne olur ve bu gelişmeler, uyum sağlayabilecek konjonktürel bir ortam arar. 1980'den sonra gözlerden uzak değişim rüzgarları dünyadaki konjonktürün değişimine dair gizil işaretlerdir. İlk sessiz denilebilecek biçimde olan bu değişimler giderek açığa çıkmaya başlar. Dünyanın her tarafında değişim isteyen, mevcut sınırları zorlayan bir istek bulunur. Değişim isteklerinin her gün birbirine eklenmesi zamanla

önünde durulamaz hareketlenmeye dönüşür. Sosyal, ekonomik ve politik alanlardan destek gören bu durum, 1990'larda dünya liderlerinin dilinde Yeni Dünya Düzeni olarak adlandırılır. Bu büyük değişime sebep olan 1980-1990 arasında dikkat çeken, hatta döneme rengini veren şey, sermayenin yeni limanlar arayışındır. Kapitalist saiklerin birleştiği rekabet ve daha çok kazanma düşüncesi i, piyasalarda depresif bir hal alır. Daha öncesinde hazırlığı olan ve ucuz iş gücüne sahip Çin gibi ülkeler için bir avantaj olur. Bundan ötürü Çin'in dünya ekonomi ve politika arenasında görünmesi içteki sebepler kadar dünyadaki konjonktürün katkısı da olmuştur.

Öncesinde ifade edildiği üzere Çin'in dünyada bir oyun kurucu olarak görülmesinin arkasında en önemli güç, ülke içinde bir nebze de olsa sağlanan düzendir. Doğu Türkistan, İç Tibet ve muhaliflerin baskı altında tutulması ve sorunlarının ötelenmesi, dünyada ve medyadan gizlenmesi dışında ülkenin genelinde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Yer yer baskılarla, amaçlanmış kültür politikalarıyla sağlanan düzen, ekonomi ve politikadan alınan destekle tüm ülkelerle olabilecek şekilde tasavvur edilmiştir. İçte sağlanan düzenin dışa yansımaları ilkin komşu ülkelerle ilişkide görülür. 1980 ve 1990 arası dönemde sıfır sorun ve olanların da ertelenmesi söz konusudur. Bu çerçevede komşularla sorunları dışarıda bırakan, işbirliğini merkeze alan siyasi bir anlayış geliştirilir. Bu tutum, Çin'in sürdürülebilir bir politik ağa sahip ol olmasını öngörür. Bu avantajların farkında olan Çin, hem içte hem komşularla sorunlardan uzak bir perspektif benimser. Çin'in Yeni Dünya Düzeni'de etkin oluşunu pekiştiren diğer etmen geleneğin etkisidir. Yüzyıllar boyunca imparatorluk kimliğini taşıyan Çin için bu kimlik: güç, refah, egemenlik, iktidar, aidiyet, zor zamanlarda ilham alınan bir kaynak anlamını içermektedir. İmparatorluk geleneğinin oluşturduğu bu bellek sürekli olarak Çin, için itici bir güç olmuştur. İmparatorlukla oluşan bu tarihsel geleneğin dışında toplumda kültürel geleneğin yansımaları da mühim bir konuma sahiptir. Ülkeye bağlılık, coğrafyanın önemsenişi, kültürel değerlere karşı sorumluluk üstlenme, toplumsal alanda büyük ve küçüğü bilmek, insana değer atf etme, çalışma disiplini ve emirlere riayet Çin'de var olan geleneğin parçalarıdır. Bu geleneğin sağladığı perspektif Çin için her zaman avantaj statüsündedir. Bugün Çin'in gelişimindeki lokomotif güçlerden biri bu geleneğin varlığıdır. Geçmişle günümüz arasında bağ kurarak kişiye aidiyet sağlayan gelenek,

kişinin ülkenin sosyo-ekonomi koşullarına kanalize olmasını öngörerek motive anlamında etkin bir rol yüklenir.

Dünya politik arenasında görünür olmanın diğer bir nedeni çatı olarak kabul edilen kuruluşlara üye olmaktır. Çin diğer ülkelere nazaran bu anlamda bazı engellerle karşılaşmıştır. İç savaşın son bulmasından sonra Mao'nun temsil ettiği Komünist Partisi'ne (Kuzey Güçleri) yenilen Çan Kay Şek liderliğindeki Çin Milliyetçi Partisi (Güney Güçleri) Tayvan adasına çekilir. Bir süre boyunca adadaki yönetim ülkeler tarafından Çin'in resmi temsilcisi olarak Kabul edilmiştir. Dünya siyasi literatüründe anılmamak Çin açısından dezavantaj oluşturmıştır. Bunu farkında olan ülke yönetimi, mevcut engellerin aşılmasına yönelik hamleler başlatarak uluslararası alanda meşruiyet kazanmak ister. Çin, bunun için BM'ye üye olmanın ülkeye katacaklarından hareketle üyelik için başvurur. Üyeliğin kabulü neticesinde Çin, siyasi ve politik anlamda emin adımlarla yol almaya başlar.

Çin'in Yeni Dünya Düzeni'nde bir aktör olarak görünmesini sağlayan etmenlerden biri 1990 ile 2000 yılları arasındaki konjonktürel şartlardır. 1990'larda ABD Başkanı tarafında dillendirilen kavram, dünyanın öncekinden farklı yeni bir mecraa kaydığını ilan etmekteydi. Özellikle Soğuk Savaş'ın bittiğini seslendiren bu söylem, aynı zamanda ülke toplum ve insanın da değiştiğini açıklar. Temelinde yaşam koşullarının farklılaştığını kodlayan bu değişim, yeni bir hayat anlayışı üzerine kuruludur. Sırasıyla insan, toplum ve ülkelerin istekleri, beklentileri değişmiş: bu da beraberinde ihtiyaçları çoğaltmıştır. Tüketime revaçta olduğu bu dönemde daha fazlasına daha lüksüne sahip olmak kabul edilmişliğin ve onaylanmanın bir nedeni olarak görülür. İhtiyaçların zaruriyetten çıkıp arzuları karşılayan bir statüye evrilmesi, daha çok harcama ve tüketme anlamına gelir. Yaşamın bu şekilde değişimi, ucuz iş gücü üzerine kurulu ekonominin bulunduğu Çin gibi ülkeler için avantaj demektir. Yaşamdaki değişimin bir benzeri dünyanın siyasi hayatında vuku bulur. Dünya iki kutuplu bir yer olmaktan uzaklaşmış: bölgesel ve ideolojik yapılanmaları içermeyen işbirliği örgütlerin revaçta olduğu bir yer olmuştur. Başka bir ifadeyle ideolojik argümanlarla dizayn edilen dünya, artık ekonomik ve politik kavramlara göre şekillenmiştir. Dışa açılmayı arzulayan ülkeler için mühim bir fırsat doğurmuştur.

Dünyada yukarıda belirtilen değişimler yaşanırken Çin'de buna paralel bir hareketlenme gerçekleşir. Ülkede ekonomi, sosyal ve siyasi hamleler gerçekleştiren ve komşularla sıfır sorun politikasını izleyen Çin, nüfus yoğunluğunun ürettiği ucuz iş gücü neticesinde büyük bir üretim yapar. İç piyasada talep fazlası oluşan arz için dış pazarlara açılma ihtiyacı doğmuştur. Böylelikle Çin geliştirdiği ilişkilerle arzın fazlasını dışa aktarmaya çalışmıştır. Arz talep ilişkisi haricinden diğer bir husus, Çin'in uluslararası şirketler için cazibe merkezi olmasıdır. Üretim için sahip olunan şartlardan ötürü uluslararası sermayenin dikkatini çekmiştir. Daha çok kazanma saikisiyle Çin'e ciddi anlamda altyapı yatırımları yapılmış bir nevi ülke uluslararası sermayenin yerleştiği bir yerdir. Sermayenin aktarımı gerçekleşirken dikkat edilecek husus, teknoloji altyapı ile ilgili çalışmalardır. Hem sermaye hem teknoloji altyapısının oluşturduğu birliktelik Çin açısından büyük imkanlar anlamına gelmektedir. Bu imkanları önemli bir şans olarak gören Çin, ekonomi, politik ve diğer alanlarda yaptığı değişimlerle sermaye-teknolojik altyapı ve daha fazla üretimi destekler. Bütün bunlar 1990-2000 yılları arasında ortaya çıkan ve Çin açısından mevcut olan avantajlardır.

2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte dünyanın konjonktürel anlamda bir çok değişim geçirmiştir. Yeni bin yılın başlangıcı olan 2000'li yıllar Millenyum olarak tanımlanmıştır. Bir önceki on yıla göre dünya farklılaşmış, ekonomi, kültür, teknoloji, bilim, politika ve diğer alanlarda ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim sonucunda hayata bakış farklı bir boyuta evrilerek nasıl yaşanması gerektiği ile ilgili parametreler belirlenmiş, böylelikle isteklerin yaşamın merkezin konulmasıyla tüketim birinci sıraya yükselmiştir. Tüketim alanlarının çoğalması ve bunun ikonik bir hal alması beraberinde üretimin artışına neden olmuştur. Tüketim ve üretim arasındaki çekim ve döngüsel somut anlamda değişimin varlığına tanıklık eder. Ekonomide üretim ve tüketim arasında birbirini etkileyen bir ilişki yaşanırken, dünya siyaseti bir önceki on yıla göre önemli değişimler geçirir. 1990'lı yıllarda iki kutuplu anlayışın son bulmasıyla, ülkeler arasındaki ilişki biçimi de değişmiştir. Sınırları belli ve ideolojik söylemlerin şekillendirdiği pakt ve bölgesel işbirliği yapılanmaların yerini ülkenin politik, tarih ve bilgi birikimine göre çeşitlenen bir ilişki ağı alır. Siyasi ve politikada bu gelişmeler olurken, teknolojide ise dikkate değer bir süreç söz konusudur. Dijital kavramının hayatın içine nüfuz etmesiyle inşa edilen sanal dünya, en büyük desteğini teknolojideki ilerlemelerden alır. Teknolojinin açık bir biçimde

hayata egemen oluğu, teknolojiye yönelik yatırımları artırır. Böylece dünyanın genelinde örgütlü, büyük teknoloji şirketleri kurulur. Bütün bu gelişmeler, toplumun teknolojiye ciddi bir teveccühünün olduğunu gösterir.

2000'li yıllarda farklı alanlarda karşılaşılan değişim, bazı ülkelerde bariz bir tarzda gözlemlenir. İsmi anılacak ülkelerden biri Çin Halk Cumhuriyeti'dir. 2000'li yıllardan önce ekonomide, teknolojiye, politikada ve uluslararası ilişkilerde yaptığı atılımlarla Çin, bu dönemi hazır bir şekilde karşılamıştır. Ekonomi ve teknolojiye yatırım yapan şirketlerin teşebbüsleri ve üretimleri, ucuz iş gücünün sağladığı avantajlar Çin'de önemli bir üretim bandının oluşmasını sağlar. Ekonomi anlamında uygun koşullarda üretilenlerin arz fazlasının oluşturduğu baskı, dünyadaki talep yoğunluğu Çin'in dünya pazarlarına bir aktör olarak girmesinin nedenleridir. Çin'in diğer ülkelere nazaran hem fiyat hem çeşit olarak eli güçlü bir biçimde piyasalara girişi, bir çok avantaj içermektedir. Öncelikle o anda veya daha sonra gerçekleştirilecek ilişkiler bağlamında Çin'in sahip olduğu bu ekonomi parametreleri devreye girer. Bir nevi Çin, ekonomi göstergeleri politik zeminde devşirmeye çalışarak ekonomi politikada kurucu bir aktör olduğunu gösterir. Dünya piyasalarındaki talep açığını karşılamakla önemli bir politik figür olduğunu gösteren Çin, aynı ilerlemeyi teknolojiye kaydeder. Büyük teknoloji şirketleri için cazibe merkezi olan Çin, şirketlerin teknoloji gücünü, sermayesini, insan, iş ve ürün üretim perspektifini kullanarak dış piyasalarda politik stratejilerini güçlendirir. Çin için stratejik olan diğer bir kavram enerjidir. Çin'in artan enerji ihtiyacını giderme gerekliliği, onu enerjinin yoğun olduğu ülke ve bölgelerle ilişki kurmayı telkin eder. Böylece Çin ülke olarak sahip olduğu meziyetleri burada kullanarak ilişkileri kurmak veya ilerletmek ister. Belirtildiği gibi gücünün avantajlarının farkında olan Çin, bütün bunları Yeni Dünya Düzeni'nde ekonomi politik konumunu pekiştirecek şekilde dizayn eder. Toparlamak gerekirse 2000'li yıllarla birlikte güçlü ekonomisiyle ortaya çıkan Çin, politik faaliyetlerini buna göre şekillendirir.

Ekonomi politik çerçevesinde Çin'in dünya ile ilişkisinin temelindeki en önemli gösterge ekonomidir. Çin, ekonomide aldığı destekle politik ilişkileri belirlemeye çalışır. Bunu bir enstrüman olarak kullanmaya çalışan Çin, kimi zaman yumuşak kimi zaman ise caydırıcı bir biçimde görür. Siyasi arenadaki davranış biçimini buna göre şekillendirir. Bu anlamda en bariz örnek ABD ile ilişkisidir. Dünya

ekonomisine yön veren ülkelerden biri olan ABD karşısındaki tutumu buna göre şekillenir. Ekonominin sağladığı olanaklarla ABD'ye rağmen dünya çapında bazı siyasi faaliyetlerde bulunabiliyor. Örneğin, ABD'nin yoğun olduğu bölgelerde ekonomi politik gücünden hareketle kendine alan açabilmektedir. Kısacası Çin'in ABD karşısında tutumunun belirleyicisi olan şey ekonomi göstergeleridir. Bunun izin verdiği ölçüde Çin, politik hamleler üretebilmektedir. ABD ile genel anlamda karşıt konumlanmalar üzerinden devam ilişki, kimi zaman Çin tarafından daha esnek bir biçimde yürütülür. Çin-Asya ilişkilerine bakıldığında Çin'in aktif olduğu bölgelerden biridir. Coğrafi yakınlık, tarih ve kültür aşinalığı e önemlisi Çin'in ekonomi verilerindeki pozitif seyir, onu bölgede ilişki ağı kurmasında itici güç olmaktadır. Bu çerçevede Çin'in tüm Asya ülkeleriyle ilişkisi var denilebilecek düzeydedir. Geliştirilen bu ilişkilerde başta ekonomi, teknoloji, enerji ve politik alanlar etkilenmektedir. Rusya, Hindistan, Pakistan ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler belirtilen alanlar üzerinden yürütülmekte fakat Çin, diğer ülkelere göre ekonomik göstergelerinden ötürü daha fazla kendine alan açmakta ve bu bunu süreklilik kazanacak bir tarza dönüştürmek istemektedir. Ülkeler bazında geliştirilen ilişkiler yanında sistematik bir biçimde, politik ve devamlılık arz edecek şekilde kurulan işbirliği örgütleri de mevcuttur. Bu işbirliği örgütlerinden biri Şangahy Beşlisidir. İlk Çin, Rusya, Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından kurulan örgüte daha sonra Özbekistan, Pakistan ve Hindistan dahil olmuştur. Bölgedeki ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi ilke edinen örgüt, yoğunluklu olarak ekonomi ve enerji gibi alanlara yönelmiştir. İlişki belirtilen alanlar çerçevesinde gelişse de arka planda güçlü politik görüntü vermektedir. Özellikle başta ABD olmak üzere Batı bloğu karşısında işlevsel bir nitelik sergiler. ABD ve Batı ülkelerinin bölgede hegemonik bir güç olmalarını engeller. Bu anlamda bariz örnek İran'ın gözlemci statüsünde örgüte alınmasıdır. İran'ın alınışı ABD'nin bölgede güç devşirmesini engelleyen sembolik bir mana taşımaktadır.

Çin-AB ilişkileri söz konusu olduğunda uzun bir dönem boyunca ilişki denilebilecek özellikten uzak bir seyir izlemiştir. Bu husus Soğuk Savaş dönemindeki kutuplaşmadan ötürü ilişki dikkat çekebilecek nitelikte değildir. Fakat Soğuk Savaş döneminin esnemeye başlamasıyla ilişki kurulmaya başlanır. İlk temas 1975 sonrasında 1985 ve 1995 yılları izler. 10 yılda biri gerçekleştirilen bu temaslarda

işbirliği bir üst seviyeye taşınır. Özellikle diyalogun ortaya çıkışı Çin'in ekonomi anlamda güçlenmeye başladığı tarihle paralellik arz eder. Bunun giderek farklı alanlarla ilintili olarak sürdüğü görülür. Belli koşullar çerçevesinde, yukarıya doğru hafiften ivme kazanan bu ilişki asıl olarak 2000'li yıllardan itibaren başlar. 2008'deki dünya ekonomi resesyon ve krizi kırılma noktasıdır. Çin, bu dönem pazar bulma, teknoloji alışverişi ve transferi, şirket alma, emlak piyasasında varlık gösterme gibi bölümlerde varlık göstermeye başlar. Ekonomi olarak Avrupa'da varlık göstermeye çalışan Çin bunu politik alanda etkin olabilecek şekilde kullanmaya çalışır. Çin'in Avrupa ile ilkin ekonomi sonra politikanın dahil olmasıyla süren ilişki biçimi, Ortadoğu'da kompleks bir özelliğe bürünür. Bunun temelinde dünyanın enerji kaynaklarının önemli bir kısmının burada olmasıdır. Böylelikle büyüyen ekonomisi için enerji ihtiyacını karşılamak isteyen Çin, bu bölge ile yakından ilgilenmektedir. Bu anlamda hemen hemen Çin'in tüm ülkelerle ilişkisi söz konusudur. Çin, ekonomi ve enerji üzerine kurulan ilişkiyi politik alana taşımak için çeşitli platformlarda farklı bir tutum sergiler. Batı bloğunun Ortadoğu'daki bazı ülkelere müdahale etme bazılarında da ambargo uygulama kararlarına karşıt bir söylem geliştirir. Bu da ülkeler tarafından memnuniyetle karşılanmakta ve Çin'e alan açmakta önemli bir işlev görür.

Çin'in Ortadoğu ülkeleri içerisinde işbirliği bağlamında öne çıkan ülkeler, İran ve Suudi Arabistan'dır. Soğuk Savaş döneminden beri Batı'nın oluşturduğu kampın dışında kalması, 1978 yılından beri Batı ile yaşanan problemler ve zengin petrol kaynakları İran ile Çin yakınlaşmasının sebepleridir. Böylece iki ülke arasında hem ekonomik hem politik ilişki mevcuttur. Çin, bu ilişkilerden hareketle hem bölgede hem uluslararası arenada kendine ekonomi ve politik bir partner bulma çabasındadır. İran'ın da partner bulma ihtiyacı dünya siyasetinde kimi zaman birlikte hareket etmelerini sağlar. Bu birliktelik kazan-kazan üzerine kurulmuş olup iki ülkeye farklı zaman ve platformlarda politik manevralar sağlamaktadır. Özellikle ABD'nin dünyada özelde Ortadoğu politikaları ve siyasi nüfuzu açısından engel olma ve denge işlevini görür. Bu politik ilişkiyi destekleyen ekonomi işbirliği giderek artış kaydetmektedir. Yıllan yıla iki ülke arasında ithalat ve ihracat rakamlarında yükselme lehinde değişim göze çarpar. Çin'in Ortadoğu'da diğer ülkelere nazaran işbirliği diğer bir ülke Suudi Arabistan'dır. Önemli enerji kaynaklarına sahip oluşu, Çin açısından kimi ürünler için pazar potansiyeli taşıması ilişkinin oluşmasını sağlayan faktörlerdir. Suudi

Arabistan'ın Ortadoğu'da ABD'nin dikkate değer bir müttefiki olmasına rağmen Çin'in buraya nüfuz etmesi/etmeye çalışmasını çeşitli açılardan gerekçelendirmek mümkündür. Yukarıda zikredildiği gibi ilişkinin temelinde enerji ve pazar kavramları oluşturur. Bunların dışında temkin politikasının da etkin olduğu söylenebilir. Çin bu politik anlayışı ile ülkeye ideolojik perspektifle bakmadığı gibi ülkenin kiminle karşıt kiminle müttefik olduğu konusuna bakılmaz. Amaç ekonomik hedeflerden hareketle bölgede sürdürülebilir ve kalıcı olabilecek bir işbirliği kurmak: bunu politik alana taşıyarak güç elde etmektir.

Çin'in ilişki ağının içerisinde üzerinde durulması gereken diğer bir husus Afrika kıtasıyla geliştirilen diyalogdur. Çin'in kıta ile ilişkisi dönemlere farklılık ihtiva etmektedir. 1980'li yıllara kadar ilişkide başat faktör diplomatik ilişkilerdir. Bunun üzerinden yürütülen ilişkilerde amaç, bölgede siyasi anlamda etkin olmak, uluslararası alanda partner bulmaktır. İnşili ve çıkışlı bu ilişki 1980'lere kadar sürer. Fakat bu tarihten sonra ekonominin devreye girmesiyle Afrika, Çin önemli bir hale gelir. Özellikle Afrika'nın başta enerji sonra diğer kaynakları Çin'in oraya yönelmesinin başlıca etkenleridir. Bu iki unsur üzerinden başlayan ilişki diğer alanlarda yoğunlaştırılarak devam ettirilir. Afrika pazarlarına girmek, altyapıları desteklemek, kredi sağlamak ilişkide öne çıkan başlıklardır. 1980'lerde başladığı görülen bu ilişkiler, giderek ivme kazanır ve Çin'in kıtada ciddi bir aktör olduğu görülür. Diğer bir deyişle ekonomik parametrelerde yıldan yıla bir artış söz konusudur. Çin için belirtilenler ilişkinin temelini ve sürecin nasıllığını şekillendirirken, Afrika ülkeleri için Çin ile ilişki kurmak avantajlı bir özellik taşımaktadır. Çin'in ülke yönetim biçimine karışmayışı, iç işlerine müdahil olmaması ve yumuşak güç kullanımı bağlamındaki tutumu, Afrika devletleri için ilişki kurmanın temel dinamikleridir. Netice önce diplomatik kanallardan başlatılan fakat ciddi bir sonucun görülmediği ilişkiler ekonomi üzerine bina edilerek sürdürülmeye çalışılır. Çin, ekonomiden hareketle kurduğu ilişkiyi, ekonomi politik anlamda kullanılabilecek biçimde dizayn etmektedir.

Şimdiye dek anlatılanlardan hareketle Çin, ekonomi, teknoloji gibi alanlardan elde ettiği güçle dünya siyasetinde yer almak istiyor. Dış politikasını bunun üzerine bina etmektedir. Ülkede 1980'den beri görülen gelişmeler bu yönde yol alındığını gösterir. . Özellikle 1990'lardan sonra ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni Çin için birçok

olanak anlamına gelmektedir. Bu süreçte dünya siyasetinde açılan boşluklar, rol değişimi, güç dengesinin bozulması, ideolojik kaygı ve yakınlaşmanın yerini ekonomiye bırakması ekonomi anlamda hazırlıklı Çin için avantaj demektir. Böylece dünyadaki konjonktür ve Çin'deki gelişmelerin örtüşmesi Çin'in ekonomi politik bir aktör olmasını sağlar. Artık Çin, dünya siyasetinde oyun kuruculardan biridir. Çin, daha etkin olmak için yakın dönemde önemli projeleri gündemine almaktadır. İpek Yolu Projesi bunlardan biridir. Geleneğin bugüne izdüşümü olan proje, içerdiği argümanlarla bölge ve dünya ekonomi ve siyasetinde önemli roller üstlenmektedir. Öncülüğünü yapan Çin, öngördüğü projenin ekonomi, ticaret getirileri ile dış politikada aktif dünya politikasında söz sahibi olmak istemektedir.

KAYNAKLAR

- Akçadağ Alagöz, E. (2016). Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında AB-Çin İlişkileri. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 33-56.
- Akçadağ Alagöz, E. (2019). İç İstikrar, Refah ve Güç Hedefleri Ekseninde Çin'in Asya Politikası, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 281-294.
- Alagöz, M. (2005). Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeninde Ulus Devlet Anlayışı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 6, 1-9.
- Alpay, Y. (2011). Çin Afrika'da Ne Yapıyor?. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-24.
- Alperen, Ü. (2018). Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin'in Orta Asya politikası. *Bilge Strateji*, 10 (19), 17-38.
- Al-Tamimi, N. (2012). China Saudi Arabia Relations: Economic Partnership or Strategic Alliance?. *HH Sheik Nasser Al- Mohammad Al-Sabah Publication Series*, 2, 1-19.
- Armağan, I. Çin ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Sorun Alanları ve Kriz Yönetimi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 85-96.
- Arslan, İ. (2018). Bir Ülke-Bir Kıta İlişkileri: Çin-Afrika örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 125-142.
- Aslan, H. K., (2014). Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası. *Akademik Orta Doğu*, 9(1), 29-55.
- Baharççek, A. (1996). Yeni Dünya Düzeni: Barış ve İşbirliği Mi, Çatışma ve Düzensizlik Mi?. *Bilig-1*, 101-105.
- Balcı, Z. (2018). Çin'in Yeni 'İpek Yolu' Projesi. *İNSAMER*, 1-9.
- Bayram, M. (2018). *Güç ve Kimlik Perspektifinde Çin Afrika İlişkileri*. Ankara: Savaş Kitapevi
- Bekcan, U. (2017). Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 371-387
- Buluş, İ., Özmen, A. (2017). Başlangıçtan Devrime Çin'i Anlamak (Mı)?: *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 9-33.
- Çalık, Ü. (2011). Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem). *Liberal Düşünce*, 16, 185-206.
- Çalışkan, Z. (2018). *Çin'in Ortadoğu Politikası*. https://insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html. (Erişim Tarihi: 11.10.2020).
- Çandarlıoğlu, G. (1993). Çin. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, 321-323.
- Çin Kültür Merkezi*, <http://cinkultur.com/cin-tarihi/> (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

- Çin Kültür Merkezi**, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Tarihi/ (Erişim Tarihi: 24.08.2020).
- Dalgaldere, S. (2011). Eleştirel Ekonomi Politığe Bakış. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 70-85.
- Demir, K. A. (2018). Küreselleşen Yeni Dünya Düzeninde Devlet Yönetimi: Avrupa Birliği ve Türkiye. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 908-920.
- Deniz, T. (2016). Yeni Umutların Işığında İpek Yolu Coğrafyası. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 195-202.
- Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin'in Tarihi*. (Çev. Ümit Atılğan, E.-Atılğan, A.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Drahokoupil, J. (2017). *Chinese Investment in Europe: Corporat Estrategies and Labour Relations*. Brussels: ETUI aisbl.
- Dreger, C. & Schüller, M. (2017). *Chinese Foreign Direct Investment in Europe Follows Conventional Models*. DIW: Economic Bulletin.
- Duran, H & Yılmaz, K. K. (2011). *Devi Bağlayan Bağlar: Çin'in Orta Asya Enerji Kaynaklarındaki Çıkarı*. İstanbul: Beykent University Publication.
- Duran, H. & Purevsuren, N. (2016). Güvenlik, Enerji ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Politikası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 281-294.
- Engels, F. (2011). *Karl Marx'ın "Ekonomi Politığin Eleştirisi". Ekonomi Politığin Eleştirisine Katkı*. (Çev. Belli, S.). İstanbul: Sol Yayınları.
- Ermağan, İ. & Üstüenal, E. (2014). Çin'in Orta Doğupolitikaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37(2), 19-39.
- Ersoy, Eyüp. (2012). Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(31), 37- 55.
- Ertuna, Ö. (TY). *Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/427918> (Erişim Tarihi: 20.08.2020).
- Fulton, J. (2020). China-SaudiArabiaRelations Through the '1 + 2+3' CooperationPattern, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 41, 9-91
- Güngör, G. (2020). *Çin'in doğalgazının yüzde 15'ini Orta Asya'dan karşıladı*. <https://www.atavatan-turkmenistan.com/tr/genel/inin-dogalgazinin-yzde-15ini-orta-asyadan-karsiladi/>
- Güngör, G. (2018). *Orta Asya Ticaretinde Çin Nüfuzu*. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/ORTA-ASYA-TICARETINDE-CIN-NUFUZU> (Erişim Tarihi: 20.08.2020).
- İstikbal, D (2019). *Asya Savunma Platformu: Şanghay İşbirliği Örgütü*. <https://www.setav.org/asya-savunma-platformu-sanghay-isbirligi-orgutu/>. (Erişim Tarihi: 20.08.2020).

- Jacques M. (2016). *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor?*. Ankara: Akılçelen Kitapları.
- Jiang, Y. (2009). Fuelling the Dragon: China's Rise and Its Energy and Resources Extraction in Africa. *The China Quarterly*, 199, 585-609.
- Jun, L & Lei, W. (2010) Key Issues in China-Iran Relations. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 4(1), 40-57.
- Karaca, R. K. (2012). Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990–2010), *Uluslararası ilişkiler*, 9, 93–118.
- Kaya, S. & Mammadzade, A. (2018). Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç Kavramı Bağlamında Analizi. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 37 – 55.
- Kissinger H. (2015). *Dünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul. Kaknüs Kitapevi.
- Klare, M. & D. Volman (2006). America, China & the Scramble for Africa's Oil. *Review of African Political Economy*, 108, 297-309.
- Lyman, P. (2005). *China's Rising Role in Africa*. U.S: Council on Foreign Relations.
- Marx, K. (2011). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. (Çev. Belli, S.). İstanbul: Sol Yayınları.
- Nacar, M. (2015). *Yeni Dünya Düzeni ve Demokrasi İlişkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nye, J. S. (2009), *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*. USA: Longman Publishers:
- Nye, Joseph S. (2004). *Soft Power*. New York: Public Affairs.
- Özdaşlı, E. (2012), Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 108-122.
- Özkan, A. (2020). Ruanda'yı Hatırlamak: Jean Philippe Stassen'in Déogratias İsimli Grafik Romanında Tarih, Bellek ve Soykırım. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8 (21), 279-289.
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin. *Bilge Strateji*, 1, 40-50.
- SDAM, (2017).** Yeni Dünya Düzeninde Çin Halk Cumhuriyeti Raporu.
- Sebastien, P., Boonstra, S.& Laruelle, M. (2012). Security and development approach estocentral Asia The EU compared to China and Russia, *EUCAM Working Paper*, http://www.eucentralasia.eu/uploads/tx_ictcontent/WP11.pdf.
- Semercioğlu, (2017). Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences*, 16(63), 1339-1360.
- Szunomár, Á. (2016) *The characteristics, changing patterns and motivations of Chinese investment in Europe*. In: EU-China relations. Friends of Europe, Brussels, http://real.mtak.hu/37521/1/szunomar_agnes.pdf, Erişim tarihi: (20.11.2020).

- Timurtaş, M. E., (2018). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Siyasi Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 52-69.
- Tunç, A., Kızıl, B. (2018). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dönüşümü ve Yerel Yönetimler. *Birey ve Toplum*, 8(16), 51-72.
- Vural, A. (2017). Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika Politikası. *Avrasya Etütleri*, 51, 123-152.
- Wang, J.Y. (2007). *What Drives China's Growing Role in Africa?*. Working Paper WP/07/21, IMF.
- Wikipedia, *Yeni Dünya Düzeni*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_D%C3%BCnya_D%C3%BCzeni, (Erişim Tarihi: 28.09.2020)
- Wu, R. & Zhao, J. (2020). TheContinuousWeakening of Ideology in the Construction of China-SaudiArabiaRelations: A Historical Review, *AsianJournal of Middle Easternand Islamic Studies*, 10, 12-23.
- Yaylagül, L. (2019). Eleştirel Ekonomi Politik Perspektiften Devlet ve Medya İlişkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 134-152.
- Yereli, A.B. (2013). *Yeniden Canlanan İpek Yolu'nda Ekonomik Stratejiler*. 3-6 Ekim 2013, Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı, Ankara.
- Yılmaz, M. E. (2009). Soğuk Savaş Sonrasında “Yeni Dünya Düzeni”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 17, 1-14.
- Yiğın, S. (2009). *Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana, Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zor, F. (1999). Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye. *Atatürk Araştırma Dergisi*, 43, 401-415.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı,Soyadı : İshak GELİR

Uyruğu : T.C

Doğum Tarihi ve Yeri :

Telefon :

E-mail :

Yabancı Dil

İngilizce

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	15.06.2016

Hobiler

Kitap, Gazete, Haber, Araştırma, Tiyatro, Sinema, Müzik, Spor, Gezi

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

11/02/2021

Tez Başlığı / Konusu:

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE ÇİN'İN EKONOMİ POLİTİĞİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam X+85 sayfalık kısmına ilişkin, 04/01/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 (iki) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

11/02/2021
İshak GELİR

Adı Soyadı : İshak GELİR

Öğrenci No : 2017018

Anabilim Dalı : Uluslararası Politik Ekonomi

Programı : Uluslararası Politik Ekonomi

Statüsü : Y. Lisans ☐ Doktora ☐

DANIŞMAN

Dr.Öğr. Üyesi Abdullah EROL

11/02/2021

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

11/02/2021

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü